

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI

(2007-2013)

ADALET HİZMETLERİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

RAPORU

DOKUZUNCU KALKINMA PLÂNI

(2007–2013)

ADALET HİZMETLERİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

Önsöz	1
İçindekiler	2
Komisyon Listesi	3
1. GİRİŞ	5
2. DURUM ANALİZİ	9
2.1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Genel Durum ve Eğilimler.....	21
2.2. Dünyadan Başarılı Uygulama Örnekleri (Japonya).....	25
2.3. Türkiye’de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler.....	33
2.4. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye İçin Temel Göstergeler.....	34
2.5. Uluslararası Yükümlülükler ve Taahhütler.....	35
2.6. İlgili Taraflar ve Roller.....	37
2.7. GZTF Analizi.....	38
3. AB’YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	47
3.1. Adalet Hizmetleri Alanında Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı	47
3.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi.....	51
3.3. Tam Olarak Uyumun Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler.....	54
3.4. Ayrıntılı Etki Değerlendirilmesi Sonucu Önerilen Müktesebat.....	55

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ	56
4.1. 2013 Vizyonu	56
4.2. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar	56
4.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler– Tedbirler	59
5. UYGULAMA STRATEJİLERİ	61
5.1. Hukuksal Düzenlemeler	61
5.2. Kurumsal Düzenlemeler	62
5.3. Malî Kaynaklar	64
5.4. İnsan Kaynakları	64
5.5. Diğer	65
6. SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME	67
6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris I-II)	67
6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar	74
Yararlanılan Kaynaklar	79
Tablolar	80

IX. KALKINMA PLÂNI (2007–2013)
ADALET HİZMETLERİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

- Başkan** : Av. Teoman ERGÜL
Türkiye Barolar Birliği
- Raportör** : Doç. Dr. Mehmet DEMİR
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi
- Koordinatör** : Uzm. Hasan DURSUN
Devlet Plânlama Teşkilâtı
Hukukî Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler
Dairesi Başkanlığı

Katılımcılar Listesi

Adı Soyadı :

ALKAN, Nevzat

ATILGAN, Coşkun

AYDIN, Ali Rıza

BAYRAM, Mehmet Emin

BOZCAADALI, Mustafa

CAN, Mertol

ÇEĞİNDİR, Hasan

Kurumu-Görevi :

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi- Öğretim Üyesi

İstanbul Barosu-Avukat

Anayasa Mahkemesi- Raportör

DPT Hukukî Ted.-Kurumsal Düz. Dairesi- Uzman

Ankara Barosu-Avukat

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi- Öğretim Üyesi

Danıştay-Genel Kurul Tetkik Hâkimi

ERMİŐ, Timurcan	Jandarma Gen. Komutanlığı- Őube M¼d¼rt¼
ERTEM, Őenay	Ankara Barosu-Avukat
GENÇKAYA, Konçuy	Adalet Bakanlığı- Tetkik Hâkimi
G¼RSELER, İ.G¼neŐ	T¼rkiye Barolar Birliği
HAMURCU, K¼rŐat	Adalet Bakanlığı Ceza-Tevkif Gen.Md.- Daire BŐk.
KILIÇ, İsmail	Sayıştay- BaŐdenetçi
KIRATLI, G¼lçin	T¼m Hukukçular Birliği-Avukat
KURT, Keramettin	Adlı Tıp Kurumu Başkanlığı- Kurum Başkanı
MARMARA, Cihangir	İzmir Barosu- Avukat
OKŐAR, Mustafa	Askerî Y¼ksek İdare Mahkemesi Üyesi
ORAL, Nail	Askerî Yargıtay- Genel Sekreter
ÖZDEMİR, Muzaffer	Yargıtay -Tetkik Hâkimi
ÖZEN, Muharrem	Ankara Üniversitesi Hukuk Fak¼ltesi- Öğretim üyesi
POYRAZ, Uğur	İstanbul Barosu- Avukat
SARCAN, Caner	DPT Hukukî Ted.-Kurumsal D¼z. Dairesi-Uzm.Yrd.
ŐENEL, Z¼mr¼t	Jandarma Gen. Kom. Adlı M¼Őavirliđi- Avukat
TOKER, Ahmet	Yargıtay -Tetkik Hâkimi
TOKUŐ, F. Özcan	İzmir Barosu- Avukat
TURAN, Orhan	T¼rkiye Noterler Birliği- Noter
YALÇIN, Sevgi	DPT Hukukî Ted.-Kurumsal D¼z. Dairesi- Uzman
YILDIRIM, H¼seyin	Adalet Bakanlığı- Personel Gen. Md. Daire BŐk.

ÖNSÖZ

Başbakanlığın 2005/8 sayılı genelgesiyle, katılımcı plancılık anlayışının önemli bir unsuru olarak, 29 Eylül 1961 tarihli ve 1722 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuş *"Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonlarıyla Koordinasyon Komisyonlarının Kuruluş ve Çalışmaları Hakkında Tüzük"* çerçevesinde Özel İhtisas Komisyonları (ÖİK) kurulması öngörülmüştür. Bu bağlamda, Adalet Hizmetleri (ve Güvenlik) Özel İhtisas Komisyonu da üniversitelerden, yargı kuruluşlarından, sivil toplum örgütlerinden ve Adalet Bakanlığından çağrılan uzmanlarla kurulmuş ve çalışmalarını Raporumuzun Giriş bölümünde sunduğumuz süreçle tamamlamıştır. Bu arada Komisyonun Güvenlik bölümünün ayrı bir çalışma yaptığını belirtmek istiyorum..

Adalet Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu'nun değerli üyeleri, bağlı oldukları kurumların resmi görüşlerinden bağımsız olarak uzmanlık niteliklerini ön plâna çıkarmışlar, raporun düzenlenmesinde emsalsiz katkılarda bulunmuşlardır. Komisyon'da çok güzel, nitelikli ve zengin içerikli tartışmalar yapılmıştır. Bunun doğal sonucu her düşüncenin açıklanabilmesi olmuş; bu da çalışmaların öngörülen sürede sonuçlanamaması sonucunu doğurmuştur. Değerli üyelerin Komisyon çalışmalarında gösterdikleri anlayıştan, gayretlerinden ve çalışmaların yürütülmesinde sağladıkları kolaylıklardan dolayı teşekkür ederim.

Komisyonumuzun raportörü sayın Doç. Dr. Mehmet Demir, komisyon çalışmalarının başlangıcından itibaren çalışmaların hızını kesmemek için büyük gayret göstermiş, bize tanınan süre içinde elinizde bulunan raporu hazırlamak imkânını sağlamıştır. Yine çalışmaların Koordinatörü Sayın Uzm. Hasan Dursun, çalışmalarımızın belli amaçlara yönelmesinde, toparlanmasında katkı sağlamıştır. Kendilerine teşekkürlerimi sunarım.

Komisyonumuz çalışmalarında Türk Hukuk Devrimi'nin halkımız için hedeflediği adaletin gerçekleşmesi için çağcıl çözümler aramıştır. Bu çabanın, Avrupa Birliği (AB) ile bütünleşme sürecinde daha güçlü bir şekilde sürdürülmesinin büyük öneminin bilinci ile, Türkiye'nin önüne somut ve zamana bağlı bir program sunan bu süreçten azami yarar sağlanması gerekliliği inancı ile hareket edilmiştir.

Türk yargısının ciddi yapısal, kurumsal sorunları bulunmaktadır. Bu nedenle reform adına şimdiye kadar yapılan pek çok iyileştirme ve güncellemelerin uygulamada ciddi hiçbir yansıması görülmemiş, bu nedenle de yargının temel sorunları sürekli gündemde kalmıştır.

Komisyonumuz çalışmalarında, çağcıl bir yargı ve adalet sisteminin kurulabilmesi için öngörülen modelin bütün parçalarında uyum sağlanamamakla birlikte bazı önemli sorunların tartışılmaya başlanmasının dahi ilerleme olduğu düşüncesinde birleşmiştir.

Boyutları ve kapsamı tartışılmamakla birlikte yargı birliği, Adalet Bakanlığı'nın Türk yargı sistemindeki yeri ve ağırlığı, yargılama önüne konulan engeller, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Yüksek Askeri Şura, Sayıştay ve disiplin mahkemelerince verilen kararlar aleyhine yargı yolunun bulunmaması, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun bağımsızlığının somut koşulları yanında kuruluşunun geniş bir tabana yayılması, hâkimler ile savcılar birlikteliği görünüşüne son verilmesi, savcılık kurumunun güçlendirilmesi ve savunma ile iddia arasında “silahların eşitliği” ilkesinin yaşama geçirilmesi, askeri yargıdaki hâkim sınıfindan olmayan hâkimler sorunu, askeri yargının kışladan çıkarılması, idari yargıda hukuk fakültesi mezunu olmayanların hâkimlik yapmaları güzel tartışmalara neden olmuş, genellikle çözümlerde birleşmiştir.

Komisyon üyelerinin tartışmasız olarak kabul ettikleri tek gerçek, adalet hizmetleri için bütçeden ayrılan payın azlığı olmuştur. Bütçeden ayrılan payın yargıda ciddi bir reform düşüncesinin ve gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engel olduğunun özellikle vurgulanması kararlaştırılmıştır.

Yargıya yardımcı kuruluşların yeterlilikleri tartışma konusu olmuş, davaların gecikmesinde bunların rolü raporun çeşitli yerlerinde dile getirilmiştir. Bunların başlıcaları, yardımcı personel sorunları, noterlik hizmetleri, adli tıp ve adli bilimler hizmetleri, kolluk hizmetleri ve tebligat hizmetleri olarak özetlenebilir.

Komisyonumuz yargının yapısal ve işlevsel sorunlarını sürekli takip etmek, tartışmak, önerilerde bulunmak üzere “*Ulusal Yargı Reformu Konseyi*” oluşturulmasını önermektedir.

Komisyonun çalışmalarının Türk hukukuna ve adalet sistemine yararlı olması dileklerle sunarım.

Saygılarımla.

Avukat Teoman Ergül
Adalet Hizmetleri ÖİK Başkanı
Türkiye Barolar Birliği Temsilcisi

1. GİRİŞ

Dokuzuncu Kalkınma Plânı dönemine ilişkin (2007–2013) hazırlık çalışmaları çerçevesinde oluşturulan özel ihtisas komisyonlarından biri de “*Adalet Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu*”dur. Bu Komisyon, “*Adalet Hizmetleri*” alanına özgü ileriye yönelik çözüm önerileri üretecek ihtisas raporunu hazırlama görevini üstlenmiştir.

Bilindiği gibi, “*Adalet Hizmetleri*”, ilk olarak 1973–1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı’nda yer almıştır. Bu plânı izleyen diğer bütün beş yıllık plânların hazırlanması süreçlerinde görevlendirilmiş olan adalet hizmetleri ihtisas komisyonları mevcut durum çerçevesinde saptadıkları temel sorunlara yönelik ortak çözüm önerilerini içeren raporlar hazırlamışlardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, mevcut durumlar ekseninde saptanan temel sorunlara stratejik çözüm yolları aranırken, alanında uzman kişilerin, sürekli ve çok boyutlu hedeflere yönelik yaklaşımları, göreceli de olsa, sorunların aşılmasında çözüm yolları bulunmasına yardımcı olmuştur. Ancak, adalet hizmetlerinde ulaşılan toplam hizmet kalitesi ve insan kaynaklarının nitelikleri göz önünde tutulduğunda, henüz istenilen düzeyde bulunulduğunu söylemek pek de kolay değildir.

2007 yılından itibaren yedi yıllık bir döneme ilişkin olarak hazırlanacak orta vadeli kalkınma plânında; ilk olarak, devletimizin sunduğu adalet ve yargı hizmetlerinin mevcut durumu ve sorunları, bütün adli hizmet alanlarını içeren kapsam ve boyutlarıyla daha gerçekçi bir sistematik ve analitik temelde saptanmalı; AB Hukuku’na uyum ve katılım sürecinde, Türk hukuk politikasına yön verecek adalet hizmetleri vizyonuna yönelik stratejik çözümler için temel amaç ve politikalar doğrultusunda, adalet politikamızda başvurulacak öncelikler ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemeleri de içerecek biçimde objektif ve somut ortak çözüm önerileri ortaya konmalıdır.

Öte yandan, özellikle 2001 yılından itibaren Avrupa Birliği’ne katılım çabaları ve Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları sürecinde, mevzuat ve uygulama alanlarındaki ulusal hukuk reformlarında her geçen gün yoğun bir artış görülmektedir. Bu süreçte, adalet alanında kısa, orta ve uzun dönemlerde AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin olarak Türkiye Ulusal Programı ileriye yönelik temel bir eylem plânı olarak önemli bir işlev görmektedir. Nitekim bu Program’da yer alan öncelikli konularda ve özellikle, adalet ve yargı hizmetleri alanında hukuk devleti ilkesinin gerekleri doğrultusunda, değişik birtakım kurumsal, hukuksal ve yönetsel düzenlemelere gidilmiş ve halen de gidilmektedir. Türk mevzuatında başta Anayasa olmak üzere, kanunlar, tüzükler ve yönetmeliklerde gerekli değişiklik ve yenilikler, Ulusal Programın 4.25.8. Hukukî ve Cezaî Konularda İşbirliği; 4.25.9. İnsan Haklarıyla ilgili olarak belirtilen temel hususlar ile AB-Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi’nde ve Avrupa Komisyonu’nun 2004 ve 2005 yılı ilerleme raporlarında öngörülen gereklere paralel biçimde gerçekleştirilmektedir.

Bu bağlamda, pozitif kaynakları oluşturan ilgili mevzuata bakıldığında, özellikle, Türk Medenî Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, İnfaz Hâkimliği Kanunu, Kabahatler Kanunu, Bilgi Edinme Kanunu gibi birçok temel tasarının yasalaştırılmış olduğu; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Türk Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu gibi diğer bazı önemli kanun tasarılarının yasama süreçlerinin tamamlanamadığı görülmektedir. Ayrıca, sayılan yeni hukuksal düzenlemelerin uygulanması için gerekli yatırım ve finansman sorunlarının çözümünde istenilen düzeye de ulaşamamıştır. Nitekim programda gerçekleştirilmesi hedeflenen Ulusal Yargı Ağı ve uzmanlık mahkemeleri projeleri gibi pek çok önemli projenin, faaliyetler için ayrılan kamusal kaynakların yetersiz kalması nedeniyle, oldukça yavaş yürütüldüğü gözlemlenmektedir.

Bazı üniversitelerden; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, ve Askerî Yargıtay ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi gibi yüksek mahkemelerden; adalet hizmetleri açısından temel önemi haiz Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Noterler Birliği, Ankara ve İstanbul Barosu Başkanlıkları ile diğer bazı kamu kurum ve kuruluşlarından gelen temsilcilerin oluşturduğu Adalet Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu, 1.Aşama toplantısını 12–13/10/2005 günlerinde yapmıştır. 12/10/2005 tarihli birinci günün sabah oturumunda, Koordinatör, çalışma prosedürünü açıklayan bir ön bilgilendirme konuşması yapmış; ayrıca üyelere çalışma prosedürünü açıklayan bir el kitabı dağıtılmıştır. Türkiye Barolar Birliği temsilcisi Av.Teoman ERGÜL, üyelerin oybirliğiyle Komisyon Başkanı seçilmiştir. DPT Müsteşarlığı tarafından raportörlükle görevlendirilmiş olan Doç. Dr. Mehmet DEMİR'in hazırlamış olduğu 26 sayfalık bir ön rapor, komisyonun katılımcı üyelerine dağıtılmıştır. Üyeler, bu ön rapordaki mevcut durum tespitleri üzerinde, sırasıyla, adalet hizmetleri alanındaki eğitim-öğretim, yargı sisteminin örgütlenmesi ve işleyişine özgü sorunlar ve çözüm önerileri başlıkları altında görüşlerini açıklamışlardır. 13/10/2005 tarihli ikinci günün sabah ve öğle sonrası oturumlarında ise, Türk adalet sisteminin işleyişi ve yargı örgütünü ilgilendiren temel sorunlar ve ortak çözüm önerileri üzerinde yoğun tartışmalar yapılmış; 2013 yılını hedefleyen bir vizyon oluşturularak, buna yönelik stratejik temel amaç ve politikalar doğrultusunda, kabul edilen öncelikler ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemeleri içeren uygulama stratejilerini belirleme aşamasına geçilmiştir.

Komisyonumuz, yaşadığı bu süreçte, tartışmalarına ve ortak çözüm arayışlarına yönelik çalışmalarının ikinci ve üçüncü aşamalarını, 22/11/2005 ve 23/12/2005 tarihli toplantılarının sabah ve öğle sonrası oturumlarında daha önce raportörce hazırlanmış olan taslak rapor üzerinde gerçekleştirmiştir. 22/11/2005 günü yapılan ikinci aşama toplantısında, Komisyon üyelerinin, ağırlıklı olarak kendi alanlarına özgü mevcut durum tespitlerinde bulunup, yargı ve adalet hizmetleri alanındaki temel sorunlara ortak çözüm önerilerinde bulunabilmelerini temin amacıyla, 13/10/2005 tarihli ilk toplantıda kabul edilen 2013 vizyonu ekseninde, yoğun bir ortak çözüm arayışı sürecine girilmiştir. Bu süreçte, adalet hizmetleri alanında oybirliği ile belirlenmiş olan temel vizyon,

“Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda; evrensel hukukta kabul edilen temel ilkelere de dayanmak suretiyle, adaletli bir hukuk düzeni oluşturup, toplumumuza her alanda zahmetsiz, hızlı, isabetli, etkin, güvenli yargı ve adalet hizmetleri sunmaktır.” biçiminde oluşmuştur.

Bu temel vizyona ulaşabilmek amacıyla, belirlenen uygulama stratejilerine paralel biçimde, temel amaç ve politikaları gerçekleştirmeye yönelik öncelikler ve tedbirler ile hukukî ve kurumsal düzenlemeler araştırılmış; adalet hizmetlerinde mevcut durum tespiti çerçevesinde belirlenen ortak sorunlar ve çözüm önerilerini içeren bir sonuç rapor oluşturmak amacıyla, dördüncü toplantı 23/12/2005 yapılmış ve nihayet, 04/05/2006 tarihinde son bir kez toplanılmıştır. Komisyonun raporunda, adalet hizmetlerinin mevcut genel durumundaki ortak sorunlar ve çözümlerin dışında kalan ve her yargısal hizmet alanını ilgilendiren öncelikler ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemeler için, yargı alanları ve adalet hizmetleri açısından bir sınıflandırılma yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, ülkemizde yargı adalet hizmetleri, yargı düzenini ve örgütünü oluşturan temel yargı alanları ve adalet hizmet birimleri bakımından, aşağıdaki gibidir:

Yargı Alanları :

- Anayasa Yargısı,
- Adlî Yargı (Hukuk ve Ceza),
- Askerî Ceza Yargısı,
- Genel İdarî Yargı (İdare ve Vergi),
- Askerî İdarî Yargı

Adalet Hizmetleri:

- Mahkeme, Savcılık ve Avukatlık Hizmetleri,
- Noterlik Hizmetleri,
- Ceza ve İnfaz Hizmetleri,
- Adlî Tıp ve Adlî Bilimler Hizmetleri,
- Adlî Kolluk Hizmetleri,

Özel İhtisas Komisyonları el kitabındaki rapor hazırlama tekniği ve formatları ile yapılan toplantılar sürecine uygun olarak kaleme alınmış olan Rapora, Adalet Hizmetleri Komisyonu başkan ve üyelerinin katkıları sonucunda son şekli verilmiştir. Komisyonun raporu, her biri kendi alanında uzman üyeler tarafından saptanmış ortak bulgulara ve ilgili resmî birimlerden elde edilmiş adalet istatistiklerine dayanılarak gerekçeli bir biçimde hazırlanmıştır. Aşağıda, tüm ayrıntılarıyla birlikte açıklanmaya çalışıldığı gibi, adalet hizmetleri ve yargı alanlarındaki kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve adlî politikanın belirlenmesinde vizyonu sürekli bir biçimde canlı tutup, buna ulaşabilme yönünde ortaya konulan stratejik temel amaç ve politikaları gerçekleştirmeye yönelik olarak, Dokuzuncu Kalkınma Plânı’na yansıtılabilecek öncelik ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

2001–2005 dönemini kapsayan Sekizinci Kalkınma Plânı’nda da açıkça belirtilmiş olan temel amaç ve politikalara yönelik stratejilerin bir bölümü, Dokuzuncu Kalkınma Plânı döneminde de öne çıkarılmaktadır: Merkezi yönetim bütçelerinden adalet ve yargı alanına ayrılan malî kaynakların yüzde

oran itibariyle çok düşük düzeylerde kalması; adalet hizmetlerinde ve özellikle mahkemelerde görülen davaların ortalama yargılama sürelerinin uzaması; çağdaş hukuk sistemlerinde yer alan ve uygulaması bulunan pek çok hukuk kuralının pozitif sistemimize henüz tam anlamıyla dâhil edilememiş olması; özellikle, hukuk ve adalet hizmetlerinde çalışan görevlilerin, meslekî biçimlenme, disiplin ve etik kurallar ile mevcut işgücü kaynakları olarak sunduğu hizmetlerin kalitesindeki ciddi yetersizlikler; yargı örgütünü oluşturan birimlerde teknik araç ve gereçler, binalar ve fiziksel donanım ile bilgi işlem teknolojilerinin olması gereken düzeylerin altında bulunması gibi bir dizi olumsuz olgu, Türk adalet ve yargı sisteminin, halkı yormaksızın, adil, hızlı, etkin ve güvenli hizmetler verebilmesini engellemektedir. Komisyonumuz, Dokuzuncu Kalkınma Plânı'nın hazırlanmasında benimsediği vizyona yönelik tüm öncelik ve tedbirler ile düzenlemelerin bu olumsuz etkenleri ortadan kaldıracağına inanmaktadır.

2. DURUM ANALİZİ

Türk adalet ve yargı sistemi, yapısal, örgütsel, işlevsel, insan ve malî kaynakları bakımından çok ciddi ve çözümü kolay görünmeyen sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Aşağıda, Türk adalet ve yargısının mevcut bu temel sorunları, dünya ve Avrupa Birliği ülkelerindeki ulusal yargı düzenleri ile karşılaştırıldığında, daha açık ve doğru bir biçimde anlaşılacaktır. Ancak, böyle bir karşılaştırmayı yapmadan önce, temel ve ortak sorunların değişik açılardan genel hatlarıyla saptanmasında yarar görülmektedir.

- Öncelikle kamu görevlilerinin bir bölümü hakkında, kamu görevi ve sıfatı itibariyle, bazı yargısal dokunulmazlıklar ve ayrıcalıkların tanınmış olması, toplumun adalet duygusunu zedelemektedir.

- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Yüksek Askerî Şura tarafından kesin olarak alınan idarî kararlara karşı, yargı mercilerine başvurulamaması nedeniyle, söz konusu Kurullar, âdeta birer özel idarî yargı organı niteliğine dönüştürülmüş olmaktadır. Bu durum, hukuk devleti ve adil yargılanma ilkeleri ile bağdaştırılamamaktadır.

- Sayıştay'ın, TBMM adına, merkezi yönetim bütçesi ile verilen kamu kaynaklarının düzenlilik ve performans denetimini yapmasına rağmen, Anayasa'da yargı organı niteliğinde kabul görmemesi ve kararlarına karşı yargı yoluna gidilememesi, hukuk devleti ve adil yargılanma ilkelerine aykırılık oluşturmaktadır.

- Yüksek Askerî Şura (YAS) kararlarına ve askeri disiplin âmirlerinin verdiği disiplin cezalarına karşı yasal yargısal denetim yolunun açılmamış olması adil yargılanma ve hukuk devleti ilkesine aykırı düşmektedir.

- Hukuk eğitimi ve öğretimi, mevcut durumu itibariyle, hukuk öğrencilerine metodolojik ve analitik düşünme yetisi için gerekli becerileri tam olarak kazandırabilme sürecinde, istenilen düzeyde değildir.

- Ülkemizde hukuk lisansı öğretimi, devlet ve vakıf üniversiteleri bünyesinde faaliyet gösteren ve sayıları toplam 37'yi bulmuş olan hukuk fakültelerinin mevcut sınırlı olanakları çerçevesinde verilmeye çalışılmaktadır. Hukuk fakültelerinin sayısı ve donanımı, ülkemizin eğitim düzeyi, sosyo-kültürel koşulları ile nüfusu ve demografik yapısı dikkate alındığında, yeterli görülemeyebilir. Ancak, bu fakültelerin büyük çoğunluğunda kütüphane, derslik ve hizmet binası ile teknik ve fiziksel donanım, akademik ve idarî kadrolar ile öğrenci kapasitesi bakımından ciddi düzeyde nitelik ve nicelik sorunları yaşanmaktadır. Belki de bu sorunların en başında, gereken yetkinlikte ve birikimli akademik kadroların oluşturulamamış ve zengin içerikli bilgi işlem ağı sayfaları üzerinden çevrimiçi hizmetleri sunan e-kütüphanecilik sistemlerinin henüz kurulamamış olması gibi temel sorunlar gelmektedir. Özellikle, belirtilen bu iki sorun kümesi, hukuk eğitiminde her geçen gün yaşanan kalite kaybını ve verim düşüklüğünü içeren bir biçimde; değişik boyut ve görünüşleriyle birlikte uzun dönemde olası olumsuzlukları da barındırmaktadır.

- Lisans mezuniyeti sonrasındaki staj ve meslek öncesi eğitimlerin, Adalet Bakanlığı (iki yıllık hâkim-savcı adaylığı), Barolar (bir yıllık avukat stajı) ve Noterler Birliği (avukatlık stajını aynen kabul eden bir uygulama) tarafından farklı sürelerle tâbi ve birbirinden tamamen kopuk biçimlerde, münferit birer staj programı dâhilinde yürütülmesi, hukukçuların yetiştirilmesi bakımından sorunlara sebebiyet verebilmektedir

- Hukuk fakültelerinden mezun olmayan ve dolayısıyla, gerekli kuramsal ve uygulamalı hukuk bilgilerini, bir başka anlatımla yeterli hukuk nosyonu ve formasyonunu almamış kişilerin özellikle idarî yargı hâkim adaylığı için yapılan sınavlar sonucunda atanabilmeleri, çağcıl adalet hizmeti ve yargı sistemlerinin temel niteliği ile örtüşmemektedir. Komisyon bu sonuca çoğunlukla ulaşmakla birlikte kazanılmış haklar konusunu tartışmasız kabul etmiştir.

- Adalet hizmetlerini yürütmekle görevlendirilen adliye memuru adaylarının seçiminde, adalet meslek yüksekokulları ile meslek liselerinden mezun olma koşulunun mevzuatta aranmaması adalet hizmetlerinin kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Ayrıca, bu okullara kayıtlarda merkezi yerleştirme sınavlarından (OKS ve ÖSS'den) muafiyet tanınması, diğer bir deyişle, sınavsız kayıt uygulamaları, yardımcı adalet personelinin yetiştirilmesi ve hizmet kalitesinin düzeyi üzerinde olumsuzluklar yaratmaktadır.

- Türk adalet ve yargı sisteminde, yargı organlarının örgütlenmesini bütünü itibariyle düzenleyen bir Türk Yargı Örgütü Kanunu'nun mevzuatta yer almaması ve mahkemelerin oluşumu ve kurulmasının ölçülebilir esaslarını belirten yasal dayanakların bulunmaması önemli sorunlar yaratmaktadır.

- Adalet ve yargı hizmetleri alanında gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, yargı etiğine ait kuralları sistematik ve bütünsel açıdan düzenleyen bir kanun bulunmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

- Mahkemelerin örgütlenmesinde sulh–asliye mahkemesi şeklinde yapay ve gereksiz bir sınıflandırmaya gidilmiş olması; yeterli sayıda uzman hâkim bulunmamasına rağmen, Fikrî ve Sınaî Haklar, Ticaret, İş, Tüketici, Aile ve Çocuk Mahkemeleri gibi özel görevli uzmanlık mahkemelerinin kurulması, yargıda görev ve işbölümü uyuşmazlıklarına yol açmakta ve dolayısıyla ortalama yargılama sürelerinin uzaması sorununu ortaya neden olmaktadır.

- Hâkim ve savcılarının bir bölümü Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun muvafakati üzerine, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında (Başbakanlık, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar veya Bağımsız İdarî Otoritelerde) yürütme ve idare yetkisinin kullanımı çerçevesinde, yargı dışı alanlarda yetkilendirilebilmektedirler. Bu durum, yargının hizmet kalitesini ve eylemli iş gücünü olumsuz yönde etkilediği gibi, yargı bağımsızlığına da aykırılık oluşturmaktadır.

- Bölge adliye mahkemelerinin işleyişi bağlamında, adalet bürokrasisi ile yargı alanlarını birbirine karıştırılabilecek ciddi bir sorun da, 26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun’un “İstek Üzerine Atama” başlıklı 45’inci maddesinin ikinci fıkrası ile ilgilidir. Bu maddenin birinci fıkrası hükmündeki istisnâ durumdan farklı olarak bu hükümlerle, Adalet Bakanlığı teşkilatında görevli Bakanlık yüksek müşavirleri, müsteşar yardımcıları, Teftiş Kurulu Başkanı ve genel müdürleri ile bağımsız daire başkanlarının istekleri üzerine, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nca bölge adliye mahkemesi başkanlığına, daire başkanlıklarına veya Cumhuriyet Başsavcılığına atanabilecekleri belirtilmektedir. Bu yasal düzenleme yargı bağımsızlığına aykırı olduğu gibi, adalet bürokrasisi ile yargı organları arasındaki temel farklılığın göz ardı edildiğini de göstermekte ve ileride olası olumsuzluklar yaratabilecek bir içerik taşımaktadır.

- Yargı bağımsızlığı ve hâkim güvencesi ilkeleri mevzuatta yeterince sağlanamamıştır. Örneğin, Anayasa’da (m. 140/6 ve m.159 gibi) yargının yönetimi ve denetimi, yürütme organının bir parçası olan Adalet Bakanlığı’na bağlı olarak düzenlenmiştir.

- Adalet Bakanı ile Müsteşar Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunda başkan ve doğal üye olarak yer almaktadır. Ayrıca, hâkim ve savcılarının adaylığa seçilmeleri ve atanmaları, mesleğe kabulleri ve atanmaları, tayin ve görev yerlerinin geçici görevle değiştirilmeleri, denetlenmeleri ve hatta görevde yükseltilmeleri Adalet Bakanlığı’na bağlı Personel Genel Müdürlüğü ve Teftiş Kurulu Başkanlığı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu durum, sonuçta, yargıda bağımsızlık ve hâkim güvencesi ilkelerinin işletilmesinin önünde ciddi engeller yaratmaktadır.

- Mesleğe yeni başlayan hâkim ve savcılar başta gelmek üzere, taşra adliyelerinde görevli hâkim ve savcılara, kendi meslekî disiplin ve başarı durumlarını gösteren gizli dosyalara ve Adalet Bakanlığı Müfettişleri ile Personel Genel Müdürlüğü tarafından ayırma ve tetkik bürolarındaki tüm değerlendirme raporlarına ulaşabilme olanağı tam anlamıyla sağlanmamakta ve özellikle de, not sisteminin uygulamakta olması, yargıda hizmet kalitesi ve verim üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

- Türk yargı örgütünün hemen her derecesinde görülmekte olan davalarda, ortalama yargılama sürelerinin uzunluğu sorunu yaşanmaktadır. Nitekim bu olumsuz durum, Adalet Bakanlığı'nın 2000–2004 yılı adalet istatistiklerinde yer alan veriler ve rakamsal bilgiler göz önünde bulundurulduğunda açıkça anlaşılmaktadır¹. Örneğin, hukuk ve ceza mahkemelerinde, bir davanın mahkemeye gelişi ile karar verildiği tarih arasında geçen zaman dilimi olarak hesaplanan yargılama sürelerinin, gün karşılıkları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1– 2000–2004 HUKUK MAHKEMELERİNDE ORTALAMA YARGILAMA SÜRESİ (Gün)

YIL	Asliye Ticaret	Asliye Hukuk	Asliye İş	İcra	Sulh Huk.	Kadastro	Tüketici	Aile	GENEL
2000	372	241	274	104	75	590	-	-	177
2001	383	241	284	104	71	551	-	-	174
2002	434	242	312	111	65	468	43	-	174
2003	417	240	322	114	64	450	262	160	177
2004	376	257	329	108	69	441	336	158	177

Tablo 2– 2000–2004 CEZA MAHKEMELERİNDE ORTALAMA YARGILAMA SÜRESİ(Gün)

YILLAR	Çocuk C.	Ağır C.	Asliye C.	Sulh C.	Trafik C.	İcra Ceza	GENEL
2000	755	363	406	167	23	140	237

¹ Hukuk ve Ceza Mahkemelerinde açılan davalar itibariyle gelen çıkan dava dosyası ve iş durumları ile gün olarak ortalama yargılama süreleri hakkında ayrıntılı bilgi ve ilgili diğer istatistiksel veriler için bkz.: T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri Yıllığı, Ankara 2004.

2001	408	331	311	160	24	127	194
2002	557	347	427	169	19	147	232
2003	433	354	400	180	13	136	241
2004	357	347	338	178	13	97	210

• Mahkemelerimizin ağır bir iş yükü altında bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bu olumsuz durum, özellikle hukuk ve ceza mahkemeleri bakımından, Adalet Bakanlığı'nın 2000–2004 yılı adalet istatistiklerine ilişkin veriler ve rakamsal bilgileri içeren aşağıdaki tablolar göz önünde bulundurulduğunda, açıkça anlaşılmaktadır:

Tablo 3– 2000–2004 HUKUK MAHKEMELERİNE GELEN VE ÇIKAN DAVA SAYILARI ve İŞ YÜKLERİ

(Gelen işler toplamı, geçen yıldan kalan + yeni gelen + bozularak gelen işlerden ibarettir)

YIL	İŞLER	As.Tic.	As.Huk.	İş	İcra	Sulh	Kadas.	Tüket.	Aile	TOPLAM
2000	Gelen	78902	781987	129088	152491	537790	58994	-	-	1739252
	Çıkan	35476	461572	71661	117578	445109	24073	-	-	1155469
2001	Gelen	89637	826939	142621	184442	565321	53885	-	-	1862845
	Çıkan	40683	483415	74232	136571	472122	23640	-	-	1230663
2002	Gelen	95613	884420	152205	193353	599039	52890	5400	-	1982920
	Çıkan	40003	517122	79219	150399	509743	23339	4243	-	1324068
2003	Gelen	96715	877570	160290	187940	541584	48858	7591	106006	2026554
	Çıkan	48550	542334	81821	140618	466559	24133	2349	40689	1347053
2004	Gelen	88962	768727	189159	189435	592800	44801	25542	213130	2116746
	Çıkan	46188	464243	87080	149066	476128	20219	6119	148282	1398786

Tablo 4– 2000–2004 CEZA MAHKEMELERİNE GELEN VE ÇIKAN DAVA SAYILARI ve İŞ YÜKLERİ

(Gelen işler toplamı, geçen yıldan kalan + yeni gelen + bozularak gelen işlerden ibarettir.)

YIL	İŞLER	Ağır Ceza.	Asliye Ceza	Sulh Ceza	Trafik Ceza	İcra Ceza	Çocuk Ceza	TOPLAM
2000	Gelen	100541	1119009	646022	12792	941871	12747	2844333
	Çıkan	46618	526111	439590	12079	650383	3496	1683056
2001	Gelen	115700	1229698	647947	9099	1410892	14627	3441037
	Çıkan	58797	682567	455941	8662	967390	8331	2188713
2002	Gelen	122244	1071228	611613	6463	1281898	11747	3116632
	Çıkan	59117	455449	412974	6241	981334	3770	1924873
2003	Gelen	128751	1126481	605858	5311	912659	29591	2819886
	Çıkan	64151	557024	400423	5157	712349	5243	1749753
2004	Gelen	139756	1147087	653734	4830	862708	59862	2888958
	Çıkan	67220	605096	426577	4649	696664	24579	1832204

• Savcılık uygulamalarında, yeni Ceza Muhakemesi Yasası ile (CMK m. 174) iddianamenin iadesi kurumu getirilmiş olsa da, tüm usulî gerekler doğrultusunda olay ve hukuki değerlendirme açısından iyi yürütülememiş soruşturmalar sonucunda hazırlanmış iddianamelerle, isnat ve iddia konusu somut eyleme ilişkin tüm kanıtlar toplanamadan, eksik ve isabetsiz hukuksal nitelemelerle kamu davaları açıldığı görülmektedir. Bunun sonucu olarak Cumhuriyet savcılıkları tarafından hazırlanan iddianameler ile açılan kamu davalarının büyük bir oranının beraatla sonuçlandığı anlaşılmaktadır. Bu da anılan kurumun hizmet kalitesini ve verimini tartışmalı hale getirmiştir. Nitekim yıllık adalet istatistiklerinin karar türlerine ilişkin oransal dağılımını gösteren verilerin de, cumhuriyet savcılarının ceza mahkemeleri nezdinde açtığı davaların, ancak yarısına yakın bir oranında mahkûmiyet kararı verildiği gözlemlenmektedir. (Tablo 5)

Tablo 5– 2000-2004 CEZA MAHKEMELERİNDE SANIKLARIN HAKLARINDA VERİLEN KARAR TÜRLERİNİN % ORANSAL DAĞILIMI

YILLAR	MAHKÛMİYET	BERAAT	DİĞER KARARLAR
2000	52.6	14.6	32.8
2001	40.9	13.3	45.8
2002	42.3	16.7	41.0
2003	45.5	17.7	36.8
2004	46.7	20.8	32.5

• Adli tıp ve adli bilimler alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmelere uygun olarak, gerektiğinde iddia ve savunma ile işbirliği içerisinde, maddi olayı ortaya çıkarma amacına ulaşabilmek için, suç yeri incelemesi ve kanıtların toplanması tekniklerinin uygulanmasında ve kriminolojik analiz laboratuvarlarının çalıştırılabilmesinde merkez laboratuvarlar dışında teşkilatlanma yetersizlikleri ile yetişmiş insan gücü ve teknik altyapı eksiklikleri mevcuttur. Adli Tıp Kurumu'nun taşra örgütünün yeterli bir donanım ve örgütlenme biçimine kavuşturulamamış olması adli tıp hizmetlerinin verimli ve düzenli sunumunu güçleştirmektedir.

• Adalet hizmet birimlerine ve yargı organlarına merkezî yönetim bütçesinden pay tahsis edilirken, başta Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu olmak üzere, yüksek yargı organlarının görüşlerine başvurulmamaktadır. Adalet Bakanlığı'na 2005 yılı bütçe payı oranının genel bütçe içinde % 1.01'e karşılık gelen rakamın büyük bir kesimi personel giderine ayrılmaktadır. Mahkeme ve savcılıklara ayrılan çok düşük ödeneklerle, yazı işlerinin kırtasiye gibi temel gereksinim maddeleri ile mefruşat giderlerinin karşılanması bile mümkün olmamaktadır. Bunların yargıya başvuran yurttaşlar tarafından karşılanmasının istendiği de bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, adalet hizmetlerine ayrılan yetersiz malî kaynak, yargı bağımsızlığını zayıflattığı gibi, kaliteli adalet hizmeti sunumunda yaşanan sorunları da çözememektedir.

• Adalet ve yargı hizmetleri alanında modern bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı geçen yıllara oranla belli bir ölçüde artış göstermektedir. Ancak, başta araştırmacı hukukçular ile hâkim, savcı, noter ve avukatlar olmak üzere tüm yurttaşlar için, internet ortamında tasarlanmış bilgi işlem ağı sitelerine bağlı bilgisayarlar üzerinden ideal düzeyde bir e-çalışma ortamı henüz yaratılmış değildir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun (m.31) genel menfaat mülahazasıyla yargı içtihatlarından yararlanma serbestisi tanıyan açık kanun hükmüne rağmen, yargı organı mensubu bazı

görevliler bu pozitif düzenlemeye aykırı davranmaktadırlar. Bilim adamları ile bir araya gelip teorik ve pratik açılardan zengin içerikli, kalıcı eserler yazılması yerine; *'Kanun Uygulamaları, İçtihatlar ve Daire Kararları'* gibi başlıklar altında özel yayınevleri aracılığıyla tıpkıbasımlarla yüksek yargı kararlarını yayınlama yolunu tercih ettikleri de bir gerçektir. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, Adalet Bakanlığı'nın yargı idaresi ile ilgili birimleri ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu dâhil Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi gibi tüm yüksek yargı kuruluşlarının karar ve içtihatlarının eksiksiz işlendiği çevrimiçi ağ sitelerindeki her türlü dijital hukuksal bilgiye kolay, hızlı ve masrafsız erişimlerin herkese tam olarak sağlanamamakta olduğu görülmektedir.

- Ağır ceza mahkemeleri dışında, heyet halinde çalışan alt derece mahkemeleri hâkim açığını daha da artırmaktadır.

- Aile ve çocuk mahkemelerinde hâkimin yargısal görevlerinde yardımcı uzman sıfatını haiz psikolog, psikiyatir, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı ile sosyal çalışmacı gibi uzman kadrolarına atamalar yapılmadığı için, kadroların doldurulamadığı görülmektedir. Örneğin, 06/09/2005 tarihi itibarıyla, Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre, aile ve çocuk mahkemeleri nezdinde görev yapması gerekli uzman kadrolarının unvan adları ile serbest, dolu ve boş olma durumları, aşağıdaki tablo gibidir:

Tablo 6 – Adalet Bakanlığı bünyesindeki mevcut uzman kadroları

Unvan Adı	Serbest	Dolu	Boş
Psikolog	1031	127	906
Pedagog	224	65	159
Çocuk Eğit.	4	-	4
Sosyolog	305	-	305
Sosyal Çalış.	1035	89	946

- Ceza hukuku alanında dünyadaki gelişmelere paralel olarak sorumluluk yaşı yükseltilirken, toplumu suç eğilimi gösteren çocuklardan koruma önlemleri de alınmak gerektiği halde ülkemizde suç işleyen çocuklar, eğitim ve ıslah sürecinden geçirilmeden tekrar sokağa bırakılmaktadır. Bu da toplum vicdanını rahatsız etmektedir.

- Türkiye Adalet Akademisi'nin, akademik, meslekî ve bilimsel etkinliklerinin yürütülmesi, organizasyonu, finansmanı ve yönetiminde mevcut kurumsal yapısı ve işleyişi itibariyle, Bakanlığa bağlı bir birim olarak çalışması, onun akademik ve bilimsel geleceğinin siyasî güdüm altına alınmasına sebep oluşturabilecek bir durumdur.

- Türk yargı sisteminde yüksek yargı organları arasında içtihat birliği sağlanamamaktadır. Bu bağlamda, tek bir ulusal yargılama düzenini temel alan ve özellikle, çeşitli yargı alanlarına özgü farklı yargılama düzenlerini, yüksek mahkemelerin özel hukuk ve kamu hukuku uygulamalarında yarattığı içtihatlar arasındaki aykırılıkların ve çatışmaların kaynağı olarak gören, yargı birliği anlayışı oluşturulamamıştır.

- Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcı Vekili, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Sayıştay Başkan ve üyeleri ile ilgili ceza davalarına bakmakla görevlendirilmiştir. Anayasa'daki mevcut düzenlenme biçimi itibariyle '*Yüce Divan*' kurumu, adil yargılanma ve doğal hâkim ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda, yüce divanın oluşumu, yüce divanda yargılanması öngörülenler, sevk usulü, iddianamenin hazırlanması ile kararlarına karşı yeniden inceleme ve denetim yollarının açılması gibi konular bakımından tartışmalara sebebiyet vermektedir.

- Yargılama organları Anayasa'nın 90/son fıkrası çerçevesinde, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların iç hukukta doğrudan uygulanması hususunu gerektiği ölçüde göz önünde bulundurmamaktadır.

- Hâkimlerin atanma, tayin, nakil ve yetkilendirilme işlemlerinde, çoğu kez uzmanlığa riayet edilmemektedir. Gerçekten de, uzun süre ceza hâkimi veya C.savcısı olarak görev yapan bir kimse, hukuk hâkimi olarak ilk derece ya da yüksek mahkemelere atanabilmektedir. Bu durum, uzman hâkimlik anlayışına aykırı olduğu gibi, o hâkimin yıllar boyunca edindiği meslekî bilgi birikimi ve deneyimlerin yararlanılamamasına neden olmakta; ayrıca, yeni atandığı mahkemede, âdeta mesleğe yeni başlamış gibi, ilgili konuları yeniden öğrenmek zorunda kalmaktadır. En önemlisi bu durum hâkimler ile savcılar birlikteliği açısından ilgi çekici bir tablo oluşturmaktadır. Bu olumsuz durum karşısında, uygulama hataları yapılabilmekte ve hukuka aykırı kararlar verilebilmekte; hâkim savcı birlikteliği karşısında savunma güçsüz kalmaktadır.

- Yargılama usulünü düzenleyen yasalarının karmaşık düzenekleri ve özellikle, maddî hukuka ilişkin bazı yasalarda usulî kurallara da yer verilmiş olması, davaların uzamasına yol açtığı gibi, mahkemelerde önemli usul hataları yapmalarına sebebiyet vermektedir. Ayrıca, bazı önemli usulî

eksiklik ya da yanlışlıklar içeren kararların verilebilmesi ve bunun sürekli bir biçimde tekrarlanması, sonuçta adil yargılanma ilkesini olumsuz etkilemektedir.

- Yargıda davaların uzamasına ve yargı hizmetlerinde güvenin azalmasına neden olan önemli bir konu da bilirkişilik kurumudur.

- Çekişmesiz yargı işleri genellikle dava şeklinde mahkemelere yansıtılmakta ve mahkemelerce de karara bağlanmaktadır. Çekişmesiz yargı işlerine özgü hukuk yargılaması yöntemlerini gösteren yasal kurallar bulunmamaktadır. Bu durum hukuk davalarında iş yükünün artmasına sebebiyet vermektedir.

- Hukuk davalarının büyük bir bölümünde yargılama süresinin uzaması, başta devlet olmak üzere kamu hukuku tüzel kişilerinin taraf olduğu uyuşmazlıkların çözümünde kamu avukatlığı kurumunun işleyişinden kaynaklanmaktadır. 4353 sayılı Maliye Vekâleti Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Umum Müdürlüğü'nün Vazifelerine Dair Kanun'un 32. maddesi genellikle, bu kanuna tabi kamu kurum ve kuruluşlarının taraf olduğu davalarda verilen tüm kararlara karşı yasa yollarına gidilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, kamuda görevli hazine ve diğer kurum avukatlarının yasal statüleri ile yetki ve sorumluluk alanlarının avukatlık mesleğinin doğasına uygun bulunmadığı gözlemlenmektedir.

- Kamuda görevli hukuk müşavirleri ve hazine avukatları, mesleki bağımsızlık, yetki alanları, malî ve özlük hakları ile hiyerarşik konumları bağlamında, ciddi sorunlar altında çalışmaktadırlar.

- Anayasal bir temele sahip olan hak arama özgürlüğünün (1982 Anayasası m. 36) önemli bir uzantısı ve boyutu olarak görülebilen, adlî yardım kurumunun, ülkemizdeki uygulaması henüz istenilen ve olması gereken düzeyde değildir.

- İcra mahkemelerinin, özellikle ilâmsız icra prosedürü içindeki yetkileri, mevcut yasal düzenlemede dar tutulmuştur. Bu şekildeki sınırlı yetki, icra hâkimlerinin yargısal etkinliğini azalttığı gibi, icra-iflas takiplerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar nedeniyle sonuçta hukuk davalarında sürekli artışa yol açmaktadır. Keza, icra ve iflas hukukunda, hak arama özgürlüğünün bir uzantısı olarak, yargı yolunun etkin kullanımı güçleştirilmiş olmaktadır.

- İnfaz hâkimleri, Cumhuriyet savcıları ve özellikle de adlî kolluk görevlileri için, şüpheli-sanık-tutuklu ve mahkûm konumundaki kişilerin kişilik haklarına kaynaklık eden ulusal mevzuat ve uluslararası hukuktaki çağdaş standartlar hakkında gerekli uzmanlık programları ile sürekli kurs ve meslek içi eğitimler olması gereken düzeyde değildir. Oysa bu özel uzmanlık eğitimleri sayesinde, infaz hâkimlerine gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili şikâyetlerin azaltılması mümkün hale gelebilecektir. Uygulamaya bakıldığında, gerek infaz hâkimlerinin önündeki uyuşmazlık konuları,

gerekse ceza avukatı sıfatını haiz savunmanların şikâyet konusu ettikleri somut olaylar² insan hakları alanında sorunlar yaşandığını göstermektedir.

- İdarî uyuşmazlıkların azaltılması açısından önem taşıyan Genel İdarî Usul Kanunu'nun henüz çıkarılmamış olması önemli bir sorun oluşturmaktadır.

- İdarî başvuru sürecinde etkin rolleri olan başta kamu denetçisi (ombudsman) olmak üzere, hakem heyetleri, arabuluculuk ve uzlaştırma kurulları gibi yargı dışı alana özgü alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına mevzuatımızda yer verilmemiş olması dava sayılarında artışa yol açmaktadır.

- İdarî yargıda, bölge idare mahkemelerinin mevcut görev ve işleyiş durumu itibariyle, istinaf mahkemeleri niteliği ve işlevine kavuşturulamamış olması Danıştay'ın iş yükünü arttırdığı gibi idarî davalarda yargılama süresini de uzatmaktadır.

- İdarî yargı organlarının yürütmeyi durdurma kararı verilebilmesinin zorlaştırıcı anayasal ve yasal koşullara bağlanmış olması, idareye karşı kişilerin yargısal korunmasını zayıflatmaktadır.

- Danıştay'da ve idare mahkemelerinde dava açma süresi altmış gün iken, vergi davalarında bu sürenin otuz gün olarak belirlenmiş olması, davacıların hak kaybına neden olabilmektedir.

- İdarî Yargılama Usulü Kanunu ile 1603 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nda yer alan usulî sürelerle ilişkin düzenleme farklılıkları mevcuttur.

- Askerî mahkemelerin kurulması ve kaldırılması yetkisinin Millî Savunma Bakanlığı'na ait olması, mahkemelerin bağımsızlığı ve yasal hâkim ilkelerine aykırı düşmektedir³.

- Askerî mahkemelerin bünyesinde meslekten hâkimlerin yanında subay üyelere de görev verilmesi doğal hâkim ve adil yargılanma ilkelerini ihlâl etmektedir

- 25.10.1963 tarihli ve 353 sayılı Askerî Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na paralel olmayan bazı hükümler içermesi, ceza yargılaması düzeninde birlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

- Askerî yargıda hâkimlerin rütbe esasına ve idarî sicil sistemine göre çalıştırılması, doğal hâkim, yargı bağımsızlığı ve özellikle hâkimlik güvencesi ilkelerine aykırıdır.

² Şikâyetlerin yoğunluk alanları ile mahiyetlerine göre sınıflanmış olan somut hak ihlalleri konusundaki saptamalar için bkz. ve krş.: Türkiye Cumhuriyeti'nde Yargı Sisteminin İşleyişi, (Hazırlayanlar: Kjell BJORNBERG/Paul RICHMOND, Avrupa Birliği Komisyonu, Brüksel) 11-19 Temmuz 2004, (Orijinalinden Çeviren: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Hâkimleri); *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi*, İstişari Ziyaret Raporu 13 Haziran- 22 Haziran 2005, Hazırlayanlar: Kjell BJORNBERG/Ross CRANSTON, Avrupa Birliği Komisyonu Brüksel (Tercümesi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimleri).

³ Askerî yargı sorunları ve çözüm önerileri hakkında daha geniş olarak bkz.: DEMİRAĞ, Fahrettin: *Hukuk Devleti Adil Yargılanma Hakkı ve Askeri Yargı*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), Sayı 59, Temmuz-Ağustos 2005, 116-197.

• Askerî Ceza Kanunu'nda sırf askerî suç, murtabit askerî suç ayırımının yapılması karşısında, asker kişilerin Türk Ceza Kanunu ile diğer özel ceza yasalarının kapsamına giren suçlarının adli yargı organlarında görülememesi, yargılama birlik ve ceza yargılamasının bölünmezliği ilkelerine uygun düşmemektedir.

• Askerî disiplin mahkemeleri, disiplin yargılaması yapmak amacı ile kurulmuşlardır. Ancak, ceza yargılaması faaliyetinde bulunmayan bu organa bir mahkeme niteliğinin verilmiş olması bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Yine bu bağlamda, askerî disiplin mahkemelerinin, hukukçu üyelerden oluşturulmamış olması ve diğer yandan disiplin âmirliklerince asker kişileri hakkında özgürlükten yoksun bırakabilecek kesin kararlar verilebilmesi, hukuk devleti ilkesi ile temel hak ve özgürlüklerin korunması esaslarına aykırı düşmektedir.

• Asker olmayan (sivil) kişilerin, barış dönemlerinde askerî ceza mahkemelerinde yargılanabilmeleri, doğal hâkim ve adil yargılanma ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

• Askerî Disiplin Mahkemesi kararlarına karşı temyiz başvurusu yolunun açık tutulmamış olması, hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

• Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nde hâkimlerin yanında subay üye sıfatıyla kurmay subayların görevlendirilmesi, doğal hâkim ve adil yargılanma ilkelerini zedelemektedir.

• Merkezî yönetim bütçesinden adalet hizmetleri ve yargı alanına yeteri kadar malî kaynak özgülmemektedir. Adalet Bakanlığının yıllara göre bütçeden aldığı payların yüzde oranlarını sadece 1934 yılında bir kez % 4; son on beş yılda ise, % 1'in altında kalmıştır..

• Yargılama düzeninde iddia ve savunma güçleri arasındaki silahların eşitliği ilkesinin gereklerinin her aşamada ve konumda yaşama geçirilememiş olması savunma ve dolayısıyla adalet üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Yargılama sürecinde savcılar ile eşit konumda bulunmaları gereken avukatların, duruşma salonlarındaki rolü ve etkinliğini arttırmaya yönelik yasal düzenlemelere henüz gidilememiş olması önemli bir eksiklik olarak devam etmektedir.

• Ceza davalarında avukatların yargılamanın her aşamasında (yani, gözaltına alınmadan itibaren ceza infazının tamamlanmasına kadarki süreçte) şüpheli, sanık ve mahkûmlar ile her durum ve koşul altında görüşebilmelerinin sağlanması için gerekli olanaklar henüz sağlanmış değildir.

• 2001 yılında ilgili mevzuatta bazı önemli değişiklikler yapılmışsa da Türkiye Barolar Birliği, barolar ve avukatlar üzerinde Adalet Bakanlığı'nın etkin bir rolü ve idarî vesayeti bulunmaktadır.

• Serbest avukatlar yönünden, sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterli bir biçimde yararlanmalarının sağlanamamış olması sosyal hak kayıpları yaratmaktadır.

• Avukatlık Kanunu ve ilgili diğer mevzuatta yer bulmasına rağmen, avukatların doğruluğunu tasdik ettikleri belgeler yeterli görülmeyerek ayrıca, ilgili yerlerden belge aslının celp edilmesi; delil

toplama ve tartışma görevinin etkin biçimde kullandırılmaması yargılamanın uzamasına neden olmaktadır.

- Kamu kurum ve kuruluşları arasında organizasyon yetersizliği nedeniyle, avukatların vekil sıfatıyla gördükleri işlerde mesleklerini yürütme olanakları zorlaştırılmaktadır.

- Adalet Bakanlığı'nın noterler ve Türkiye Noterler Birliği üzerinde idarî vesayet denetimine sahip olması, noterlik hizmetlerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

- Noterlere taşınmaz satış sözleşmesi düzenleme yetkilerinin verilmemiş olması çağcıl noterlik hizmeti anlayışlarına ters düşmektedir.

- Noterlik hizmetlerinde elektronik noterlik sistemine halâ geçilememiş olması noterlik hizmetlerinde kopukluk, aksama ve gecikmelere sebep olmaktadır.

- Noterlerin hukuksal sorumluluğu konusundaki mevcut ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu şeklindeki yasal düzenleme noterleri, olumsuz yönde etkilemektedir.

- Aynı bir noterlik stajının uygulanmaması noter adaylarının iyi bir biçimde yetiştirilmesini güçleştirmekte ve mesleğin geleceği üzerinde bir takım belirsizlikler yaratmaktadır. Noterlik stajına verim ve işlerlik kazandırılması gerekirken, noter stajyerlerinin konuları ayrıca ele alınıp, noterlik sistemi içerisinde etkinliği sağlanamamıştır. Noter adayı ya da noter yardımcılığı kurumu da mevzuatımızda yoktur.

- Dördüncü sınıf noterliklerde notere ait imza yetkisinin başkâtiplere devri, noterlik hizmetlerinin kaliteli, etkin, güvenilir ve verimli sunulmasını olumsuz etkilemektedir.

- Adli Tıp Kurumu'nun malî, idarî ve bilimsel özerkliği sağlanmadan Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapmakta olması bilirkişilik kurumunun bağımsızlığı ilkesine aykırılık oluşturduğu gibi aynı zamanda, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesindeki kriminal laboratuvarların Adli Tıp Kurumu dışında ayrı ayrı hizmet vermeleri adli tıp ve adli bilimler alanında hizmet aksamalarına yol açmaktadır.

- Koşuş sisteminin halen devam etmekte olduğu ceza infaz kurumlarında, cezaların infazından beklenen amaçlar gerçekleştirilememektedir.

- Ceza infaz kurumlarında; hükümlülerin, bireysel özelliklerine, işledikleri suçların tip ve niteliğine uygun olarak farklı mekânlara yerleştirilememesi, çağcıl ceza ve infaz sistemlerin gerekleri karşısında olumsuzluklara yol açmaktadır.

- Özellikle, akıl hastası hükümlülerle ilgili olarak, ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin mevzuatta yer alan yüksek güvenlikli sağlık kurumlarını (TCK 57.madde) ifade eden 'Tıbbî

Cezaevleri 'nin henüz kurulamamış olması büyük bir eksikliklerdir. Ayrıca, cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere temel sağlık ve tıp hizmetleri etkin bir biçimde sunulmamaktadır.

- Ülkemizde adli kolluk ile genel kolluk arasında görev ve yetki alanı sınırlarını belirleyen yasal bir düzenleme bulunmamaktadır.

- Adli yazışmalar ile yurt içi ve yurt dışı tebligat hizmetlerinde önemli gecikmeler yaşanmakta ve pek çok usulsüz tebliğ işlemleri yapılabilmektedir. Özellikle, yurtdışı tebligat prosedürü başta olmak üzere, bu durum, davalarda yargılama süresinin uzamasına neden olmaktadır.

2.1. Avrupa Birliği Ülkelerinde Genel Durum ve Eğilimler

Ülkelerin kendilerine özgü siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılarına bağlı olarak, ulusal yargı sistemleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Çağımızda ulusal yargı sistemlerinin ana hedefi sosyal adalet ideali doğrultusunda, temel insan hak ve özgürlüklerini koruyup, yaşatmak olarak kabul edilmektedir. Ancak, son yıllarda yaşanan hızlı sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler sonucunda, dünyada pek çok hukuk sorunu ortaya açmış ve dolayısıyla ulusal yargı sistemleri, ülkenin mevcut koşullarını göz önünde bulundurarak, uluslararası nitelik kazanan hukuksal sorunlara çözüm arayışları bulmak zorunda kalmışlardır. Günümüzün küreselleşen dünyasında uluslararası bir bakış açısına sahip olmak ve uluslararası dayanışmayı geliştirmek, ulusal yargı sistemlerinin başarılı olabilmesinde temel politikayı oluşturmaktadır.

Bu bağlamda suçlulara uygun cezaî yaptırımları belirlemek veya uyumsuzluk konusu olguları “*adil bir yargılanma*” süreci içerisinde saptamak ortak paydayı oluşturmaktadır

Avrupa Birliği ve Kıta Avrupası Hukuku sistemi içerisinde ağırlıklı bir yeri olan Almanya Federal Cumhuriyeti’nde hukuk düzeni ve yargı sistemi özellikle dikkat çekmektedir Avrupa hukuk alanında ulusal yargı sistemleri ile ilgili olarak, standart ölçütlerle belirlenmiş araştırmalar sonucunda da görülmüştür ki, ulusal yargı sistemi ve adalet hizmetleri kalitesi düzeyleri itibarıyla bu ülkede olumlu veriler gözlemlenmektedir.

Almanya’da hukuk devleti ilkesinin gerektirdiği yasal ve hukuksal güvenceler, hem maddî hukuk hem de yargılama (usul) hukuku alanlarında ileri düzeylerde karşılanabilmiştir. Gerçekten de, Almanya’da özellikle sosyal hukuk devletinin tüm gereklerini karşılama çabaları doğrultusunda, sağlam bir çalışma ve sosyal güvenlik sistemine dayanan modern iş hukuku başta olmak üzere; etkin, hızlı ve güvenilir işleyen bir yargı düzeni içerisinde adalet hizmetleri süreklilik ve kararlılık göstermektedir.

Alman yargı sistemine dâhil tüm mahkemeler, temelde bir birlik oluşturan yargılama düzeni içerisinde örgütlenmiş olup; işleyişlerini etkin, uyumlu ve verimli bir biçimde sürdürmektedirler.

Almanya’da 60.000’in üzerinde avukat ve 4.000’in üzerinde kamu sözcüsü (devlet savcısı) görev yapmaktadır. Hukuk lisansı eğitiminden sonra ortak staja giriş sınavları sonucu başarılı olanlar arasından seçilerek gelen ve ömür boyu hâkimlik görevine atanmış olan 20.000’in üzerinde meslekten hâkim çalışmaktadır.

Yargılama örgütünde temyiz mercii görevini yürüten yargı organları ise, şunlardır: Federal Anayasa Mahkemesi ve Eyalet Anayasa Mahkemeleri;

Adlî, idarî, malî yargı ile iş ve sosyal güvenlik yargısı alanlarında görevli temyiz mercileri ise, Federal Yüksek Mahkeme (hukuk ve ceza daireleri ile bunların büyük genel kurulları), Federal İdare Mahkemesi, Federal Maliye Mahkemesi, Federal İş Mahkemesi ve Federal Sosyal Güvenlik Mahkemesi’dir.

Her bir yüksek mahkemenin altında yer alan ve birer kurul halinde çalışan üst denetim (istinaf) mercileri ise, eyalet düzeyindeki ceza ve hukuk mahkemeleri, idare ve maliye mahkemeleri, iş ve sosyal güvenlik mahkemeleridir.

Olay (hüküm) mahkemeleri, sadece adlî yargı alanında iki dereceli olup, diğer yargı alanlarında ise, tek derecelidir.

Almanya’da, mahkûmiyet kararlarının %80’i, herhangi bir duruşma yapılmaksızın basit süreçler veya suç soruşturma usulleri sonucunda verilebilmektedir. Söz konusu bu kararlar para cezası biçiminde olabildiği gibi özgürlüğü kısıtlayıcı türden cezai yaptırımlar da olabilmektedir⁴.

Fransa’da uygulanan adlî yardım sistemi oldukça dikkat çekmektedir. Zira Fransa’da özel bir yasa çıkarılmak suretiyle, aylık geliri 763 Avro’nun altında bulunan kişilerin tutacağı avukatın ücretinin tamamının devletçe ödenmesi esası kabul edilmiştir. Bu bağlamda, her yıl yaklaşık 700.000 kişi hukuk ve ceza davalarında adlî yardım hizmeti almakta; devlete adlî yardımın yıllık maliyeti 24.4 milyon Avro’ya ulaşmaktadır⁵.

Finlandiya’da, mağdurların çok güçlü bir konumda bulunmakta olduğu görülmektedir⁶. Suç failinin yakalanamadığı veya yargının önüne çıkarılmadığı durumlarda, mağdurun tazminat elde edememesi nedeniyle zarara uğramaması amacıyla, Finlandiya, Avrupa’da ilk olarak 1973 yılında bir özel yasa çıkarmış ve böyle durumlarda mağdura devlet tarafından tazminat ödenmesi esasını

⁴ Bkz: *Federal Statistical Office Germany*, 07.01.2005 (<http://www.destatis.de/basis/e/recht/recht3.htm>) .

⁵ SAGLIO, Alain. *French Justice Statistics An Overview*, Courier des Statistiques, English series. No.7, 2001.

⁶ JOUTSEN, Matti /LAHTI, Raima : *FINLAND Criminal Justice Systems in Europe and North America* (HEUNİ; European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nation), Helsinki 1997.

benimsemiştir. Fin Mağdur Koruma Yasası, bu konuda dünyadaki en ayrıntılı ve kapsamlı yasalardan biri olarak dikkat çekicidir. Yasa, herhangi bir suçtan doğan bütün bedensel yaralanma durumlarını kapsamaktadır. Bedensel zarar gören kişiler, tıbbî tedavi ve ilgili diğer giderlerini, sakatlanmasını ve iş göremezliğini; hatta gözlük ve giyim eşyası gibi zati eşyaya verilen zararların da tazminini devletten isteme hakkına sahiptirler. Bunun yanında, işveren, bedensel zarara uğramış olan çalışanına, işine gelemediği günler karşılığında yapmış olduğu ödemeleri, devletten isteyebilir. Herhangi bir kurum veya kuruluş mensubu kişi tarafından verilen malvarlığı zararları veya bu zararların mağdur üzerinde büyük bir yük doğurduğu durumlar da Mağdur Koruma Yasası'nın kapsamına alınmıştır.

Fin Mağdur Koruma Yasası'nın uygulanma alanına, mağdur veya suç failinin uyuşuna bakılmaksızın Finlandiya'da işlenen her türlü suç girmektedir.

Yine, suç mağduru, Finlandiya'da bir yerleşim yeri olduğu takdirde, yurt dışında işlenen suçlardan dolayı çektiği bedensel zararı devletten isteme hakkına sahiptir.

Son olarak, Finlandiya Ceza Yargılama Yasası da, şiddet içeren suçlar ile cinselliğe karşı suçların mağdurlarını koruyucu özel önlemler öngörmektedir. Bu tip suçların mağdurlarına duruşma öncesi aşamada mahkemece bir hukuk danışmanı atanır. Bu tür davalarda mağdurların tanık sıfatıyla dinlenebileceği durumlarda ise, tanıklık görevini uygun bir biçimde yerine getirebilmeleri amacıyla, mahkemeden bir uzmanın yardımcı olarak görevlendirilmesini isteme hakkına sahiptir.

Birleşik bir Avrupa Hukuku ve ortak yargı sistemine ulaşılabilmesi sürecinde, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Konseye üye 46 devletin ulusal yargı sistemlerinin niteliğini ve etkinliklerini geliştirici yönde Avrupa standartları oluşturma iradesini, Eylül 2002 yılında *Avrupa Etkin Yargı Komisyonu* (CEPEJ) kurmak suretiyle somutlaştırmıştır. Bu Komisyonun görev ve yetki alanına, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin geliştirilmesi temelinde, yargı sùjelerini göz önünde bulundurmak suretiyle, yargının örgütlenmesi ve işleyişinde karşılaşılan sorunlara pratik çözüm önerileri hazırlamak ve özellikle de makul sürelerde adil yargılanma hakkı ihlallerini önlemeye yönelik etkin çözümler getirmek için, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin iş yükünü azaltmaya katkı sağlamak girmektedir⁷.

CEPEJ tarafından, Avrupa yargı sistemleri çerçevesinde, Konsey'e üye 40 ülkede belli objektif ölçütler taban alınmak suretiyle yapılan alan araştırmalarından elde edilen istatistiksel veri ve bilgilere

⁷ CEPEJ tarafından yapılan bu çalışma raporunun ayrıntıları için bkz.: Avrupa Konseyi Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ)–2002 Avrupa Yargı Sistemleri, Strasbourg 10 Aralık 2004, T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayını (Tercüme eden: Dr. Ömer Faruk ALTINTAŞ)

dayanarak hazırlanıp, 3 Aralık 2004 tarihinde kabul edilmiş olan bu Rapor'un, temel adalet hizmetleri alanında öne çıkan saptamaları, aşağıda belirtildiği gibidir⁸ :

– **Mahkeme ve hâkimlik**: (1) Mahkemeler için yapılan kamu harcamaları ve adli yardımların konu ve tutarları ile ulusal bütçelerde ve ortalama gayrisâfi maaşlara oranla yüzdeleri; (2) Mahkeme sayılarının ülke nüfuslarına oranları ve her bir ilk derece genel mahkemesinin hizmet verdiği ortalama nüfus miktarları ile her bir 1.000.000 kişiye hizmet eden ilk derece mahkemelerin sayısı; (3) Hâkimler (geçici ve naip hâkimler, meslekten gelen ve gelmeyen hâkimler) ve savcılar ile mahkeme personelinin ülkelere göre karşılaştırmalı istihdamları ve Avro bazında en düşük ve en yüksek maaşları; özellikle, her bir 100.000 kişiye düşen sayıları ile birlikte tam kapasite ile çalışan hâkimlerin ve mahkeme personelinin sayısı; (4) Hâkimlerin işe alınıp ve atanmalarında yetkili organların yargı içi ya da dışı birimlerden oluşup oluşmaması durumları ile birlikte, hâkimler ve adliye personeli istihdamının mahkemelere göre dağılımları; (5) Hâkimlerin bu kadroda iken hâkimlik mesleği ile birlikte başka bir mesleği yürütebilip yürütemedikleri hususu; (6) Yargının işleyişi ve hâkimlerin denetimi mekanizmaları çerçevesinde, şikâyetlerin konu ve süreleri ile hâkimler hakkında yürütülen disiplin soruşturmaları ve kovuşturmalarına konu suçlar; (7) Mahkemelerin temyiz denetimi dışında, denetim ve gözetiminde öngörülen ulusal teftiş sistemleri; (8) Mahkemelerin iş yükleri, her bir 100.000 kişi için verdikleri kararların sayısı, (iş yüzdeleri), kovuşturma aşamasından itibaren davalar itibariyle ortalama yargılama süreleri ile özellikle, ceza yargısında (örneğin, hırsızlık gibi) ve medeni (hukuk) yargıda (örneğin, işten çıkartma ve boşanma davaları gibi) dava çeşitlerine göre ortalama dava süreleri, verilen bu kararlara karşı temyize başvuru yüzdeleri⁹.

– **Savcılık**: Savcılık konusunda ise, sırasıyla şu noktalar öne çıkarılmaktadır:(1) Ülkelerde her bir 1.000.000 ve 20.000 kişiye düşen savcı sayısı; (2) savcılık bütçesi ve bunun ulusal bütçelere oranları; (3) Ortalama brüt maaşlar dikkate alınarak kişi başına savcılıklarca yapılan kamusal harcamaların yüzdesi; (4) Avro bazında savcılarının yıllık maaşları, savcılık mesleğine alınıp ve atanmaları işlemlerinden sorumlu olan yapıların oluşumu, sadece meslekten savcılardan oluşan savcılık birimi ile savcı ve savcılar dışındaki kimselerden oluşan karma savcılık birimi ve meslek dışından oluşturulan ulusal savcılık sistemleri; (5) Sürekli eğitimi devam eden savcılarının ülkelere göre yıllık yüzdeleri; (6) Savcılarının savcılık mesleği ile birlikte başka bir mesleği yürütebilip yürütemedikleri hususu; (7) Savcılarının denetimi ile haklarında yürütülen disiplin kovuşturmaları ile cezaları; (8)Savcılık makamının işleyişi çerçevesinde her bir 100.000 kişiye düşen dava dosya sayısı miktarı itibariyle iş

⁸ CEPEJ değerlendirme süreci ve adaletin etkinliği ile niceliksel yönlerine ilişkin temel sorunlar için bkz.: agR. 2-9.

⁹ Ulusal yargılama ve mahkeme sistemleri ile ilgili karşılaştırmalı rakamsal veriler ve niceliksel durumların ayrıntısı için bkz. ve diğer tablolarla krş. agR. 22–53.

yükü; (9) Son olarak da, savcılar tarafından açılan kamu davalarında mahkûmiyet ve beraet yüzdeleri.¹⁰

– **Diğer hukuk meslekleri** : Hâkim ve savcı dışında kalan diğer hukuk meslekleri ile ilgili olarak, daha çok avukatlar ve icra memurları ile arabulucular hakkında, istatistiksel veri ve bilgiler üzerinde durulmaktadır. Buna göre:

– **Avukatlar hakkında**: (1) Üye ülkelerde her bir 100.000 kişiye düşen avukat ve toplam avukat sayıları; (2) Avukatların mesleki standartlarını belirleyen yasama, yürütme ya da barolar gibi ulusal makamlar; (3) Avukatlar hakkında disiplin kovuşturmaları ve verilen cezalar.

– **İcra memurları hakkında** ise, (1) Üye ülkelerde mevcut icra memuriyeti görevlerinin çeşitleri; (2) Bu memuriyet üzerindeki ulusal denetim makamları; (3) İcra memurları hakkında yapılan disiplin kovuşturmalarının ve uygulanan yaptırımların sayısı.

– **Arabulucular** ile ilgili olarak, CEPEJ tarafından uygulanan arabuluculuk uygulama programı çerçevesinde, ilgili ülkelere toplanan verilerle: (1) Toplam 12 üye ülkenin kamu bütçesinden arabuluculuk hizmeti için yaptığı tahsisat; (2) 15 üye ülkede akreditasyon edilerek tescil işlemi yapılmış olan arabulucuların sayıları; (3) Ayrıca, Rapor'da 17 ülkede uygulanan arabuluculuk olgusu ile ilgili rakamlar, karşılaştırmalı bir biçimde belirlenmiştir¹¹.

Türkiye, 17 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği için müzakere tarihi almış ve 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla de mevzuat uyumu amacıyla bir tarama süreci başlatılmıştır. Avrupa Birliği, temelde bir ekonomik işbirliğine odaklanmış bulunmasına karşın; Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği gerçekleşirse, bu durum, Topluluk Hukuku'nun, özellikle Türk Anayasa ve İdare Hukuku ile Ceza Hukuku alanlarına kaçınılmaz biçimde etkileri olacaktır. Uluslararası ilişkilerde gittikçe artan bir etkileşim ve bağımlılık sürecinde, uluslararası suçlarla etkin bir biçimde mücadele verebilmek amacıyla, devletler, ulusal ceza hukuku sistemlerini yeknesaklaştırmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda, devletlerarasında cezai alanlarda işbirliği Maastricht Anlaşması'nın üçüncü önemli ayağını oluşturmaktadır. Maastricht Anlaşması, uyuşturucu madde bağımlılığı ve ticaretinin önlenmesi, uluslararası sahteciliğin kontrolü ve önlenmesi, cezai alanlarda adli işbirliğinin iyileştirilmesi, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ile diğer uluslararası suçlarla mücadelede polisi işbirliğini geliştirici önlemler almayı Avrupa Birliği'ne yüklemiştir.

Aşağıda, bazı ülkelere toplanmış karşılaştırmalı istatistiksel verileri gösteren tablolara (Tablo 7 – 9) yer verilmiştir. Bu tablolarda, sırasıyla, birkaç ülkenin nüfus oranlarına göre mahkeme sayıları; kamu harcamalarından kişi başına düşen mahkemeler bütçesi ve adli yardım miktarları ile her

¹⁰ Ulusal savcılık sistemleri ile ilgili karşılaştırmalı rakamsal veriler ve niceliksel durumların ayrıntıları ve ilgili diğer veriler için bkz. ve krş.: agR. 54–67.

¹¹ Avukatlık ve diğer hukuk meslekleri ile ilgili karşılaştırmalı rakamsal veriler ve niceliksel durumların ayrıntıları ve ilgili diğer veriler için bkz. ve krş.: agR. 68–74.

bir 20.000 kişiye hâkim sayıları karşılaştırmalı bir analiz yapılabilmesi düşüncesiyle, rakamsal tablolar halinde aktarılmıştır. Bu sayede, durum analizi sonucunda yargı ve adalet hizmetlerinde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik temel uygulama stratejilerinin ortaya konulmasına yardımcı olunacak ve bu alandaki kamu hizmetlerinin kaliteli, güvenli ve hızlı sunumunu kolaylaştırıcı çözüm yolları somutlaştırılabilecektir. Aşağıdaki tablolardan ilki olan Tablo 7’de belli bazı ülkelerin nüfus oranları göz önünde bulundurularak mevcut ilk derece mahkemelerinin sayısı karşılaştırmalı bir biçimde verilmektedir.

Tablo 7 – Ülkelerin Nüfus Oranlarına Göre Mahkeme Sayıları

Ülkeler	Genel İlk Derece Mahkemeleri Sayısı	Her Bir İlk Derece Mahkemesinin Hizmet verdiği kişi	İlk Derecede Uzmanlık Mahkemeleri	Her Bir 1.000.000 Kişiye Düşen Mahkeme Sayısı
Avusturya	162	49.798	9	21.20
Belçika	27	381.842	Bilgi Yok	--
Fransa	657	91.608	4	21.07
Almanya	828	99.758	262	13.20
Hollanda	19	842.105	2	1.31
İngiltere-Galler	583	89.266	Bilgi Yok	--
Rusya Federasyonu	2.609	55.654	Bilgi Yok	--
Polonya	337	113.442	25	9.47
Türkiye	2.508	27.980	1.440	56.26

Tablo 8 – Kamu Harcamalarından Kişi Başına Düşen Mahkemeler Bütçesi ve Adli Yardımlar

Ülkeler	Kişi Başına Mahkemeler Bütçesi	Kişi Başına Adli Yardım
Avusturya	69.63	1.67
Belçika	64.41	3.90

Fransa	28.35	4.64
Almanya	53.15	5.59
Rusya Federasyonu	4.62	0.01
İngiltere-Galler	16.89	53.8
Türkiye	3.66	0.13

Tablo 9 –Her bir 20.000 kişiye düşen hâkim sayıları

Ülkeler	Hâkim Sayıları
Avusturya	4.3
Danimarka	1.4
Almanya	5.1
İtalya	2.3
İspanya	2.0
İngiltere-Galler	0.8
Rusya Federasyonu	2.4
İsveç	3.8
Türkiye	1.5

2.2. Dünyadan Başarılı Uygulama Örnekleri (Japonya)

Dünyada, özellikle, sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş güvenli ülkelerde yargının etkin ve verimli bir biçimde faaliyette bulunduğu gözlemlenmektedir. Kuşkusuz, çok sayıda değişik ülkelerde ulusal yargı hizmetleri kalitesinin göstergeleri ile ilgili bazı önemli uygulama örnekleri bulunmaktadır. Ancak, konuyu sınırlandırmak açısından, burada Japonya Yargı Sistemi örneği üzerinde odaklanılacaktır. Zira Japon Yargı Sistemi¹², hem evrensel hukuk ilkelerine uygunluk hem de etkin adalet hizmetleri bakımlarından dünyadaki başarılı uygulama örneklerinin başında gelmektedir. Bu ulusal yargı sisteminden Türk yargı sistemi ve adalet hizmetleri için dersler çıkarılabilir.

Japonya'da, Türkiye'den farklı olarak, yargı birliği ilkesi temel olarak uygulanmakta ve ülkede, temyiz mercii konumunda tek bir yüksek mahkeme bulunmaktadır. Japon Yüksek Mahkemesi, bir başkan ve on dört (14) üyeden oluşmaktadır. Daha somut bir anlatımla, Japon Yüksek Mahkemesi Genel Kurulu toplam 15 hâkim oluşturmakta ve her biri beşer üyeden oluşan üç daire şeklinde görev yapmaktadır.

Japon Yüksek Mahkemesi, yargısal görevlerinin yanı sıra, kural koyma ve yargı yönetimini en üst düzeyde yürüten tek yetkili organdır. Yüksek mahkeme, özellikle kural koyma ve yargı yönetimi görevlerini Başkan ve ön dört üyeden oluşan Yargı Konferansı yoluyla yürütmektedir. Kural koyma yetkisi bağlamında, yargısal süreç, avukatlık uygulamaları ile mahkemelerin iç disiplini ve yargısal işlerin yönetimi konularında kurallar koyabilmektedir.

Ayrıca, ilk derece mahkemelerinde görev alacak hâkim adaylarını Japon Yüksek Mahkemesi belirleyerek, Bakanlar Kurulu'na sunmakta; Bakanlar Kurulu ise, sadece Yüksek mahkememin belirlediği liste üzerinden atama işlemlerini yapmaktadır. Hâkimlerin atanacağı yerleri ve mahkemeleri belirleme yetkisi, yine, sadece Yüksek Mahkeme'ye aittir. Bunlara ek olarak, yargılama görevini yürüten hâkimlerin dışındaki diğer adalet personelinin seçilip atanması ve görevden alınması işlemleri tamamen Yüksek Mahkeme'nin yetkisindedir.

Japon Yüksek Mahkemesi, mahkemelere ayrılacak bütçe konusunda da önemli yetkilere sahiptir. Yüksek Mahkeme, bir yargı konferansı düzenleyerek mahkemelerin yıllık gelir ve gider hesaplarını Bakanlar Kurulu'na sunmaktadır. Bakanlar Kurulu, mahkemelerin tahmini harcama tutarlarını kısıtlayıcı

¹² Japon yargı sistemi hakkında yapılan bu açıklamalarda yararlanılan kaynaklar: *Criminal Justice in Japan*, Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI) yayını. (Basım tarihi yazılı değil); *Justice in Japan Supreme Court of Japan*, Edited and Published by the General Secretariat of the Supreme Court of Japan, 2003.

takdirde, Yüksek Mahkeme Bakanlar Kurulu'ndan kısılan tutarın artırımı isteminde bulunabilmektedir. Bu durumda, Bakanlar Kurulu, bütçe taslağındaki kısıtlama kalemlerini ayrıntılı bir biçimde detaylandırmakta ve yasama organına sunmaktadır. Japon Yasama Organı (*Diet*) ise, yapacağı görüşmeler sonucunda Bakanlar Kurulu'nun kısıntı önerisini yükseltebilmektedir.

Öte yandan, Japon Yüksek Mahkemesi'nin, yargı alanındaki yönetsel görevlerini yerine getirebilmek için mahkeme bünyesinde ayrı genel sekreterlik birimi oluşturulmuştur. Genel Sekreterliğin temel insan kaynakları, muvafakatlerinin alınmasına bağlı olarak ilk derece mahkemesi hâkimleridir.

Özetle, Japon Yüksek Mahkemesi, yasama ve/veya yürütme organlarının herhangi bir etkisi olmaksızın bütün yargı sistemini bağımsız olarak yönetmektedir.

Japon Yüksek Mahkemesi bünyesinde, Genel Sekreterlik dışında, Hukuk Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Mahkeme Memurları Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, Aile Mahkemeleri Gözetmenleri Eğitim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır.

Öte yandan, Japonya'da Kamu Savcısı, suç kovuşturması, mahkemelere yasaların uygulanması isteminde bulunma ve suça ilişkin verilen kararların yürütülmesini gözetleme görevleri ile donatılmış bir kamu görevlisidir. Kamu savcıları, Adalet Bakanlığı'nın genel gözetimi ve kontrolü altında görev yaparlar. Bununla birlikte, Adalet Bakanı belirli bir dava ile ilgili karar veya soruşturmalarda, sadece Japon Başsavcısı'na talimat verebilmektedir. Bu önlemin alınmasının temel nedeni, suç kovuşturma ve soruşturmalarını her türlü siyasal etki ve baskılardan uzak tutmaktır. Kamu savcısı olabilmek için, hâkim olarak atamada aranılan tüm koşulları taşıma zorunluluğu vardır.

Japonya'da, serbest çalışan avukatlar, hukuk ve ceza davalarını yürütme konusunda tam olarak yetkilidirler. Baro üyesi olmak koşuluyla, avukatlar hangi derecede olursa olsun bütün mahkemelerdeki davaları takip edebilirler. İngiltere'de durumun aksine, avukatlar arasında *Barrister* ve *Solicitor* avukat ayırımı Japon yargı sisteminde yoktur. Serbest avukat olabilmek için de, hâkimlik ve kamu savcılığı mesleğine atanabilme koşulların tümüne sahip olma zorunluluğu vardır.

Japonya'da yargının demokratikliği ilkesine de büyük önem verilmiş ve bu amaçla da çeşitli düzenekler oluşturulmuştur. Örneğin, hukuk mesleğinden gelmeyen Japon yurttaşları, uzlaştırımacı (*Mediator*), yargı komiseri, aile mahkemesi uzmanı, danışman (*Konsultan*) ve savcılık kararlarını denetlemek üzere kurulmuş komitelerin üyesi sıfatlarıyla yargısal etkinliklerde yer almaktadır.

Japon Anayasası'nın 76'ncı maddesine göre, yargı erki, Japon Yüksek Mahkemesi ve alt derece mahkemelerine aittir. Yönetsel nitelik taşıyan herhangi bir hakem heyeti, organ ve örgüte nihaî karar alma yetkisi tanınmaz. Bütün ceza davaları, herhangi bir istisnaya yer verilmeksizin, normal yargı organları tarafından görülmektedir. Japonya'da bütün mahkemeler tek bir ulusal yargı sistemi

içerisinde eklemlemek suretiyle bütünleştirilmiştir. Ülkede beş tür mahkeme bulunmaktadır. Bunlar; Japon Temyiz Mahkemesi, Üst Derece (İstinaf) Bölge Mahkemesi, Alt Derece (Mülhakat) Bölge (*District*) Mahkemesi, Aile Mahkemesi ve Sulh Mahkemesi'nden oluşmaktadır. Bu mahkemelerde, yardımcı hâkimler ve sayıları 800 civarından olan sulh hukuk mahkemesi yargıci dâhil olmak üzere 1999 yılı itibariyle 2100 hâkim görev yapmaktadır. Yine, 1999 yılı verilerine göre, mahkeme memuru, stenograf, adli teminat memuru ve idare memurları gibi sayıları toplam 22 bini bulan adalet personeli istihdam edilmektedir.

Japonya'da alt derece mahkeme hâkimleri, tam yetkili ve yardımcı hâkimler olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Bu sınıflama, Mahkemeler Örgütü Yasası'na göre, mahkemelerin örgütlenmesi ve madde itibariyle yetki sınırlandırılması bakımından yapılmaktadır. Bununla birlikte, mesleki statülerinin korunması, yargısal süreçler ve diğer alanlar bakımında yardımcı hâkimler da tam yetkili hâkimler gibi yasal güvenceler altında bulunmaktadır. Yardımcı hâkim statüsünün tanınmasındaki temel amaç, tam yetkili hâkimlikten önce hizmet içi eğitimlerden geçirilmek suretiyle kişiye profesyonel mesleki bilgi birikimi ve deneyimi kazandırılmasıdır. Hukuk fakültesi mezunu bir kişinin yardımcı hâkim olabilmesi için, öncelikle Adalet Bakanlığı'nın açacağı ulusal hukuk mesleğine giriş sınavını başarması ve Japon Yüksek Mahkemesi bünyesindeki Hukuk Eğitimi ve Araştırma Enstitüsü'nden 18 aylık bir staj eğitimine tabi tutulması ve yeterlik final sınavından geçer not alması gerekir. İlk beş yılda asistan yargıcın yargısal yetkisi sınırlı tutulmuştur. Asistan hâkim, üç üyeli mahkeme kurulunda üye olabilir; tek hâkim olarak ise, sadece sınırlı bazı alanlarda (örneğin, arama veya gözlem altına alınma kararı verme gibi) yetkili kılınmıştır. İlk beş yıldan sonra, asistan hâkim, kıdemli asistan hâkim olarak tek hâkimli mahkemelerde duruşmaları yönetebilir. Tam yetkili hâkim olabilmek için, en az on yıl asistan hâkimlik, kamu savcılığı ve serbest avukatlık ile belirli bazı üniversitelerde hukuk profesörlüğü veya yasada belirtilen diğer eşdeğer kamu görevlerinde bulunmuş olma koşulu aranmaktadır.

Japonya'da yetişkin ve çocukların ıslah hizmetleri Adalet Bakanlığı bünyesindeki Islah Genel Müdürlüğü tarafından ayrı süreçler ve yöntemlerle yürütülmektedir. 26 yaşın altındaki hükümlüler, çocuk ceza evlerine gönderilmektedir. Yetişkin ve çocuk ceza evlerinde hükümlüler için çeşitli özel ıslah edici ve *tretman* programları uygulanmakta; bireyi sosyalleştirme ve iyileştirme hedeflerine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Kadın cezaevleri, biri branş cezaevi olmak üzere toplam altı kadın cezaevinden oluşmaktadır. Japonya'da, ikisi branş olmak üzere toplam beş tane de tıbbî cezaevi (*Medical Prison*) bulunmaktadır. Söz konusu bu cezaevleri, belirli tıbbî hizmetlere gereksinim duyan hükümlülere özgü hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Bunun yanı sıra normal olarak bütün ceza evlerinde tıbbî hizmet merkezleri yer almaktadır. Bu merkezler, sağlık koruma, bakımı ve tedavi gibi hükümlülere bütün sağlık hizmetlerini yürütmekte ve o ceza evindeki yaygın hastalıklarla etkin mücadele vermektedir.

Japonya’da çocuk sınıflandırma evleri de bulunmaktadır. Suç işleyen çocuklar öncelikle, bu evlere getirilerek iki haftadan dört haftaya gözlemlenmekte ve suçlu çocuğun durumu hakkında, aile mahkemesi yargıcına karar öncesi bilgi verilmektedir.

Son olarak, Japonya’da Tokyo bölgesinde hizmet veren bir adet kadın kılavuzluk merkezi de faaliyette bulunmaktadır. Bu merkez, fahişlikle mücadele yasası gereğince, önce yakalanan fahişelere rehberlik hizmeti vermektedir.

Japonya’da cezaevleri, hükümlü sayısına göre, 1000-2500 arası hükümlü barındıran cezaevleri büyük; 600-800 orta; 300’den aşağı olanlar ise küçük ölçekli cezaevi olarak sınıflandırılmaktadır.

Japonya’da rehabilitasyon hizmetlerini yürütmek üzere, Adalet Bakanlığı bünyesinde bir Rehabilitasyon Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Söz konusu Genel Müdürlük, şartla salıverilme işlerini yürütmekte ve bu işleri yürüten ofisleri denetim ve gözetim altında bulundurmakta; şartla salıverme görevlilerinin işe alınmaları ve görev yeri değişiklikleri ile uğraşmaktadır. Ayrıca, suçluların toplumsal temele dayalı eğitimi ve *tretman* hizmetleri konusunda periyodik yayınlar da çıkarmaktadır.

Söz konusu Rehabilitasyon Genel Müdürlüğü’ne ek olarak yine Adalet Bakanlığı bünyesinde, Suçluların Rehabilitasyonu Merkez Komisyonu biçiminde bir organ da bulunmaktadır. Bu Komisyonun görevi; özel af, cezaların hafifletilmesi, cezanın infazından vazgeçilmesi, belirli kişilerin haklarının geri verilmesi konularında Adalet Bakanlığı’na tavsiyelerde bulunma, şartla salıverilme ofislerinin almış olduğu kararları denetleme biçiminde belirlenmiştir. Komisyon, Adalet Bakanlığı tarafından önerilen ve Parlamento tarafından atama işlemi onaylanan beş üyeden oluşmakta; kararlarını ise oy çokluğu ile almaktadır. Bu Komisyon’un siyasal tarafsızlığını sağlamak üzere, en çok üç üyesinin aynı partiden olabileceği sınırlaması getirilmiştir. Bununla beraber, Komisyon, herhangi bir siyasal etki ve baskı altında kalmaksızın tavsiye ve kararlarını serbest bir biçimde alabilmektedir.

Japonya’da, şartla salıverme hizmetlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmek için, bölgesel veya yerel temelde ‘*Şartla Salıverilme Ofisleri*’ kurulmuştur. Bu ofislerin elemanlarının nitelikleri, eğitimi ve statüsü her iki ofiste de aynıdır. Ofis elemanları liyakat sistemine dayanılarak atanmaktadırlar. 1949 yılında çıkarılan Suçluların Rehabilitasyonu Yasası’na göre, ofislere atanacak elemanların tıp, psikoloji, pedagoji, sosyoloji ve suçluların *tretman*’ı il ilgili diğer alanlarda eğitim almış olması gerekir. Ofiste görevlendirilecek elemanların, psikoloji, pedagoji, sosyoloji, hukuk veya kamu yönetimi alanlarından mezun olmaların Devlet Personel Başkanlığı’nca yapılan kamu personeli seçme sınavı sonucunda başarılı olanları arasından Adalet Bakanlığı tarafından atanması işlemleri yapılmaktadır. 1999 yılı itibariyle, 1369 tane şartla salıverme işlerinde görev yapan personel bulunmaktadır.

Japonya'da savcılar tarafından mahkemelere açılan kamu davalarında çok yüksek düzeyde bir başarı oranı yakalanmaktadır. Örneğin, savcılar tarafından, alt derece bölge mahkemesine açılan davalarda yargılanan sanıklardan: 1995 yılında % 99,2'si; 1996 yılında %99,4'ü; 1997 yılında %99,9'u; 1998 yılında ise, %99,3'ü mahkûm edilmiştir.

Öte yandan, Japonya'da davaların çok hızlı bir biçimde sonuçlandırıldığı da gözlemlenmektedir. Örneğin, 1998 yılında alt derece bölge mahkemeleri tarafından 58.257 davayı, sulh mahkemeleri 10.696 davayı çözümlenmiş; alt derece bölge mahkemelerin çözüme kavuşturduğu bu davaların, soruşturmaya başlanılmasından itibaren % 93,4'ü altı ay, bu oranın % 73,5'i ise, üç ay içerisinde sonuçlandırılmıştır. Sulh mahkemelerinde açılan davaların, % 97,7'si altı ay, bu oranın % 88,8'i ise üç ay içerisinde sonuçlandırılmıştır. Bir ceza davasında ortalama yargılama süresi, alt derece bölge mahkemelerinde 3,1 ay; sulh mahkemelerinde 2,2 aydır. Ortalama olarak alt derece bölge mahkemelerinde görülen bir davada 2,7 kez; sulh mahkemelerinde ise, 2,3 kez duruşma yapılmıştır. Diğer bir anlatımla, alt derece bölge mahkemelerinde duruşmalar arasında 1,1 ay; sulh mahkemelerinde ise, 1 ay duruşma aralığı süresi söz konusu olmaktadır. Ayrıca, davalarda kararın belli bir süre içerisinde verileceğine ilişkin yasal düzenleme de yoktur. Bunun tek istisnası, Kamusal Görevlere Seçim Yasası'nda bulunmaktadır. Bu Yasa, mahkemeye başvurunun yapılmasından itibaren, mahkemece yüz gün içerisinde kararın verilmesi hususunu tavsiye etmektedir.

Japonya'da, haksız yere tutuklanan veya gözaltına alınan kimseler için ayrı bir tazminat düzeneği de öngörülmüştür. Daha açık bir anlatımla, önceden tutuklanmış ya da gözaltına alınmış ancak sonra mahkeme tarafından suçsuz bulunan kimseler, mahkemeye başvurarak devletten bir tazminat isteme hakkına sahip kılınmışlardır. Bunun gibi, savcının suçsuz olduğunu düşünerek bir kamu davası açmadığı durumlarda, haksız tutuklanan ya da gözaltına alınan kişilere de devlet tazminat ödemekle yükümlüdür. Kişinin polis veya savcının hatalı uygulamaları sonucunda zarar görmüş kişilerin de devlete karşı tazminat davası açma olanağı vardır.

Japon adli sisteminin bir başka ayırt edici özelliği, iyi işleyen bir cezaevi endüstrisine sahip olması ve genç mahkûmlar için değişik meslekî eğitim programlarının uygulanmasıdır. Japonya'da mahkûmların çoğunluğu hakkında, hâkim, mahkûmiyet kararında açıkça mahkûmiyet süresince çalışma zorunluluğuna da hükmetmektedir. Mahkûmlar sıkı bir biçimde çalıştırılmak suretiyle moralleri yükseltilmekte ve aynı zamanda cezaevi disiplini sağlanmış olmaktadır. Mesleki eğitim etkinlikleri çerçevesinde, 1998 yılında, mesleki eğitim programını başarmış olan 3633 hükümlüye, bir eğitim sertifikası ve lisans belgesi verilmiştir.

Öte yandan, yakınması olan mahkûmların mahkemeye dava açmak suretiyle bir yargısal karar verilmesini isteme hakları bulunmaktadır. Bir mahkûmun bu şekilde açacağı davalar, yönetsel davalarla birlikte tazminat (yani, tam yargı) davası açabilme hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra, bir

mahpusun cezaevi yönetimine yakınmasında iki yöntem vardır: Bunlardan birincisi, mahpusun hapsedildiği yerin infaz koruma baş memuru ile bir görüşme yapması; diğeri ise, doğrudan Adalet Bakanlığı'na başvuruda bulunmasıdır. Mahpus, yakınma başvurusunu doğrudan yazılı olarak yapabileceği gibi, ceza infaz kurumunu ziyaret eden Adalet Bakanlığı denetçisine sözlü olarak da iletebilir. Mahpusun yakınmasına yasal olarak yanıt verme zorunluluğu bulunmamasına rağmen, Adalet Bakanlığı denetçileri, yakınma konularını ayrıntılı bir biçimde incelemekte ve sonucu hakkında yakınıcıya gerekli bilgiyi vermektedirler. Ayrıca, gereken durumlarda da, yakınma düzenekleri, ceza infaz kurumlarında yapılacak reformlar için kullanılmakta ve bu suretle mahkûmlara yönelik iyileştirme ve *tretman* uygulamalarına olanak sağlanmaktadır.

Japon infaz hukuku sisteminde mahkûmların affedilmesi düzeneği iki türlüdür: Bunlar, genel ve özel aflardır. Genel affa, ulusal önemi haiz özel günler için Bakanlar Kurulu kararı ile gidilir. Özel af ise, Suçluların Rehabilitasyonu Merkez Komisyonu tarafından verilen kararlarla mümkündür. Özel af kişisel gereksinim temeline dayandığından mahkûmun rehabilitasyonu ve ıslahı açısından daha büyük bir önemi haizdir. 1998 yılında, Suçluların Rehabilitasyonu Merkez Komisyonu tarafından 136 özel af kararı verilmiştir. Bu kararların 113'ü şartla salıverilme ofisi müdürlerinin istemi üzerine alınmıştır.

2.3. Türkiye'de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler

Ülkemizde geçmişten bugüne kadar, ağırlıklı olarak dava ve yargılama sürelerini çabuklaştırmak amacıyla bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, yargının diğeri sorunları ihmal edilmiş ve davaları çabuklaştırmaya yapılan çabalar usul yasalarında değişikliklerle sınırlı kalmıştır. Halbuki davaların uzamasına yalnızca usul yasaları değil, aynı zamanda diğeri bazı yasalarda yer alan hükümler de sebebiyet vermektedir. Yine, davaların uzamasını önleyebilmek için, sadece mevzuatta yeni düzenlemelere gidilmesi yeterli olmayıp, kurumsal, mali ve insan kaynaklarını ilgilendiren önlemlere de eş zamanlı olarak yer verilmesi zorunludur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı'ndan itibaren adalet hizmetlerinin etkin, etkili ve verimli bir biçimde yürütülebilmesi amacıyla, adalet hizmetleri bağlamında birtakım adlî politikalara da yer verilmesine rağmen; temel amaç ve politikaların gereklerine kamu kurumları tarafından genel olarak uyulmadığı gözlemlenmiştir. Halbuki kalkınma plânları kamu kesimi için bağlayıcı ve emredici; özel kesim için ise, yol gösterici ve destekleyicidir.

Kalkınma plânları, orta vadeli program ve yıllık programlarda öngörülen temel politika ve önlemlere uymayan kamu görevlileri hakkında bir yaptırım düzeneği kurulup, etkin ve denetimli bir biçimde işletilemediği takdirde, diğeri alanlarda da olduğu gibi adalet hizmetleri alanında da ulaşılmaması

amaçlanan hedeflere varılamayacaktır. Adalet hizmetleri alanında ne kadar çağcıl politika ve önlemler getirilirse getirilsin, eğer bunlar uygulamaya geçirilemiyor ve bundan dolayı da bir yaptırımlar düzeneği bulunmuyorsa, plân ve programların bir iyi niyet mektubundan farkı kalmaz.

Bu bağlamda, Türk yargısındaki temel ve ortak sorunların çözümünde, sadece davaların uzaması ve yargılama süreçleri üzerinde odaklanılmayıp; adil yargılanma, hukuk devleti, hukukun üstünlüğü ile temel hakların korunması ve saygı görmesini pekiştirici yönde çok boyutlu ve köklü önlemlere eş zamanlı bir biçimde girilmesi; özellikle de, adalet hizmetlerine özgü kalkınma plânı ve yıllık programların yaptırımsız kurallar (*lex imperfecta*) demetinden ibaret bir manzume niteliğinden kurtarılması, kaçınılmaz bir gerekliliktir.

2.4. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye İçin Temel Göstergeler

Hukuk devleti ilkesinin tüm kurum ve kurallarıyla yaşama geçirilememiş olması, yargı bağımsızlığının tam olarak sağlanamaması, yargılama sürecinin yavaş işlemesi, yargıya ayrılan kamusal kaynakların yetersizliği, yargının insan kaynakları, teknik ve fiziksel altyapı eksikliklerinin giderilememiş olması, yargı ve adalet hizmetlerinin etkin, verimli ve kaliteli bir biçimde işlemlerini engellemektedir.

Türk yargı sisteminin diğer ülkelerin yargı sistemleri ile karşılaştırılması sonucunda, önemli eksikliklerin bulunduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, Türkiye’de genel bütçe içinde yargıya ayrılan pay, 2005 yılı için %1.01 olarak öngörülmüştür. Bu durum, aşağıda yer alan Tablo 10’deki verilerden de anlaşıldığı gibi, kişi başına düşen mahkeme bütçesi ve adli yardım miktarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Tablo 10–Avro Bazında Kişi Başına Düşen Mahkeme Bütçesi ve Adli Yardım Tutarı
(2002 yılı verileri)

Ülkeler	Kişi Başına Düşen Mahkeme Bütçesi (%)	Kişi Başına Düşen Adli Yardım (Avro)
Almanya	53,15	5,59
Fransa	28,35	4,64
Hollanda	41,01	12,66
Türkiye	3,66	0,13

Türkiye’deki hâkim ve diğer adalet personeli sayısı yetersizliği sabit bir olgudur. 100.000 kişiye düşen hâkim ve diğer adalet personeli sayısı; gelişmiş bir kısım AB üyesi ülkelerdeki genel ortalamanın altında bulunmaktadır. 1 Haziran 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içerisinde Bölge Adliye Mahkemelerinin faaliyete geçirilecek olması nedenleriyle, hâkim ve diğer adalet personeli gereksiniminin daha da artacağı açıktır. Bu durum, aşağıda yer alan Tablo 11’de de açık bir biçimde anlaşılmaktadır.

Tablo 11–Her 100.000 Kişiye Düşen Hâkim ve Diğer Yargı Personeli Sayısı

(Bazı ülkelerin 2002 yılı verileri)

Ülkeler	Hâkim Sayısı	Diğer Yargı Personeli Sayısı
Almanya	25,30	72,74
Fransa	10,37	26,71
Hollanda	11,31	31,35
Türkiye	7,49	30,58

2.5. Uluslararası Yükümlülükler ve Taahhütler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tarafı olduğu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin (İHAS), 6’ncı maddesi, adil yargılanma hakkını temel bir hak ve uluslararası yükümlülük konusu olarak aşağıdaki biçimde düzenlemektedir:

“ Adil Yargılanma Hakkı

Madde 6– (1) Herkes, gerek medeni hak ver yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasa ile kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda, genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel yaşamlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin esenliğine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

(2) Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.

(3) Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:

a- Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b- Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;

c- Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin esenliği gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;

d- İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarını da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenilmesinin sağlanmasını istemek;

e- Duruşmada kullanılan dili anlayamama veya konuşamama halinde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak.”

Türkiye, AB müktesebatının gereklerini yerine getirebilmek amacıyla, 24.07.2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2003-5930 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı”nı kabul etmiştir. Ulusal Programımızın giriş kısmında, yargının işlevselliği ve verimliliğine ilişkin olarak, şu hükme yer verilmiştir: “Devletimizin temel niteliklerinin başında gelen hukuk devleti ilkesinin, evrensel hukuk değerlerini benimsemiş çağdaş toplumlardaki anlayışla, ülkemizde de yerleştirilmesi, adalet hizmetlerinin modern toplumun gereklerine uygun şekilde etkili hale getirilmesi Hükümetin bu alandaki en önemli hedefi olup, bu bağlamda gerçekleştirilecek yargı reformu demokratikleşme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bu alanda öncelikli olarak, uygulamada yeknesaklığın sağlanması amacıyla, insan hakları, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) hükümlerinin yorumu ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) içtihatları konusunda yürütülen eğitim programları, yüksek mahkeme üyeleri dahil, tüm yargı mensuplarını kapsayacak şekilde sürdürülecektir.”

Yine, giriş kısmında, cezaevleri, tutukevleri ve nezarethane koşulları ile ilgili olarak da, şu hükme yer verilmiştir: “Hükümet, ceza ve tutukevlerindeki koşulların iyileştirilmesi için alınan önlemlerin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede, Avrupa Konseyi ve Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi’nin tavsiyeleri dikkate alınarak, cezaevleri, tutukevleri ve nezarethanelerin uluslararası standartlarla uyumlaştırılması ile Ceza İnfaz Hâkimliği kurumu ve Cezaevleri İzleme Kurulları’nın etkin çalışmaları sürdürülecektir. Ayrıca, cezaların infazına ilişkin mevzuatın gözden geçirilmesine devam edilecektir.”

Söz konusu programın 24 numaralı Adalet ve İçişleri faslının 24.13. no’lu “Tüm Vatandaşların Adalet Erişiminin Sağlanması ve bunun için Adli Yardım Sisteminin Geliştirilmesine Devam Edilmesi” şeklindeki ‘Öncelik’ alt başlığı altında, şu paragraflara yer verilmektedir: “2003 yılı Katılım

Ortaklığı Belgesinde Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği başlığı altında orta vadede Adalet ve İçişleri ile ilgili olarak “Adli yardım sisteminin geliştirilerek tüm vatandaşların adalete erişiminin sağlanması” şeklinde bir ibare yer almaktadır.

Avrupa Birliği’nde adalete erişim ve adli yardım başlığı altında, bilhassa bilgilendirme kampanyaları ve adalete erişim için kullanıcı rehberlerinin basımı, hukuki konularda bir bilgi sistemi ve yargı ağı kurulması, adli yardımın asgari standartlarına dair çalışmalar yapılması, nizasız davalar ve nafaka davaları gibi bazı hukuk davaları için ortak usul kurallarının tespiti, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının teşviki, çok dilli standart dava dilekçeleri hazırlanması, mağdurların korunması için asgari standartların tespiti konuları ele alınıp düzenlenmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde de bazı tedbirlerin alınması 58. hükümetin Acil Eylem Plânı’nın “*Demokratikleşme ve Hukuk Reformu*” kısmında 7 sayılı başlık altında ve bazı yasa taslaklarında yer almaktadır.

2003 yılı Türkiye Ulusal Programı’nın “*Yargının İşlevselliğinin güçlendirilmesi, Adli ve İdari Kapasitenin Artırılması*” başlığı altında yer alan ilgili paragrafta ise, şu hükme verilmiştir: “*2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinin 12. paragrafı ile; yargının bağımsızlığının ve etkinliğinin güçlendirilmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin hükümlerin tutarlı bir şekilde yorumlanmasının sağlanması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarının tüm adli makamlarca dikkate alınması yükümlülüğüne yönelik tedbirlerin alınması, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin işleyişini Avrupa standartları ile uyumlu hale getirilmesi ve istinaf mahkemelerinin kurulmasına ilişkin hazırlıkların yapılması öncelikle öngörülmektedir.*”

Söz konusu 2003 yılı Ulusal Programı “*Ceza ve tutukevlerinde uluslararası standartlara ulaşılması*” başlığı altında, şu hükme yer vermiştir: “*Ceza ve tutukevlerinde, gerek tedbir gerek cezaların infazı için tutulan hükümlü ve tutukların, ceza infaz kurumlarında tutuldukları müddetçe bedensel ve mali bütünlüklerin korunması devletin ödevleri arasındadır. Bu kurumlarda tutulan kişilerin cezalarını çektikleri süre zarfında ıslah edilmesi ve topluma kazandırılması, ceza infaz sistemimizin en başta gelen ilkelerindendir. Bu nedenle, Adalet Bakanlığı ceza infaz sistemi konusunda çağdaş gelişmeleri izlemekte ve bunları anında uygulamaya çalışmaktadır. Bu çalışmalar doğrultusunda, ceza infaz kurumları ile tevkif evlerinin yönetimini ve cezaların infazına dair tüzük 27 Nisan 2001 tarihinde değiştirilmiştir.*”

Ulusal programın “*Yargının Otomasyonu*” başlığı altında şu önemli saptama yer almıştır: “*Adalet hizmetlerinin hızlı, güvenilir etkin ve ekonomik olarak yürütülmesi için gerekli olan modern teknolojik altyapının kurulması amacıyla Adalet Bakanlığı 2000 yılında, Ulusal yargı Ağı Projesini (UYAP) başlatmıştır. Projenin amacı; tüm yargı birimlerini kapsayan otomasyonu ve dış birimlerle entegrasyonu sağlamak suretiyle yargıda kaliteyi artırmaktır. Toplam maliyeti yaklaşık 170 milyon Euro olan bu projenin birinci aşaması olan merkez birimleri otomasyonu 2000 yılı sonunda*

tamamlanmıştır. İkinci aşaması olan taşra birimleri otomasyonu ise, Ağustos 2001’de başlamış olup, 2004 yılı sonuna kadar tamamlanması plânlanmıştır.”

2.6. İlgili Taraflar ve Roller

Toplumda yargının düzgün, etkin, verimli ve güvenli bir biçimde işlemesi, sadece yargı mensuplarının sorunu değildir. Yargı mensupları ile birlikte, başta yürütme erki ve siyasal iktidar olmak üzere, yasama organı, yazılı ve görsel basın kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve ülkenin tüm yurttaşlarına büyük görevler düşmektedir.

Hâkimin bağımsız ve yansız olmasının iki temel koşulu bulunmaktadır. Bunlar, nesnel-kurumsal- koşullar ile öznel koşullardır. Kurumsal (nesnel) koşullar, hâkimin yansız ve bağımsız görev yapabilmesinde organizasyona ilişkin güvence boyutlarını oluşturur. Öznel koşullar ise, hâkimin kişisel anlamda önyargısız ve tarafsız olması ile ilgilidir. Hâkimler, en ufak bir dışsal veya içsel etkinin adaleti bozacağı konusunda sağlam bir bilince sahip ve yargının bağımsız ve yansız işlemesi konusunda mesleki hassasiyete sahip olmalıdırlar.

Anayasa’nın 138. maddesi gereğince, bu bağlamda yasama ve yürütme organlarına önemli görevler düşmektedir.

Yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uyma zorunluluğu bulunmaktadır.

Ayrıca, yasa koyucunun Anayasa ve evrensel hukuk ilkelerine uygun, adaletli bir hukuk sistemini hedefleyen yasalar çıkarması da gereklidir.

Yargının etkin, doğru, verimli ve güvenli işleyebilmesi konusunda yazılı ve görsel basına düşen görevler de vardır. Yazılı ve görsel basının Anayasa’da düzenlenen “*masumiyet*” karinesine aykırı bir biçimde, yargı kararı ile suçluluğu sabit olmayan kimseleri suçlu ilan etmesi yargının düzgün, güvenli ve saygın işleyişini sağlama çabaları önünde engel oluşturmaktadır. Basının herhangi bir adlî ve yargısal konuyu yorum yapmadan, gerçeğe uygun bir biçimde kamuoyunu bilgilendirmesi, yargının düzgün, bağımsız ve yansız bir biçimde işleyebilmesi için temel koşul olacaktır.

Öte yandan, demokratik bir hukuk düzeninde, sivil toplum örgütlerine de yargının etkin, doğru, verimli ve güvenli işleyebilmesi konusunda büyük görevler düşmektedir. Kuşkusuz, bir sivil toplum örgütünün kendi mensuplarının hak ve çıkarlarını koruyabilmesi için yasama ve yürütme organı üzerinde etkide bulunmaya çalışması doğaldır. Ancak, bu örgütlerden adalete yönelecek en küçük bir etkinin adaleti zedeleyeceği konusunda bir bilince sahip olunması ve yargı üzerinde etki yaratabilecek her türlü tutum, eylem ve davranıştan uzak kalınması gerekir. Diğer yandan, sivil toplum

kuruluşlarının yargıya başka yönlerden gelebilecek etkilere karşı savaşım vermesinin yargının bağımsız ve yansız işlemesi açısından ciddi katkılar sağlayacağı gerçeği unutulmamalıdır.

Yargının etkin, doğru, verimli ve güvenli işleyebilmesi konusunda, tüm yurttaşlara da önemli görevler düşmektedir. Yurttaşların hukuk ve adalet bilgisi ile sevgisinden uzak kalmaları, sonuçta topluma derin etkili ve onarılmaz zararlar verebilmektedir.

Yargının doğru, hızlı ve güvenli işlemediği yönündeki kanaat, yurttaşların hukuk dışı yollara başvurmalarının gerekçesi olmamalıdır.

2.7. GZTF Analizi

Adalet ve yargı hizmetlerinin kaliteli bir biçimde sunulabilmesi için, mutlaka, etkin bir temel stratejik plânlama yapılmalıdır. Temel stratejik plânlama, adalet hizmetlerinin iyileştirilmesi çabalarının itici gücü olacaktır. .

Bu nitelikteki stratejik plânlama; kurum ve kuruluşların mevcut durum, misyon ve kuruluş ilkelerinden hareketle, geleceğe yönelik bir vizyon oluşturup, bu vizyona uygun hedef saptamaları ve çeşitli göstergeleri belirleyerek başarıyı izleme ve değerlendirme süreçleri ile katılımcılığa ve hesap verme sorumluluğuna temel oluşturan esnek bir plânlama anlamına gelmektedir. Kurumsal açıdan, kısa ve uzun dönemde kalite geliştirme hedefleri saptanıp, stratejik plânlama bütünlüğüne getirilmesi gerekir. Bunun yanında, adalet hizmetleri alanında yurttaşların gereksinimleri ve beklentileri dikkate alınmak suretiyle, stratejik plânlama bütünlüğüne getirilmesi gerekmektedir.

Stratejik plânlama tek bir aşamada değil, çeşitli aşamalardan geçilerek hazırlanmaktadır. Söz konusu bu aşamalar, temel vizyon ve misyonu belirleme, çevre analizini yapma, iç etkenlere bağlı güçlü ve zayıf yönleri saptama, yargı alanındaki üst düzey bürokratların değerlerini belirleme ve alternatif stratejileri ortaya çıkarmayı kapsar. Yine, adalet hizmetlerinde stratejik plânlama açısından çok önemli bir aşama oluşturduğunu kabul noktasında, Komisyonumuz, yargının içinden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönler ile yargının etkinlik alanının analizi anlamına gelen fırsat ve tehditleri de saptamıştır. Bu somut saptamalar çerçevesinde, yargının, kendi içinden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönler ile dış çevresinden kaynaklanan fırsat ve tehditler, aşağıda gösterilmiştir.

Güçlü Yönler: (G)

– Yargı organının, demokratik güçler ayrılığı ilkesine göre, yasama ve yürütme güçleri dışında kaynağını doğrudan anayasadan alan demokratik bir erk olması;

– Anayasal yargı güvenceleri (mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkim güvencesi) altında çalışan Türk yargı düzenine dâhil belirli yargı (Anayasa yargısı, adlî-idarî ve askerî yargı gibi) alanlarında yerleşik ve saygın bir kurumsal yapının oluşmuş bulunması;

– Her türlü hukuk ihlallerine karşı bütün yasa yollarının işletilmesini mümkün kılan bir yargısal denetim mekanizması niteliği taşıması;

– Her ne kadar Adalet Bakanlığına bağlı birimlerden (özellikle, Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Personel Genel Müdürlüğü gibi) ya da Bakan ve Müsteşarının da içinde görev aldığı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısı ve işleyişinden kaynaklanan bir takım siyasî etki ve nüfuz kullanımı olayları gerçekleşebilecek olmakta ise de, yargının çok fazla siyasallaştırılmamış olması;

– Yargı mensubu sıfatını haiz pek çok hâkimin, tarafsız ve bağımsız konumunu koruma yönünden, dış siyasî etkilere karşı direnme gücüne ve kapasitesine sahip oluşu;

– Başta hâkimler olmak üzere, C.savcısı, avukat ve noter gibi hukuk adamı ve yargı çalışanında genel olarak gözlenebilen meslek içi öz denetime dayalı özverili bir çalışma arzusunun bulunması;

– Hükümet konaklarının giriş ve alt katlarına sıkıştırılmış ya da özel işyerlerinden kiralanabilmiş olan adlîye binalarını fiziksel donanım amacıyla da olsa son yıllarda adalet saraylarına dönüştürmeye yönelik somut çabaların görülmesi;

– Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) gibi projelerle somutlaşan ve yargı hizmetlerinde modern bilgi işlem teknolojilerine uygun otomasyon hizmet anlayışına yönelik gerekli teknik alt yapı yatırımlarının yapılarak uygulamaya sokulması;

– Türk yargı örgütü içerisinde yeni oluşturulmuş olan Türkiye Adalet Akademisi'nin yürütmekle görevli etkinlikler çerçevesinde, akademinin bünyesinde uzman hukukçular (hâkim-savcı-avukat ve noter) yetiştirmeye yönelik olmak üzere, özel hukuk, kamu hukuku ve disiplinler arası (karma) hukuk alanlarında uzmanlık programları ile yoğun mesleki yabancı dil eğitimi verilmesini amaçlayan müfredatların uygulanabileceği bir akademik ortamın yaratılma çabasına girilmesi;

– Adalet hizmetlerinde istihdam edilebilecek seçkin hukuk fakültelerinden mezun olmuş ve stajını tamamlayarak henüz yeni yetişmiş, kaliteli eğitim ve staj süreçleri yaşamış, dinamik ve enerji kapasitesi yüksek hukukçu adaylarının mevcudiyeti;

– Yurt içi ve/veya yurt dışı hukuk öğrenimlerini tamamlayarak, mesleki yabancı dil sorunlarını da çözmüş bir biçimde, özel uzmanlık alanlarında başarılı lisansüstü çalışmalar yapmak suretiyle uzmanlaşmış hukukçu sayısında gittikçe bir artışın görülmekte olması;

– Hukuk ve ceza yargısı alanlarında gerçek anlamda adaleti tesise yönelik köklü mevzuat değişikliklerinin önemli ölçüde yapılmış olması ve halen de yapılmaya devam edilmesi;

– Hukukçular arasında, ülkemizdeki yargı sorunlarının çok fazla büyümesi ve neredeyse çözümsüz hale getirilmesi sürecinin yaşanması noktasında, özellikle, yargı içi sorunların acil çözümlere kavuşturulması isteğinin yargı mensupları arasında bir adlî siyaset iradesi olarak belirmesi;

- Avrupa Birliği ile yürütölen müzakereler sürecinde, AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasında uyumlulaştırmaya yönelik olarak bilim ve eğitim-öğretim alanında başlatılan tarama çalışmaları ile yapılmakta olan mevzuat düzenleme çalışmalarının hız ve yoğunluk kazanması;
- Yargıya ayrılan bütçe payı çok düşük olmasına rağmen, yargı hizmeti sunan hâkim, ve savcılar ile yardımcı adalet personelinin en üst düzeyde çalışmaları;
- Adlî tıp ve adlî bilimlerin sunduğu adalet hizmetlerinden yararlanma yönünden, hukukçular arasında, adlî tıp ve adlî bilimler alanında uzman bilirkişilere başvurma bilincinin gittikçe artması ve bunun bilimsel gelişmeler üzerinde olumlu etkiler yapması;
- Türk İnfaz Hukuku sisteminde mevzuat yenilemelerinin sürekli yapılması, ceza ve tutukevlerinde oda sistemi gibi alternatif iyileştirme amaçlı yasal kurallara dayalı uygulamalara gidilmesi ve infaz hâkimleri ile ceza infaz kurumu çalışanlarına yönelik meslek içi eğitim kurslarının düzenlenmesi;
- Uyuşmazlıkların yasal ve hukuksal yollardan çözümünde, gittikçe artan düzeylerde hâkimlik ve avukatlık görevlerinde uzmanlaşmaya gidilmekte olması ve belli bazı alanlarda alternatif uyuşmazlık çözümünü sağlamak amacıyla, arabuluculuk, tahkim heyeti, hakemlik ve uzlaştırma kurulları gibi yargılama öncesi aşamada mahkeme dışı hukuksal çözümlere başvurulması;
- Adalet Bakanlığı'na bağlı bir birim olarak da kurulmuş olsa, Türkiye Adalet Akademisi'nin eğitim faaliyetlerine başlamış olması;
- Son zamanlarda, kamu hizmet binalarında kısmen de olsa, bireysel özgürlük ve temel insan haklarına saygılı bir tutum çerçevesinde olumlu gelişmelere rastlanması.

Zayıf Yönler : (Z)

- Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu dahil tüm yargı organlarına üye seçimlerinde, hâkim-savcı atama, terfi ve nakillerinde, yargıda bağımsızlık ve tarafsızlık ilkesini zayıflatan siyasal yakınlığa bağlı etkilerin ve kişisel nüfuz kullanımlarının gittikçe yoğunluk kazanması;
- Yargı organlarında, hukukun üstünlüğünü öne çıkaran adil kararların verilememesi ve farklı içtihatlarla gidilmesi sonucu yaşanan kararsızlıklar nedeniyle, adaletin saygınlık ve güvenini sarsan olumsuz bir sürece girilmiş olması;
- Adalet ve yargı alanında çalışan tüm kesimler (hâkim, savcı, avukat, noter, akademisyen hukukçular) arasında yaşanan mevcut bazı mesleki saplantıların aşılammaması ve anlamsız bir kurum taassubunun görülmesi;

– Yargı dışı etkenlerin de kısmî ölçüler olumsuz katkısı sonucunda, adlî iş yükünün ve özellikle dava dosyalarının sayısının sürekli artmasına bağlı olarak, yargılamada güvenli, hızlı ve isabetli çözümlere ulaşmayı engelleyen karma sorunların gittikçe yoğunlaşması;

– Bir yandan, ülkemizin sürekli bir artış gösteren yoğun nüfus oranı; diğer yandan, uzmanlık mahkemeleri ile bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçirilecek olması karşısında, zaten mevcut olan gereken nicelik ve nitelikte hâkim ve savcı ile yardımcı adalet personelin temini sorununda çözüm güçlüğüne daha da artmış olması;

– Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun, geniş tabanlı temsil esasından uzak bir biçimde işleyen, dar kapsamlı yapısı ve Kurul'da Adalet Bakanı ile Bakanlık Müsteşarının yürütme organını temsilen bulunabilmeleri;

– Türk toplum ve devlet yaşamında hukuka bağlılık ve saygı düşüncesinin gittikçe azalmasına bağlı olarak; toplumsal yaşamın her bir aşama ve kesitinde temel hukuk kültürüne dayalı yurttaşlık bilinci, adalet duygusu ve hukuk vicdanı ile sosyal adalet fikrine duyulan inanç ve güvenin gittikçe zayıflamakta olması;

– Yargı organları arasında, doğal yargı birliği ilkesine ters bir yapılanma ve örgütlenme sonucunda ortaya çıkan çok başlılık, dağınıklık, bölünmüşlük ve ayrışmalar nedeniyle, tam bir birlik ve dayanışma düşüncesi temelinde, yargısal eşgüdüm ve koordinasyonun bir türlü sağlanamamış olması;

– Adalet ve yargı hizmetleri veren adlî hizmet binalarında teknik donanıma dahil tüm araç ve gereçler ile fiziksel alt yapının karşılanamaması;

– Yargı gücünü oluşturan birimler (hâkim-savcı-avukat ve noterler) arasında birlik ve beraberliği temel alan bir uyum ortamında çalışma düzeninin oluşturulamaması sonucunda, olmaması gereken hasımsal tavır, tutum ve davranışların sergilenmesi;

– Hâkim ve savcılarının, siyasi kişiler aracılığıyla Adalet Bakanlığı'nın uyguladığı idarî ve bürokratik baskı ile yüksek yargı organlarının meslek içi işleyişe özgü sıkı denetimler altında tam bağımsız ve tarafsız kararlar verememeleri;

– Yargı sürecinde, her bir adlî-yargısal hizmet biriminin (hâkim-savcı-avukat) uyuşmazlıkla ilgili bilgi ve belgelerin araştırılması ve incelenmesinde, dava dosyalarının hazırlanması, okunması, ayrıntılı değerlendirilip gerekli yargısal sonuçların çıkarılmasında düşük performans sergilemeleri;

– Özel ve teknik bir bilgiyi gerektiren konularda bilirkişiye gidilmesi gerekirken, dava dosyalarında hukuksal sorunların çözümü için dahi bilirkişilere başvurulması ve bilirkişilerin hukuksal görüş, inceleme ve değerlendirmelerine dayanarak hükümler verilebilmesi;

– Mahkeme önünde çözüm bekleyen adlî (hukuk ve ceza yargısı) ve idarî davalarla ilgili ortalama yargılama sürelerinin, katlanılabilir standart gün sınırlarının çok üstünde olması;

– Yargı, hukuk ve adalet hizmetleri alanında uzman hukukçu (hâkim-savcı-avukat-noter) sayısının çok düşük düzeyde olması;

– Ceza ve tutukevlerinde barınan tutuklu ve mahkûmların, yetersiz beslenme ve kısıtlı sağlık kontrolleri ile kalabalık ve karışık koşullardaki olumsuz koşulların tümüyle ortadan kaldırılamamış olması;

– Savunmanın yargının üç ayağından biri olduğu gerçeğini tamamen göz ardı edilerek; iddia-savunma ve yargılama makamlarının ortaklaşa bir adlî etkinlik anlamındaki yargısal diyalektiğin, savunma avukatları dışlanarak hâkim ve savcı birlikteliğine dönüştürülmesi;

– Adalet hizmetlerinin vatandaşlara zahmet vermeden, tüm hukuksal ve yasal denetim yollarını açık tutan bir güven ve saydamlık ortamında sunulamaması;

– Pozitif hukukumuzda halen yasa yollarını tamamen açık tutmayıp, tam tersine açıkça yargı yolu kısıntıları öngörmek suretiyle, yargısal denetimini engelleyen yasal düzenlemelerin (örneğin, Cumhurbaşkanı'nın tek başına yaptığı işlemler ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Yüksek Askerî Şura, Yüksek Seçim Kurulu ile Sayıştay kararları gibi) henüz sistemden ayıklanamamış olması;

– Yönetimin yasallığı ilkesine açıkça ters bir biçimde, yargı kararlarının gereğinin yerine getirilmesinde yasal yükümlülüklerin yönetsel makamlarca yok sayılması;

– Yazılı ve görsel basın kuruluşlarının, soruşturma veya yargılama sürecinin işlemeye başlatılmasına rağmen, yargıya olumsuz etkiler yaratacak biçimde görsel ve/veya işitsel iletişim araçlarını hukuka aykırı kullanması;

– Adlî tıp hizmetlerinde resmi bilirkişilik görevinin çok büyük oranda halen Adalet Bakanlığı'na bağlı Adlî Tıp Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülmesi nedeniyle, bu alanda bir bilimsel hizmet tekelleşmesi sorununun yaşanmakta olması;

– Adlî Tıp Kurumu'nun Adalet Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak çalışması nedeniyle, verilen kararlarda siyasal etki ve baskıların olabileceği konusunda kuşku ve riskler görülmesi;

– Hâkim ve savcı adaylarının, meslek öncesi eğitimlerinde, ileride hâkimlik ya da savcılık görevinden hangisinin yapacakları konusundaki belirsizlik içerisinde kalmaları ve özellikle de, delil tespiti, tensip tutanağı düzenlenmesi, tanık dinleme ve bilirkişi tayini, hüküm ya da iddianame taslakları hazırlama gibi aktif sorumluluk altında bırakılmadan, iki yıllık meslek öncesi dönemlerini etkin ve yararlı geçirmelerine yönelik meslek öncesi programlarının uygulanmaması;

– Avukat ve noter adaylarının da, hâkim-savcı adayları gibi mesleğe kabullerinden önce, iki yıllık ortak hukuk stajına başlama ve bitim aşamalarında, bir merkezî sınava tâbi tutulmamaları;

- Avukatlık hizmetlerinde yaşanan staj ve meslek içi eğitim, mesleki disiplin ve etik ile uzmanlaşmaya gidilememesi gibi temel sorunların çözümsüz bırakılması;
- Eski adliye binalarının birer modern adalet sarayı görünümüne ve ceza infaz kurumlarının da modernleştirilmesi için gerekli finansman kaynaklarının özgülmemesi;
- Adliyelerdeki yardımcı adalet personeli (yazı işleri ve icra-iflas kâtipleri) ile ceza ve infaz kurumlarında görevli personelin mali ve özlük haklarının iyileştirilmemiş olması;
- Orta kademe (yazı işleri, icra-iflas, cezaevi müdürleri) adalet görevlerinin kaliteli adalet hizmeti verebilmeleri yönünde, mesleki dinamizmi temel alan sürekli hizmet içi eğitim programları çerçevesinde seminer ve kursların düzenlenmeyişi;
- Mahkemelerin önündeki iş yükünü azaltmaya yönelik olarak, uyuşmazlıkların mahkeme dışında alternatif uyuşmazlık çözümünü sağlayıcı yasal yolların (arbuluculuk, uzlaşma, tahkim ve hakem heyetleri gibi) işletilmesini yaygınlaştırıcı yönde düzenlemelerin olmayışı;
- Yakalama, gözlem altına alınma, tutuklanma ve yargılanma sürecinde, ülkemizin, insan hakları hukuku ve evrensel hukuk ilkeleriyle uyumunda hala bazı uygulama sorunlarının yaşanması;

Tehditler : (T)

- 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik saldırı olayları birlikte küresel çapta hız kazanan uluslararası terör örgütlerinin faaliyetleri ile uluslararası mücadele sürecinde, devletlerin teröre karşı aldığı yasal önlemlerde, bireylerin hukuksal güvenceleri ile temel hak ve özgürlüklerinin ciddî ihlâl riskleri ile karşı karşıya bırakılması;
- Yasama ve yürütmenin, bağımsız ve güvenli olması gereken Yargı organlarını, Hukuk Devleti ilkesine tamamen ters bir anlayışla, kendilerine bağımlı bir birim olarak görmeleri;
- Tarafsız Yargı ile güvenceli adil yargılanma hakkını ilgilendiren tüm temel kurum ve kuralların Anayasa'da yer almasını sağlamaya yönelik çalışmaların bir türlü yapılamamış olması;
- Yasaların yapımı sürecinde; Anayasa'ya, evrensel hukuk kurallarına, yasama tekniği ve sanatına özgü temel kurallara uyulmaması ve mevzuat kargaşasının yaşanması;
- Yargıya merkezi yönetim bütçesinden ayrılan mali kaynağın hükümetlerce oldukça düşük tutulması;
- Çok sayıda ve birbiriyle çatışan yasaların anlam bakımından uygulanması sürecinde, yargı alanlarında zıt içtihatlarla kadar giden yorum farklılıkları sonucunda, hukuka aykırılık bağı gibi temel bazı sorunların çözümü sürecinde, yargıda içtihat birliği yaratılamadığından hukukun adil ve eşit uygulanamaması;

– Bazı medya kuruluşları ve işbirlikçi gayri meşru güç odaklarının, vatandaşlar üzerinde, adalete bağlılık, güven ve saygı gibi ulusal duyguları sarsıcı etkinlikler göstermeleri;

– Hukukçu ve yardımcı adalet personelinin, tüm adalet hizmeti kalitesinin gereklerine uygun olarak yetiştirilmelerinde, gerek meslek öncesi üniversite öğrenimi (ön lisans-lisans-lisansüstü) gerekse staj ve meslek içi eğitim aşamalarında mutlaka uygulanması gerekli teorik ve pratik amaçlı eğitim programlarının ve özellikle, meslek sonrası uzmanlık ve meslekî yabancı dil eğitim programlarının ortak bir süreç dâhilinde henüz yürütülememesi;

– Toplumda yargılama sürecinin işleyişindeki belirsizlik, davaların çok uzun sürelerde sonuçlanmasına bağlı tıkanıklıklar karşısında, hukuk dışı alanlarda faal olan organize suç örgütleri gibi gayri meşru güçlere yönelme riskinin yaşanılması olasılığının yüksek olması;

– Ceza ve infaz kurumlarının iç ve dış güvenliği hizmetlerinde birbirinden kopuk, iki farklı teşkilâta mensup kolluk memuru kadrosunun görevlendirilmeye devam olunması;

– Polis ve jandarma gibi genel idarî kolluk amacıyla verilen önleyici güvenlik ve asayiş hizmeti veren kamu hizmet birimleri dışında, tamamen yargıya bağlı ve çağdaş adli güvenlik hizmeti standartlarında adalet hizmeti veren bir adli kolluk örgütünün henüz kurulamamış olması;

– Toplumda görsel ve yazılı basın ve/veya organize suç örgütlerinin oluşturduğu güç odaklarının etkisiyle, yargı organlarının kararlarıyla adaletin tecelli edeceği hususunda, toplumsal yaşamda genel bir belirsizlik, inançsızlık ve güvensizlik ortamının yaşatılabilmesi;

– Çocuk Hukukunu düzenleyen ulusal mevzuatın çağdaş hukuksal gelişmelere paralel biçimde geliştirilip uygulanması ve çocuk suçluluğu ile mücadele bağlamında, özellikle, kimsesiz çocukların eğitim ve gelişimleri ile sosyal güvenliğini sağlayan ve onların yasal haklarının korunmasını sürekli olarak denetleyen bir kurumsal yapının henüz etkin ve verimli hale getirilememiş olması;

– Kimi zaman yargı organları ile ilgili yönetsel kuruluşlar (Adalet Bakanlığı, HSYK, Yüksek Mahkemeler, Barolar gibi) ve çoğu kez de tamamen yargı erki dışından (Siyaset, Medya, Baskı Grupları, Sivil Örgütlenmeler ve Organize Suç Örgütleri gibi) unsurların siyasal saiklerle ortak bir paydada buluşabilip, değişik yöntemler ve farklı müdahale tekniklerini uygulamaları dolayısıyla, Yargı'nın çok yönlü ve karma tehditler altında bırakılarak siyasallaştırılması çabalarına maruz bırakılması.

Fırsatlar : (F)

– Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde gerçekleşen görüşmeler çerçevesinde başlatılmış olan tarama çalışmalarının sonucunda, ulusal mevzuatımıza, AB müktesebatı ve çağdaş hukuk düzenlerindeki normları ile uluslararası alanda genel kabul gören teknik standartların kazandırılabilmesi;

– Yakın bir gelecekte olması beklenen, geniş katılımcı bir Anayasa yapımına yönelik hazırlık çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda; Yargı organlarını demokratik bir güç haline getirilmesi temel amacı ve doğal yargı birliği anlayışı doğrultusunda bütün mahkemeleri tek bir yargı çatısı altında örgütleyen; olay ve denetim mahkemelerinde tam bağımsız ve tarafsız hâkim ve savcılar yargısal güvence altına alan tüm pozitif kuralların anayasal sistemimize dâhil edilmesi;

– Bilim ve eğitim sektörlerinin öne çıkartıldığı AB müktesebatı–Ulusal mevzuat uyumuna yönelik tarama çalışmaları sayesinde, hukuk eğitimi ile adalet hizmetlerinde mesleki eğitimde Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan eğitim-öğretim ve staj programlarının tamamının hem teorik hem de uygulama temelinde yaşama geçirilebilmesi;

– Vatandaşların pek çoğunda sosyal adalet inancını ve devlete bağlılık fikrini koruyan sağlam bir kültürel altyapının varlığını halen sürdürüyor olması.

Türk adalet ve yargı sisteminin mevcut durumuna özgü saptanan sorunlarına gerçekçi çözümler bulabilme sürecinde temel stratejik yaklaşımlar sergilenmelidir. Bu stratejik yaklaşımlar çerçevesinde; öncelikle, sistemin güçlü -olumlu- yönlerinden hareketle, önümüzdeki fırsatlardan nasıl yararlanılacağı ve karşımıza çıkabilecek tehditlerin nasıl bertaraf edileceği; fırsatlardan yararlanabilmek ve tehditleri savuşturabilmek için mevcut durumun zayıflıklarının –olumsuzluklarının- nasıl giderilebileceği noktalarında, gelecekle ilgili yapılabilecek gerçekçi tahminler ve/veya çözüm araçları oluşturulacaktır. Gelecekte Dokuzuncu Kalkınma Plânı döneminde ortaya çıkabilecek iç ve dış çevresel etki yaratan koşulların adalet hizmetleri alanını nasıl, ne ölçüde ve ne yönde etkileyeceğinin ayrıntılı yıllık değerlendirmeleri, Türk Yargısını oluşturan bütün birimleri (yüksek mahkemeler ile yerel-bölgesel mahkemeler, savcılıklar, baroları, noter odaları ve hukuk fakülteleri) temsil edecek katılımcıların yer alabileceği biçimde geniş tabanlı tartışma platformlarında yapılmalıdır. Yine, bu anlamda olmak üzere, mevcut tüm üniversitelerin Hukuk Fakültelerinin Dekanlıkları, Türkiye Barolar Birliği ve Noterler Birliği, Anayasa’da belirtilen tüm Yüksek Mahkemeler, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, Adalet Bakanlığı, Türkiye Adalet Akademisi gibi hukuk, adalet ve yargı dünyasının ilgili kamu birimlerinin temsilcileri ortak platform üyesi olarak periyodik bilimsel tartışma toplantıları düzenlenmelidir. Yasama tekniği bakımından da, yapılan tartışmalar sonucu oluşturulan alt komisyonların çalışma raporları üzerinde gerekli işlemler yapıldıktan sonra, ulaşılan nihaî çözüm yollarının Yargı organının özgün çözüm önerisi olarak yasama organına (TBMM Başkanlığı’na) sunabilmesini mümkün kılan bir yasama prosedürü pozitif sistemimize girmelidir. Ayrıca, ileride uygulama sürecinde oluşabilecek ve kontrol edilemeyecek bazı gelişmelere karşı, alternatif çözüm plânlarının, yine bu geniş tabanlı tartışma platformlarında ortaya çıkarılabileceğini de belirtmek gerekir.

Sonuç olarak; GZTF analizi çerçevesinde yapılan saptamalardan hareketle, belirlenen vizyonu ulaşabilmek amacıyla, temel stratejileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Hukuk düzeninin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkeleri temeline oturtulması,
- Hukuka bağıllık ve hukukun üstünlüğü düşüncesinin her kesimde yerleştirilmesi,
- İddia ve savunma güçleri arasında silahların eşitliğı ilkesinin tüm gereklerinin her anlamda ve aşamada sağılanması,
- Usul ekonomisi ilkesinin gereklerinin tüm yargılama alanlarında göz önünde bulundurulması,
- Adil yargılanma hakkının önündeki bütün engellerin kaldırılması,
- Mahkeme kararlarında somut olaya uygun doyurucu gerekçelere yer verilip verilmediğı hususunun sıkı bir biçimde denetlenmesi.

Bu çerçevede, öncelikle, Türk adalet ve yargı sisteminin örgütlenmesi ve işleyişine ilişkin mevcut durum araştırılmış; yargı alanları ile adalet hizmetleri itibariyle saptanan her bir duruma özgü önemli sorunlar sıralanmaya çalışılmıştır. Genel olarak, mevcut durum tespiti çerçevesinde yapılabilecek bir toplu değerlendirme dâhilinde, temel vizyona yönelik stratejik öncelikler ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemeler belirlenmektedir. Ancak, bu yönde ortak çözüm yollarının önerilmesinde yargı sistemimizin mevcut durumu içerisinde yer alan bir takım olumlu (Güçlü–Fırsatlar) ve olumsuz (Zayıf–Tehditler) yönlerin tam bir etkileşim sürecine sokularak göz önünde tutulmasında önemli yararlar vardır. Bu bağlamda, öncelikle, mevcut yargı sisteminin kendi içindeki güçlü (G) ve zayıf (Z) yönlerinin belirlenmesi; ayrıca, yargı sisteminin dışından kaynaklanan tehditler (T) ve fırsatların (F) da saptanması gerekmektedir. Özellikle, yapısal ve fonksiyonel anlamda yargı içi unsurlardan kaynaklı mevcut güçlü yönler ile yargı dışı etkenlerin yarattığı fırsatlardan yararlanmak suretiyle, yargı içi dinamiklerin birer olumsuz sonucu olan zayıf yönler ile yargı dışı etkenlere bağılı yaşanan tehditlerin önüne geçilebileceğı gibi, soruların yanıtları neden-sonuç bağlantısı kurulabildiğı ölçüde bulunabilecektir. Bu şekilde, yukarıda saptanan tüm verilerden hareketle, mevcut sorunların analitik çözümleme yöntemine (GZTF) dayalı ortak çözümlerini bulma sürecinde, vizyonu gerçekleştirmeye yönelik gerçekçi öncelikler ve tedbirler ile hukuksal ve kurumsal düzenlemeler ortaya çıkarılmaktadır.

3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

3.1. Adalet Hizmetleri Alanında Genel Hatlarıyla AB Müktesebatı

Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği ile ilişkileri için âdeta bir yol haritası işlevine sahip olan 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesi, müzakerelerin temel kuralları, esası ve prosedürü olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Müzakereler sürecinde uygulanacak kurallar, özellikle Türkiye'den beklentilere, görüşmelerin ilerlemesi ve askıya alınması durumlarına ilişkin koşulları düzenlemektedir. Üyelik ve katılım müzakereleri çerçevesinde görüşmeler bölüm başlıkları altında, genişletilmiş siyasî diyaloglar ve kriterlere göre kısa vadeli öncelikler belirlenmiştir. Bu bölüm başlıklarından bir tanesi de, 24'üncü fasıl'da Adalet, Özgürlük ve Güvenlik ile ilgilidir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü üst başlığı altında, Yargı Sistemi (hukuk devleti ve bağımsız yargı temelinde); Yolsuzluklarla Mücadele; İnsan Hakları ve Azınlıkların Haklarının Korunması, gibi temel kavram ve kurumların egemen olduğu bir ulusal hukuk düzenini kurulması gereği daha fazla öne çıkmaktadır. Bu durumda, yargılama ve savunmanın bağımsızlığı ekseninde, sağlıklı ve güvenli işleyen bir ulusal yargı düzeni ve adalet sisteminin batı standartlarına uygun bir biçimde yaşama geçirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu sayededir ki, hızlı, düzenli, iyi ve doğru işleyen bir yargı sistemimizde çağdaş standartlar yakalanmış ve özellikle de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde yer alan Adil Yargılanma Hakkının özüne paralel bir yargısal işleyiş gerçekleştirilmiş olacaktır.

Öte yandan, ülkemizde, Dokuzuncu Kalkınma Plânı (2007-2013) dönemi boyunca ve Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin bu plân dönemiyle birlikte yaşanacak olması noktasında; adalet hizmetleri alanında da diğer sektörlerde olduğu gibi önemli yapısal değişimlerle karşılaşılacağı öngörülmektedir. Avrupa Birliği'nin desteklediği bir proje çerçevesinde, ilgili Komisyon üyesi yetkililer tarafından, Türkiye Cumhuriyeti'nde ulusal yargı sisteminin işleyişini belirlemeye yönelik olarak 2003,2004 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilen istişarî ziyaret raporlarında, Türk yargısı ve adalet hizmetleri âdeta masaya yatırılmıştır. Bu raporlarda yer alan temel bulgular, ileride olası beklentilerle birlikte yargının yapısal sorunlarına ortak çözüm önerilerini içermektedir. İşte, ülkemizin Avrupa Birliği'ne adaylık ve katılım sürecinde, özellikle Adalet Hizmetleri alanında güncelliğini sürekli koruyan ve halen yürütülmekte olan mevzuat tarama çalışmalarında da öne çıkarılan bu temel ortak durum tespitleri ve bunlara bağlı sorunlarla ilgili ortak çözümler bağlamında beklenen önemli gelişmeler aşağıda sıralanmaktadır:

– Avrupa Birliği'nin, Türk Hukuk sisteminde gerçekleştirilen yapısal hukuk reformları ve uygulamaları sürecinde, Katılım Ortaklığı Belgesi doğrultusunda hazırlanıp, 9 Kasım 2005 tarihinde açıkladığı İlerleme Raporunda¹³, kısa vadede yerine getirilmesi gereken öncelikler arasında, temel hak ve özgürlüklerle yakından ilişkili olan şu başlıklar göze çarpmaktadır:

¹³ Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış olan bu raporun gayri resmî tercümesi için bkz.: COM (2005) 561, S. 129–134. (<http://www.mfa.gov.tr>)

(1) **İşkence ve kötü muamelelerin engellenmesi:** Türkiye, işkence ve kötü muameleye sıfır tolerans politikası doğrultusunda, Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi çerçevesinde yapılması gerekenleri yapacak ve AB'nin bu husustaki önerilerini dikkate alacaktır. (2) **Adalet erişim:** Yasal destek ve nitelikli tercüme hizmetleri, avukatla görüşebilme ve yakınların haberdar edilmesini isteme hakkı gibi etkin savunma olanaklarının yasal güvenceleriyle birlikte uygulanacaktır. (3) **İfade ve basın özgürlüğü:** Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi'ne ve Avrupa İnsan Hakları **Mahkemesi Tüzüklerine** paralel olarak, şiddet içermeyen düşüncelerini ifade ettikleri için hapse atılanların durumu göz önünde bulundurulmalıdır. (4) **Dernekler Yasası:** Derneklerle ilgili olarak, dernek kurma ve barışçıl amaçlarla toplanma özgürlüğü doğrultusunda, yeni bir yasal düzenleme yapılması; ve özellikle, Müslüman olmayan azınlıkların durumuna önemli yer verecek biçimde tüm derneklerin AB standartlarında olması gerekmektedir. (5) **Kadın hakları:** Türk Ceza Kanunu ve Türk Medenî Kanunu'un ailenin korunmasıyla ilgili hükümlerinde kadın hakları ile ilgili düzenlemeler oluşturulmalıdır. (6) **Sendikal haklar:** Tüm çalışanlara toplu sözleşme hakkının verilmesi gibi konularda toplu iş hukukuna özgü mevcut sendikal hakların AB'in yüksek standartlarına çekilmesi gerekmektedir. Elbette ki, AB müktesebatına uyum sürecinde, yukarıda sadece bir kaç sayılan ve kısa vadede çözümlenmesi beklenen bu temel sorunlar dışında, adalet hizmetlerini ilgilendiren daha pek çok yapısal sorun vardır.

– Söz konusu İlerleme Raporu'nda bu sorunlar arasında özellikle, şunlara işaret edilmiştir: Suç tahkikatı yöntemleri ile ceza kovuşturması ve soruşturmalarında adli tıp hizmetlerinin kapsamının iyileştirilmesi; Mevcut tüm kolluk güçleri arasında işbirliği ve koordinasyonu artırmaya yönelik olarak daha fazla adımların atılması; Avrupa Birliği'nin en üst düzeydeki uygulamaları çizgisinde suçların önlenmesi amacıyla yönelik stratejilerin geliştirilmesi için kolluk güçlerinin risk analiz ve performans göstergelerine ilişkin istatistiklerin çıkarılması çalışmalarının iyileştirilmesi ve Avrupa Konseyi kodları çizgisinde bir Ulusal Polis Etik Yasası çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'den organize suç örgütlerinin gerçekleştirdiği suç tiplerine (terörizm, kara para aklama, uyuşturucu maddeler, insan ticareti ve Kaçakçılık gibi) karşı ulusal stratejilerini geliştirmesi istenmektedir.

Genel olarak, 2005 Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlerleme Raporu doğrultusunda, ulusal yargı düzenimiz içerisinde, acil çözüm bekleyen bu saptanmış temel sorunlar ve gelecekteki olası çözüm süreçleri ile ilgili olarak, ayrıca, aşağıda sıralanan hususların belirtilmesi gerek duyulmaktadır.

1) Hukuk devleti ilkesini yaşatma ve özellikle '*Tam Bağımsız Yargı*' düzenine yönelik hedefler doğrultusunda, yargılama ve savunma makamlarının yargısal bağımsızlıklarını sağlamaya ilişkin olarak, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerinin ve özellikle de BM'in yargı

bağımsızlığı hakkındaki yirmi temel prensibin¹⁴ tüm gerekleri doğrultusunda, hâkimlerin yargısal güvenceleri ile bağımsız ve tarafsız mahkemelerde adil yargılanma hakkının önündeki anayasal (örneğin, Anayasa. m.140/ f.6 gibi) ve yasal (2802 s. HSK. ve 357 s. Askerî Hâkimler K. gibi) engellerin kaldırılması beklenmektedir.

2) Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nu yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, Adalet Bakanı ile Bakanlık Müsteşarı'nın kurulda yer almamasına ve hâkim-savcı atamalarının siyasî etkiden arındırılması konusunda ek hukuksal düzenlemelere gidilerek; Yüksek Kurul'un daha geniş tabanlı bir temsil esasından hareketle, özgün örgütlenebilmesine yönelik gerekli anayasal ve yasal değişiklikler gerçekleştirilecektir. Bu amaçla, önce, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının mevcut 159'uncu maddesinin yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.. Bunun sonrasında ise, Kurul üyeliklerine atama yetkisi ile ilgili olarak ya yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanlığı makamından bu mevcut yetki alınacak ya da Cumhurbaşkanı'na, sadece hâkim ve savcıların seçimle belirlendiği adaylar arasından atama yetkisi tanınacaktır.

3) Özellikle, hâkim ve savcı adaylarının seçimi ve mesleğe girişleri sürecinde, Adalet Bakanlığı'nın etkisi kaldırılarak, halen devam etmekte olan uygulamanın yerine, seçme ve mesleğe atama yetkilerinin Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na aktarılmasına yönelik mevzuatta gerekli değişiklikler yapılmalıdır. Özellikle de, hâkimlerin meslek öncesi ve meslek içi eğitimlerinden bütünüyle Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve/veya özerk bir yapıya kavuşturulacak Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı sorumlu olmalıdır.

4) Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun, Adalet Bakanlığı'nın yönetsel ve finansal desteği altında çalıştırılması uygulamasından vazgeçilmelidir. Bu sayede, Kurul, kendi özerk yapısına uygun olarak Adalet Bakanlığı'ndan tamamen ayrı bir mali, idari ve personel kaynağına kavuşacak ve kendisine ait hizmet binalarında yargısal yönetim hizmetlerini yargı bağımsızlığı ilkesi doğrultusunda sunabilecektir.

5) Avrupa Birliği tarafından, yargı örgütümüzün işleyişine katkı amacıyla, sayıları toplam yirmi beş olan Bölge Adliye Mahkemeleri'nin kurulabilmesi sürecinde finansman desteği sağlanmıştır. Bu yönde, adil yargılanma hakkı ile yargılamada hız ve verimliliğin kısmen de sağlanabilecek olması bakımından çalışmalar zamanında tamamlanacaktır.

¹⁴ Yargı Bağımsızlığına İlişkin BM Temel Prensipleri, 29 Kasım 1985, A/RES/40/32. Bu konuda daha geniş olarak bkz.: *Yargı Etiği ve Yargı Bağımsızlığı Konusunda Uluslararası Belgeler*, Ankara, Eylül-2004 (<http://www.abgm.adalet.gov.tr/yetik.pdf>)

6) Türkiye’deki adalet ve yargı hizmetlerinin sunumunda kaliteyi arttıracak bir gelişme noktası da, tüm yüksek yargı organları tarafından verilen daire kararları ile içtihatların yer alacağı bilgi işlem ağına bağlı içeriği zengin tasarımları olan internet siteleri kurularak, başta yargı mensupları (hâkim-savcı-avukat) olmak üzere, ilgilenen herkesin bu hukuk ve adalet sitelerine masrafsız erişebilmesinin sağlanabilmesi olacaktır. Bu hizmetten Noterlerin de yararlanması sağlanmalıdır.

7) Avukatların meslekî bağımsızlığını güvence altına almaya yönelik olarak, Baroların iç denetim ve işleyişlerinde, Adalet Bakanlığı’nın avukatlar aleyhindeki disiplin soruşturmaları ile ceza kovuşturmalarında mevcut etkin rolünün ortadan kaldırılmasına yönelik hukuksal düzenleme değişikliklerine gidilmesi gerekmektedir.

8) Avukat ve noter adaylarının seçiminde de, merkezî test sınav sisteminin bir an önce uygulamaya sokulması gerekir. Bu suretle, hukuk fakültesi mezunları arasından belirlenecek olan avukat ve noter adayları da tıpkı hâkim ve savcı adaylarında olduğu gibi iki yıllık bir meslekî staj programına tabi tutulduktan sonra mesleğe kabulleri aşaması başlatılabilecek ve staj dönemindeki avukat ve noter adaylarına, uzun vadeli ve düşük faizli geri ödeme plânları üzerinden sağlanacak isteğe bağlı meslekî kredi temini çerçevesinde asgari geçim standartlarına uygun finans desteği oluşturulmalıdır.

9) Hukuksal sorunlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların adliyeye intikal ettirilmeden, kişilerin kendi aralarında uzlaşma kültürü ile çözebilmeleri başta olmak üzere, kamu denetçiliği, hakemlik, arabuluculuk, uzlaştırma kurulları gibi alternatif uyuşmazlık çözümü ile ilgili tüm hukuksal araç ve mekanizmaların işletilip geliştirilmesi olasılığı ve olanağı mevcuttur. Bu süreçte, birbirine bağlı olarak adlî birimlerin aşırı ve yoğun olan iş yükleri de azaltılmış olacaktır. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “*Ceza Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk*” hakkındaki R (99) 19 sayılı tavsiye kararı da göz önünde tutulmak suretiyle, ceza hukukuna özgü uyuşmazlıkların bir kısmında; ve pek çok özel hukuk uyuşmazlığında, davaların mahkemelerde uzun süren yargılama sürecine bağlı tutulması ve yüksek maliyetler gerektirmesi nedenleriyle, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını (ombudsman-kamu denetçiliği, tahkim, hakemlik, arabuluculuk, uzlaşma kurulları gibi) içeren bir yasal mekanizma kurulmalıdır. Kurulacak bu alternatif mekanizma sayesinde, ülkemizdeki küçük çaplı uyuşmazlıkların hem sayısal anlamda azalması sağlanmış hem de ileride büyüüp çözümü zor davalara dönüşme tehlikesi önlenmiş olacaktır.

10) Avrupa Birliği Komisyonu yetkilileri tarafından 2003 ve 2004 yıllarında hazırlanmış olan İstişarî Ziyaret Raporlarının ‘*Özet Sonuçlar ve Tavsiyeler*’ bölümünde, avukat ve savcıların ceza yargılamalarındaki rolü ve etkinliklerini arttırmaya ve özellikle, yargı diyalektiği sürecinde

konumlarını dengelemeye ilişkin olarak çeşitli hususlar belirtilmiştir. Bunlar, yedi yıllık Dokuzuncu Kalkınma Plânı döneminde göz önünde bulundurulmalıdır¹⁵.

11) Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer husus da; Avrupa Toplulukları Komisyonu'nun Türkiye ile Katılım Ortaklığı'nın kapsadığı ilkeleri, öncelikleri ve koşullara ilişkin olarak Konsey Kararı için yaptığı Tavsiye¹⁶ çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

Bu tavsiyede, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik başlığı altında, “*yargı sistemi*” ve “*adalete erişim*” alt başlıkları dikkat çekicidir.

“*Yargı Sistemi*” ile ilgili olarak: (1) Yeni Türk Ceza Kanunu'ndaki insan hakları ve temel haklara ilişkin tüm yasal kuralların yargı makamlarınca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ilgili içtihatlar doğrultusunda tutarlı bir biçimde yorumlanmasının; (2) Özellikle, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile hâkim ve savcıların atanmasına ilişkin olarak yargının bağımsızlığının; (3) Duruşmalar sürecinde, mahkeme salonlarının yerleşimi de dahil olmak üzere, savcılık ve savunma makamlarının eşit konum ve koşullara sahip olmasının; (4) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri ile İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi içtihatlarının uygulanması hakkında hâkim ve savcılarının eğitimine devam olunmasının; (5) Özellikle, kurumsal kapasitenin takviyesi ve yeni bir HUMK (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu) kabul edilmek suretiyle yargısal etkinliğin güçlendirilmesinin; Bölgesel ara istinaf mahkemelerinin kurulmaya başlanmasının, sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

“*Adalete Erişim*” alt başlığında ise, özellikle, (1) Yasal desteklerle nitelikli tercüme hizmetleri gibi etkin savunma olanaklarının güçlendirilmesi; (2) Avukat ile özel-kişisel görüşmeler ve zanlı ya da sanık yakınlarının ilk aşamadan itibaren, gözaltına alınma veya tutuklanma gibi durumlar hakkında haberdar edilmelerini isteme hakkı konusunda yurttaşların bilgilendirilmesinin ve bu hakkı kullanabilmelerinin güvence altına alınması gereği üzerinde durulmaktadır.

¹⁵ Avrupa Birliği Komisyonu'nun görevlendirdiği uzmanlarca hazırlanmış olan bu ‘İstişarî Ziyaret Raporları’ndaki hususlara ilişkin saptamalar ve tavsiyelerin ayrıntıları için bkz.: *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi, İstişarî Ziyaret Raporu 28 Eylül–10 Ekim 2003*, (Hazırlayanlar: Kjell BJORNBERG/Paul RICHMUND), Avrupa Birliği Komisyonu, 113-117 (Orijinali 156 sayfa olan bu Raporun Türkçe çevirisi için: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü tetkik hâkimleri); 2004 İstişarî Raporun Türkçe çevirisi: *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi, İstişarî Ziyaret Raporu 11-19 Temmuz 2004*, (Hazırlayanlar: Kjell BJORNBERG/Paul RICHMUND), 113-117 (Orijinali toplam 177 sayfa olan bu 2004 İstişarî Raporun Türkçe çevirisi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü tetkik hâkimleri); *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi, İstişarî Ziyaret Raporu 13 Haziran- 22 Haziran 2005*, Hazırlayanlar: Kjell Bjornberg/ Ross Cranston, Avrupa Birliği Komisyonu Brüksel (Tercümesi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimleri).

¹⁶ Bunun için bkz.: 9.11.2005, COM (2005) 559, s. 6–24, Brüksel (<http://www.mfa.gov.tr>)

3.2. AB Müktesebatına Uyumun Mevcut Düzeyi

1999 yılı Helsinki zirvesinde Türkiye'ye tanınan tam üye adaylığı statüsünden bu yana yargı sistemi ve adalet hizmetleri alanında çok önemli iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Yargının etkinliğini arttırmak amacıyla uzmanlık mahkemeleri kurulmuştur. Savunma hakkı konusunda gerekli yasal düzenlemeler çerçevesinde iyileştirmeler yapılmıştır. Türkiye Adalet Akademisi kurulmuş, hâkim ve savcıların uluslararası hukuk ve insan hakları konusunda eğitimi ve bilgilendirilmesi konusuna ağırlık verilmiştir. Hâkim ve savcıların, yapılan reformların uygulanması konusunda, etkin role sahip olmalarının yolu açılmıştır.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Mayıs 2004'de kabul edilen anayasa değişikliği kapsamında kaldırılmıştır. Bu mahkemelerin yetkisindeki suçlar (esasen organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı ve terör suçları gibi) ile ilgili yargı yetkisi yeni oluşturulan Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250. maddesi gereğince görevli ve yetkili kılınmış ağır ceza mahkemelerine verilmiştir. Bu ağır ceza mahkemelerinde uygulanacak usul kuralları, diğer ağır ceza mahkemelerinde uygulanan usul kuralları ile aynıdır.

Mayıs 2004 Anayasa değişikliği paketi ile aynı zamanda Anayasa'nın 90'ıncı maddesi gözden geçirilmiş ve Türkiye tarafından onaylanan uluslararası sözleşmelerin iç hukuka üstünlüğü ilkesi temel alınmıştır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar ile ulusal mevzuat arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığında, uluslararası antlaşmalar esas alınacaktır.

Eylül 2004'de 80 yıllık eski Ceza Kanunu değiştirilerek yeni bir Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girmiş; bu kanunla, pek çok tartışmalı alan bulunmasına karşın, birçok Avrupa ülkesinde ceza hukuku ile ilgili son gelişmelere uyumlu bir biçimde kabul edilmiştir. Yeni Türk Ceza Kanunu'nda; bazı insan hakları ihlallerine karşı yaptırımlar güçlendirilmekte; soykırım ve insanlığa karşı suçlar, ayrımcılığın önlenmesi ve kişisel verilerin kötüye kullanımı gibi uluslararası ceza hukukundaki son gelişmeleri yansıtan yeni suçlar yasal düzenleme kapsamına alınmaktadır.

31 Ekim 2003'de faaliyete geçen Türkiye Adalet Akademisi, hâkim ve savcıların sürekli eğitimi ile birlikte hâkim ve savcı adaylarının da eğitiminden sorumludur. Akademi, ayrıca Adalet Bakanlığı personeli ile avukatlar ve noterlerin de eğitimini üstlenmiştir. Ocak ve Temmuz 2004 tarihleri arasında Akademi 210 hâkim ve savcı adayına meslek öncesi eğitimi vermiştir. Eylül 2004'de, 239 hâkim ve savcının meslek içi eğitimine başlanmış ve böylece 660 hâkim ve savcıya eğitim verilmiştir. Eğitim programları, Türk maddi hukuku ve yargılama hukuku usulleriyle birlikte, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, AB müktesebatını ve mesleki yabancı dil eğitimini de kapsamaktadır.

Bölge Adliye Mahkemeleri Kanunu, Eylül 2004'de kabul edilmiş; yeni Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu gibi temel düzenlemeler yapılmıştır. TCK ve CMK diğer bazı kanunlarla

birlikte 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bölge Adliye Mahkemeleri de Haziran 2007 tarihinden iki yıl sonra yürürlüğe girecek ve çalışmalarına başlayacaklardır.

2003, 2004 ve 2005 yıllarında hazırlanan İstisari Ziyaret Raporlarında Türk yargı sisteminde eskiye oranla olumlu gelişmeler sağlandığı belirlenmiştir.

Tebliğat Kanunu, Mart 2004'de değiştirilmiştir. Yapılan değişikliklerle, sanık ve tanıklara yönelik tebligatın, muhatap kişinin bildirilen adresinde bulunmasa bile geçerli olması hükmü getirilmiştir.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği 01.06.2005 tarihinde yasadaki değişikliklere paralel olarak yeniden düzenlenmiştir.

03.07.2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu yasa uyarınca, tüm çocukların üç kişilik hâkimler kurulu tarafından yargılanması uygulamasına son verilerek, bazı suçlar açısından tek hâkim önüne çıkarılması uygulaması başlatılmıştır.

Türk Ticaret Kanunu, Nisan 2004'de deniz ticaret hukuku ile ilgili davalara bakmak üzere uzmanlaşmış; deniz ihtisas mahkemelerinin kurulmasına olanak yaratacak biçimde değiştirilmiştir.

Aile mahkemelerine ilişkin mevzuatta Nisan 2004'te değişiklik yapılarak; çocuk ceza hukuku ve vesayet hukuku davaları gibi, doğrudan aile hukuku ile ilgili olmayan bazı konuların bu mahkemelerin görev ve yetki alanından çıkarılması sağlanmıştır.

Mart 2004'de yeni bir Adli Yardım Yönetmeliği çıkarılarak, yürürlüğe konulmuştur.

Yasal düzenlemelere ve mahkemelerin iş yükündeki artışa rağmen, hâkim ve savcılarının sayılarında önemli bir değişim olmamıştır. 30.12.2005 tarihi itibarıyla, adli ve idari yargı hâkim ve savcıları dahil olmak üzere 14685 kadro bulunmaktadır. 8858 kadro dolu, 5827 kadro ise boştur.

Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) halen sürdürülmekte olup, yazılıma ve donanıma ilişkin altyapı büyük oranda tamamlanmıştır.

Kullanımı her geçen gün hızla yaygınlaşan internet ve gittikçe daha çok kullanılan elektronik ortamlarda iletişim güvenliğinin sağlanması ve küresel anlamda bilişim teknolojileri nimetlerinden daha fazla yararlanılması amacıyla, 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu kabul edilmiş; güvenilir elektronik imzanın yaygın bir şekilde kullanılması için gerekli önlemler alınmıştır.

AB müktesebatı doğrultusunda; 30.03.2005 tarih ve 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu ile 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda gerekli değişiklikleri yapan 13.03.2004 tarih ve 5101 Sayılı Kanun kabul edilmiştir.

Hâkim, Cumhuriyet savcısı ve adalet hizmetlerinde görevli tüm mensuplara yönelik olarak Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı ile Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı'nca yürütülen

yeni ceza adalet sistemi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hükümleri ve diğer konularda meslek içi eğitim çalışmaları yaygınlaştırılarak sürdürülmektedir.

1 Ocak 2004'den itibaren, hâkim ve savcılar tarafından İHAS (İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi) kurallarının ve İHAM (İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi) İçtihat Hukukunun uygulandığı 100'den fazla karar verilmiştir.

Yukarıda sözü edilen 9 Kasım 2005 tarihli İlerleme Raporunun “*Adli sistem*” başlığı altında ise, Türk Yargı sistemindeki temel gelişmeler şu şekilde sıralanmaktadır:

– Yapısal reformların gerçekleştirilmesi yoluyla adli sistem güçlendirilmeye çalışılmıştır..1 Haziran 2005 tarihi itibarıyla Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluşuna ilişkin Kanunun yürürlüğe girmesiyle önemli ilerleme kaydedilmiştir.

– Kabul edilen yasaları uygulama amacıyla çıkarılan, yasalar gözden geçirilmiş; bu yasalara ilişkin düzenleyici idari işlemler yürürlüğe girmiştir.

– Hükümlü ve tutukluların hak ve yükümlülüklerini, ceza infaz kurumlarındaki düzen ve disiplini, hükümlü ve tutukluların yeniden topluma kazandırılmalarına yönelik eğitim ve iyileştirmelerini düzenleyen Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

3.3. Tam Olarak Uyumun Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler

Özellikle, 9 Kasım 2005 tarihli İlerleme Raporu'nda, AB hukukuna tam uyumun sağlanması halinde beklenen etkiler bağlamında, aşağıdaki saptamalar dikkat çekmektedir:

– Yargının bağımsızlığı Türk Anayasası'nda güvence altına alınmakla birlikte, Anayasa'da yer alan bazı diğer hükümlerle zayıflatılmaktadır. Anayasa uyarınca hâkim ve savcılar idari işlevleri bakımından Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı, hâkim ve savcılarının ataması, terfii, görev yeri değişikliği, disiplini ve genel anlamda kariyerlerinden sorumlu olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun üyesidirler. Ayrıca, Yüksek Kurul'un kendine ait ayrı bir genel sekreterliği bulunmamakta ve çalışma yeri de Adalet Bakanlığı içerisinde yer almaktadır. Tüm hâkim ve savcılarının performansını düzenli olarak değerlendiren adalet müfettişleri de Yüksek Kurul yerine Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapmaktadır. Türkiye, özellikle Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve yeni hâkim ve savcı atamalarına ilişkin olarak yargının bağımsızlığını güvence altına almalıdır. 4000 yeni hâkim ve savcının atanacağı bu dönemde, Türkiye'deki kıdemli yargı yetkilileri Adalet Bakanlığı'nın atama sürecindeki etkisinin yargı bağımsızlığına gölge düşürebileceğine ilişkin kaygılar ifade edilmektedir.

– Hâkim ve savcılar arasında yakın bir işlevsel ilişki bulunmaktadır. Savcının ofisinin yargıcinkinden açık bir biçimde ayrılmamış olması, savcının hâkim üzerinde aşırı nüfuzla sahip olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Hâkim ve savcılarının mesleki hak ve ödevlerinin, kurumsal ve işlevsel olarak açık biçimde ayrılması gerekmektedir.

– Hâkim, savcı ve avukatların eğitimi konusundaki çabaların sürdürülmesi, Türk Anayasası'nın 90'ıncı maddesinin gerektirdiği şekilde, insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki uluslararası ve Avrupa sözleşmelerinden kaynaklanan hükümlere saygı göstermeye ilişkin görev ve yükümlülüklerinin gerek görüldükçe sorumlu makamlar tarafından hatırlatılması çok önemlidir.

3.4. Ayrıntılı Etki Değerlendirilmesi Sonucu Önerilen Müktesebat

Yargı alanındaki AB politikalarının amacı; özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak birliği sürdürmek ve daha da geliştirmektir. Avrupa Birliği açısından bağımsız ve etkin bir yargı sistemi oluşturulması son derece önemlidir. Mahkemelerin tarafsızlığı, bütünlüğü ve yüksek standardı hukukun üstünlüğünü korumada esastır. Bu da yargı üzerindeki dışsal etkileri ortadan kaldırmak ve yargıya yeterli malî kaynak ile eğitim olanağı sağlamak hususlarında güçlü bir kararlılık gerektirmektedir.

Avrupa Birliği açısından adil yargılama usulleri için yasal güvencelerin bulunması yaşamsal bir önem taşımaktadır. Aynı şekilde, üye devletler demokratik kurumların istikrarına ve hukukun üstünlüğüne yönelik bir tehdit niteliğinde olan yolsuzluklarla etkin mücadele etmelidirler. Yolsuzluğun önlenmesi ve caydırılmasına yönelik tutarlı politikanın desteklenmesi için somut yasal çerçeve ve güvenilir kurumların varlığı gerekmektedir. Yine, üye devletler müktesebat ve temel haklar şartında garanti altına alınmış bulunan temel haklara ve AB yurttaşlarının haklarına saygıyı tesis etmelidirler.

Yukarıda belirtildiği gibi, Avrupa Birliği'nin yargı alanındaki istemleri özetle, mahkemelerin bağımsızlığını sağlamak, hukukun üstünlüğünü tesis etmek, adil yargılanma sağlamak ve özellikle her türlü yolsuzluklarla etkin bir mücadele vermektir. Ancak, 24 Temmuz 2003 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda bu konulara değinilmeden, yargı alanında yapay bir takım önlemlere vurgu yapılmıştır. Halbuki Türk yargısının Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlayabilmesi için çok boyutlu ve köklü önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği müktesebatına tam bir uyum için alınması gerekli önlemler, üst başlıklar halinde, aşağıda gösterilmektedir:

1) Hâkim ve savcılarının, meslekî hak, yetki ve görevlerinin kurumsal ve işlevsel açılardan, açık bir biçimde birbirinden ayrılması sağlanmalıdır.

2) Hâkim ve savcılarının meslekî örgütlenmesini oluşturmaya yönelik gerekli yasal düzenleme yapılmalıdır.

3) Hukukun üstünlüğünü yaşama geçirebilmek için Anayasa'da ve yasalarda gerekli düzenlemelere gidilmelidir.

4) Yargı bağımsızlığı bütün kurum ve kurallarıyla birlikte yaşama geçilmelidir.

5) Yargılama düzeninde iddia ile savunma güçleri arasında eşitlik kurulmalıdır.

6) Yürütme ve idare organlarında hâkim ve savcının geçici yetkilerle görevlendirilmesi uygulamasından vazgeçilerek, uzman hukukçu ağırlıklı bir profesyonel kadro istihdamına amaçlayan personel yapısına kavuşturulmalıdır.

7) Yargı sistemi ve adalet hizmetleri için ayrılan kamusal kaynaklar, AB üyesi ülkelerin ortalama düzeyine yükseltilmelidir.

8) Adil yargılanma ilkesinin tüm gerekleri tam anlamıyla karşılanmalıdır.

9) Yolsuzluklarla mücadelede yargı organlarının önündeki mevcut tüm engeller kaldırılmalıdır.

10) Hâkimlerin yönetsel bakımdan Adalet Bakanlığı ile olan bağılıkları tamamen sona erdirilmelidir.

Söz konusu bu üst başlıklarda belirtilen hususları gerçekleştirmek üzere, Ulusal Program'da gerekli öncelik ve tedbirlere yer verilerek, ayrıntılı hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılması uygun olacaktır.

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ

4.1. 2013 Vizyonu

Adalet hizmetleri ile ilgili olarak yapılması gerekli stratejik plânlamanın ilk aşaması olan vizyon; kısaca, yargı alanında uzun dönemde ulaşılmaması gereken hedefler olarak tanımlanabilir. Vizyon unsuru tanımlanırken, adalet hizmetlerinden yararlanacak olan yurttaşların dikkate alınması gerekir. Bu esastan hareketle Komisyonumuz, 2013 Adalet Hizmetleri Vizyonunu, aşağıdaki biçimde saptamıştır:

“Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda; evrensel hukukta kabul edilen temel ilkelere dayanmak suretiyle, adaletli bir hukuk düzeni oluşturup, toplumumuza her alanda zahmetsiz, hızlı, isabetli, etkin, güvenli yargı ve adalet hizmetleri sunmaktır. ”

Bu temel vizyona ulaşabilmeyi sağlayıcı bütün stratejik yaklaşımların, bir yandan, Avrupa Birliği hukuku ile Türk hukuku arasındaki mevzuatların taranması çalışmalarının yürütülmesi; diğer

yandan, bu süreçte ulusal yargı ve hukuk düzenimiz için gerekli olan ve çağdaş hukuk düzenlerinin adalet hizmetleri için uyguladığı ileri standartların yakalanması süreçlerinde ortaya çıkacağı umulmaktadır.

4.2. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar

Vizyonun tek başına saptanmış olması, vizyona yönelik hedefleri gerçekleştirmeye yetmez. Bu nedenle, vizyona ulaşabilmek için temel amaç ve politikaların (misyonun) da açık bir biçimde ortaya konması gerekir.

Özel İhtisas Komisyonu tarafından benimsenen 2013 vizyonuna yönelik temel amaç ve politikalar, aşağıda belirtildiği gibidir:

- Demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkesi tüm kurum ve kurallarıyla yaşama geçirilecektir.
- Hukukun üstünlüğü ve hukuka bağlılık ilkeleri doğrultusunda, adil, etkin, verimli ve nesnel olarak işleyen bir adalet sistemini sağlamak temel amaçtır. Bu amaca ulaşılırken insan haklarına saygı esas alınacak ve evrensel hukuk normları göz önünde tutulacaktır.
- Adalet hizmetlerine merkezi yönetim bütçesinden ayrılan malî kaynakların yüzdelik dilimleri, kalkınma plânı hedeflerine ve yargı hizmetlerinin sorunlarına ivedi çözüm bulacak şekilde artırılacaktır.
- Yargı bağımsızlığının önündeki mevcut tüm anayasal ve yasal engeller kaldırılacaktır.
- Yargılamanın işleyişi ve temel unsurlarında hizmet kalitesini arttırıcı ve çağdaş demokratik hukuk devletlerindeki tüm standart ölçülerle uyumu sağlayıcı çabalar sürdürülecek; özellikle de, yargılama sürecini hızlı, güvenli ve sağlıklı işleten hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılırken, kişilere sağlanan evrensel ve ulusal hukuktan kaynaklanan güvencelerin ihlal edilmemesine en üst düzeyde özen gösterilecektir.
- Adalet hizmetlerinde hukuka ve hakkaniyete uygun, adil ve gerçekçi yargısal çözümlere ulaşabilme yönünde, hızlı, etkin ve güvenilir sonuçları sağlayan köklü hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.
- Yargılama hukuklarını düzenleyen usul yasalarındaki kurallar basit, anlaşılır ve açık bir hale getirilecektir.
- Yargısal etkinliklerin yürütülmesinde davanın tarafları arasında silahların eşitliği ilkesinin tüm gerekleri tam anlamıyla yaşama geçirilecektir.

– Yargı içi ve dışı tüm etkinliklerde uyulması gereken meslek ahlâkı ile ilgili tüm davranış kurallarını içeren bir Yargı Etiği Kanunu çıkarılacaktır.

– Sayıştay; Anayasa'nın yargı bölümünden çıkarılarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına, kamu idarelerinin mali işlemlerini düzenlilik ve performans açılarından denetleyen bir anayasal organ haline getirilecektir.

–Yargı organlarının her aşamasında, hâkim ve savcı sıfatıyla, sadece hukuk fakültesi mezunları istihdam edilecektir.

– Yardımcı adalet personeli; hukuk fakülteleri, adalet meslek yüksekokulları ve meslek yüksek okullarının adalet bölümleri ile adalet meslek liselerinden mezun olanlar arasından seçilip, atanacaklardır.

– Anayasa Mahkemesi'nin örgütlenme biçimi ve yapısının yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.

– Anayasa'nın 90/son maddesi gereğince; kişilere, ulusal hukuk düzeni içerisinde, tüm iç hukuk yolları sonuna kadar açılacak ve bu konuda gerekli mekanizmalar kurulacaktır.

– Yargılamanın temel ilkeleri, hukuk devleti ve adil yargılanma ilkesi de dikkate alınarak Yüce Divan kurumu yeniden yapılandırılacaktır.

– Kişi ve kurumların, yargı kararlarına gerçek anlamda uyması sağlanacaktır.

– Yargı örgütünün içinde yer alan ilk derece toplu mahkemelerde, yargı bağımsızlığı ve doğal hâkim ilkesini ihlâl edecek nitelikteki bir başkan iki üye dışında yeteri kadar üye atanması veya görevlendirilmesi uygulamaları sona erdirilecektir.

– Hukukçu kimliği ile öne çıkması gereken hâkim-savcı-avukat ve noterlerin meslekî eğitimlerinin her aşamasında yeterli hukuk nosyonu ve formasyonuna kavuşmalarını sağlamaya yönelik olarak; mesleğe giriş, meslek öncesi ve meslek içi eğitimler ile mesleki yabancı dil öğretimi ve uzman hukukçu eğitimleri, ilgili programlarda, tüm akademik ve mesleki kuruluşlarla birlikte eşgüdüm sağlanıp, bu etkinlikler belli bir standardizasyon ve organizasyon içerisinde yürütülecektir.

– Ceza mahkûmiyetlerinin tek başına hak yoksunluklarına neden olması önlenerek; kamusal, siyasal ve medeni haklarla ilgili kısıtlılıklar gerekçeli hâkim kararına bağlanacaktır.

– Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) ile ilgili olarak, Ulusal Yargı Ağı Projesi'nin hukuksal alt yapısı oluşturularak; söz konusu proje plânlanan takvim doğrultusunda tam bir verim alınıncaya kadar, uygun uygulama çalışmaları programları ile sürdürülecektir.

– Yargı organları ve ilgili diğer kurum ve kuruluşların mevcut veri tabanları bütünleştirilecek; kolay ve masrafsız erişim olanakları sağlanacak; mükerrer veri girişlerinin ve sistem uygulamalarının önüne geçilecektir.

– Bilişim teknolojileri ve özellikle internet uygulamaları alanındaki özel suç tipleri ile kişilik hakkı ihlallerinde, hukuka aykırılık yaratan fiiller ve failer için çağdaş hukukun temel kavram ve ilkelerine uygun pozitif düzenlemeler tamamlanacak ve ciddi yaptırımlar öngören yasal çözümler getirilecektir.

– Adli yardım kurumu, çağcıl esaslar doğrultusunda, adliyelerde yurttaşlara etkin adalet hizmetleri verilebilecek şekilde, tek bir çatı altında yeniden düzenlenecektir.

– Türk yargı örgütünü oluşturan tüm adli hizmet birimleri (adliyeler, ceza infaz kurumları, adli emanet depoları ve ilgili diğer yardımcı birimler) gerekli personel, bina, teknik ve fiziksel donanımlar ile modern araç ve gereçlerle donatılacaktır.

– Adalet hizmetlerinin yürütülmesinde, adli tıp ve adli bilimler ile ilgili diğer bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmelerden üst düzeyde yararlanılacaktır.

4.3. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Öncelikler ve Tedbirler

Adalet hizmetleri alanındaki 2013 vizyonuna ulaşılabilmesinin en somut ve belirgin unsurlarını oluşturan öncelikler ve tedbirler ise, aşağıda sıralanmaktadır:

– Anayasa Mahkemesi'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, üyelerinin belirlenmesi, kuruluşu ve işleyişi ile görev ve yetki alanlarını düzenlemeye yönelik gerekli anayasal ve yasal değişikliklere gidilecektir.

– Anayasa'nın 125'inci maddesinin ikinci fıkrası ve 159'uncu maddesinin dördüncü fıkrası değiştirilerek, Cumhurbaşkanı'nın re'sen imzalayarak aldığı kararlar ve emirler biçimindeki tek başına yaptığı işlemler ile Yüksek Askeri Şura ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararlarına karşı idarî yargı mercilerine başvuru yolları açılacaktır.

– Anayasa'nın 159'uncu maddesinin ikinci fıkrası değiştirilerek, Adalet Bakanı ve Bakan Müsteşarı'nın Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelikleri kaldırılacak; hâkimlerin geçici yetki ile donatılıp, yürütmeye özgü idarî nitelikli görevlerle tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yetkilendirilip görevlendirilmeleri önlenecek; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu iki ayrı yüksek kurula (Hâkimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu biçiminde) dönüştürülmek suretiyle, özellikle, hâkimlerin Adalet Bakanlığı ile mevcut her türlü organik ve fonksiyonel bağımlılığı kesilecek ve meslekî açıdan sadece Hâkimler Yüksek Kurulu'na ilişkilendirilmesi sağlanacaktır.

– Çağdaş batı ülkelerinde olduğu gibi, Sayıştay en üst düzeyde kamu maliyesinde hesap denetim organı sıfatıyla düzenlilik ve performans denetimlerini yapmasını sağlayıcı yönde olmak üzere, anayasal ve yasal düzenlemelerle yeniden yapılandırılacaktır. Bir yargı organı olmayan Sayıştay'ın kararlarının yargıya tabi olması sağlanacaktır.

– Başta Ceza Muhakemesi Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İdarî Yargılama Usulü Kanunu olmak üzere, yargılama usulünü düzenleyen yasalar basit, yeknesak ve uyumlu bir hale getirilecektir. Özellikle, Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu ile Ceza Muhakemesi Kanunu; İdarî Yargılama Usulü Kanunu ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu arasında ortak yargılama usulleri paydasında (örneğin, dava şartları, yetkisizlik ve görevsizlik kararı verilme süreci, yasa yolları ve yasal süreler gibi) gerekli paralel hükümler içeren yasal düzenlemeler yapılacaktır.

– Türk yargı alanına pozitif bir hukuk kaynağı olarak, uluslararası hukukta kabul gören standart normlar ve uygulamalı meslekî davranış kurallarının içerecek biçimde bir Yargısal Etik Kanunu adı altında hukuksal düzenleme mevzuata kazandırılacaktır.

– Hâkim ve savcılarının meslekî hak, yetki ve ödevlerinin kurumsal ve işlevsel ayrımını sağlamak amacıyla gerekli anayasal ve yasal değişiklikler yapılacaktır.

– Yürürlükteki hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanma şeklinin açıklanmasına ilişkin olarak Adalet Bakanlığı tarafından savcılara genelge gönderilmesi uygulamalarına, bugünkü ilişkiler çerçevesinde hâkimleri de etkileme ortamı yarattığından son verilmesini sağlayan değişiklikler mutlaka yapılacaktır.

– Savcı ile serbest avukat duruşma salonlarında aynı seviyede oturtulacaklar ve savcılar serbest avukatın sahip olmadığı yetki ve roller (örneğin, savcısının duruşma tutanaklarını inceleyebilmesi, hâkimlerle aynı kapıyı kullanması v.b. gibi) kaldırılacaktır.

– İdarî ve askerî yargı alanlarında, yargılama ve iddia makamı sıfatıyla görev yapmak üzere, hâkim ve savcı olarak atanabilmenin yasal önkoşulu olarak hukuk fakültesi mezuniyeti aranacaktır.

– Yargı gücünün tam bağımsız bir yapıya kavuşmasının önündeki tüm siyasal, bürokratik ve yasal engeller kaldırılacaktır.

– Toplumun her kesiti ve katmanında, sürekli yaşayan bir hukuk ve adalet eğitimi vermeyi amaçlayan ortamlar yaratılarak, vatandaşlar arasında, hukuk bilincine sahip ve adalet vicdanı yüksek bireyler yetiştirilecektir.

– Yargı hizmetlerinin verildiği yerlerde, çalışma ortamlarının güveni, düzeni ve disiplini için gerekli tüm donanımların temininde her açıdan nitelikli iş gücü ve yeterli malî kaynaklar sağlanacaktır.

– Ülkemizde, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olarak, toplum ve devlet yaşamında bireyin kişiliklerini ve temel haklarını korumayı öne çıkaran; yargıyı siyasallaştırmaya yönelik her türlü müdahalenin önünü tıkayan ve mevcut yargı sistemini iyileştirici çözümler içeren çok yönlü bir ulusal hukuk reformu gerçekleştirilecektir.

– Yargı mensubu hâkim ve savcılar başta olmak üzere, yardımcı adalet personelinin ücretlerinde her yıl belirlenen yoksulluk sınırlarının üzerinde hızla iyileştirmeler yapılacaktır.

– Hâkim ve savcılarının, malî ve özlük hakları üzerindeki yürütme organının etkisi kaldırılacak; bu konuda gereken düzenlemeler, kendi özel yasalarında yapılacaktır.

– Yardımcı adalet personeli yetiştirmek amacıyla lise bazında açılmış ve halen eğitim-öğretim etkinliğini Adalet Bakanlığı bünyesinde sürdüren Adalet Meslek Liseleri, ya Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilecek ya da tümünden uygulama alanı dışına çıkarılarak, sadece üniversitelerin Hukuk Fakülteleri'ne bağlı Adalet Meslek Yüksekokulları ile Meslek Yüksekokullarının adalet bölümlerinde meslekî eğitim-öğretim etkinliklerini sürdürebilecektir.

– Adalet Bakanlığı tarafından, Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'a en kısa sürede işlerlik kazandırılarak; bölge adliye mahkemelerinin yargısal çevreleri belirlenmiş ve tüm yurttaki göreve başlatılacak biçimde, adalet sarayı görünümündeki binalarda gerekli tüm teknik-fiziksel ve personel donanımları ile birlikte eşzamanlı faaliyete geçirilmesi sağlanacaktır (26.09.2004 tarih ve 5235 sayılı Kanun Geçici m.2).

– Türkiye Adalet Akademisi bünyesinde, hukuk ve yargı hizmetlerinin belirli bazı özel alanlarında çalışacak uzman hukukçuları yetiştirmek amacına yönelik, uzmanlık eğitimlerinin desteklenmesi sağlanacak ve özellikle de, uzmanlık mahkemeleri ülke çapında yaygınlaştırılacaktır.

5. UYGULAMA STRATEJİLERİ

5.1. Hukuksal Düzenlemeler

– Güçler ayırımı ilkesi doğrultusunda, yürütme ve idare organlarının siyasal ve yönetsel etkilerinden uzak ve tam bağımsız bir biçimde yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanımı ile ilgili hususlar Anayasa'da yeniden düzenlenmelidir. Özellikle, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun gerek oluşumu, gerek işleyişi, gerekse de idarî ve malî özerkliği açılarından en üst düzeyde tam bağımsız ve yüksek yargı birimi olarak, anayasal ve yasal temellerde mutlaka yeniden yapılandırılmalıdır. Bu temelden hareketle, ilk olarak, Adalet Bakanı ve Bakan Müsteşarı'nın Yüksek Kurul'da görev almaması için gerekli anayasal ve yasal değişikliklere gidilmeli; aynı zamanda, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Adalet Bakanlığı'nın idarî ve malî yapılanması

dışına çıkarılmak suretiyle, kendine özgü bir "Yüksek Yargı Yönetimi Organı" modeli haline getirilip, atipik bir en üst mesleki örgütlenme görünümünde, tam bağımsız bir özerk yapıya dönüştürülmelidir.

- Hâkim ve savcıların mesleki hak, yetki ve ödevlerinin kurumsal ve işlevsel ayrımı göz önüne alınarak yukarıdaki ilkeler muvacehesinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ikiye bölünmelidir.

- Hâkim ve savcı adaylarının seçimi, staj işlemleri ve atanmaları usulünde Adalet Bakanlığı'nın mevcut yetkileri kaldırılarak bu yetkiler, ya Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkanlığı'na devredilmelidir.

- Genel idarî usul ve idarî yargılama usulü ile ilgili olarak, idare hukuku ile idarî yargılama hukukunun kendine özgü kurum ve kurallarına uygun bir biçimde yürütülebilmesini sağlayan gerekli pozitif düzenlemeler yapılmalıdır.

- Hâkim, savcı ve noter adaylarının ortak hukuk stajları, ÖSYM tarafından yapılacak merkezi sistemle uygulanan bir sınavın sonucuna göre, Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı koordinatörlüğünde yürütülmelidir. Avukat adaylarının stajları Türkiye Barolar Birliği gözetiminde barolar tarafından hakim, savcı adaylarının statüsünde yürütülmelidir. Yıllık kontenjanları Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Noterler Birliği ile Hukuk Fakültesi dekanlıkları tarafından bir eşgüdüm halinde belirlenecek olan iki yıllık bir ortak hukuk stajına alınma ve yine, bu stajın ilk yılı sonunda yapılacak teorik ve uygulamalı sınavlardaki başarı düzeylerine göre, ikinci yılın başında stajyeri seçilen meslek adayı konumuna yükseltme işlemlerinin bir staj organizasyonu içinde gerçekleştirmeye yönelik gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılmalıdır. Bu suretle, daha meslek öncesi staj eğitiminin ilk döneminde, adaylar arasında bir hâkimlik veya savcılık stajyerliğine seçim; ve özellikle, hâkim adaylığının sonunda, ileride göreve asaleten atandıktan sonra hukuk veya ceza hâkimi olarak çalıştırılacağından emin bir şekilde, adayın seçtiği alana göre staj uygulamalarından ve sınavlarında başarılı görüldükten sonra, mesleğe atanma işlemi gerçekleştirilecektir. Ayrıca, bu aşamalardan sonra, ileride olağanüstü bir gereklilik olmadıkça da, seçilen görev alanı değiştirilemeyip o alanda yoğunluklu çalışılması, aynı zamanda adalet hizmetlerinde yargılama verimliliğini ve dolayısıyla hizmet kalitesi düzeyi büyük ölçüde artmış olacaktır.

- Önce, düşük güvenlikli cezaevlerinden başlamak üzere, ceza ve infaz kurumlarının iç ve dış güvenliğinin, yalnızca Adalet Bakanlığı tarafından görevlendirilen adli kolluk görevlileri ile sağlanması amacına yönelik, gerekli hukuksal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

- Ülkemizde yürürlükte olan pozitif hukukun haksız uygulamaları sonucunda mağduriyet yaşamış olan vatandaşların maddi ve manevi hak kayıplarını koruyacak özel bir Mağdur Koruma Yasası çıkartılmalı ve bu yönde ilgili hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır.

– Çekişmesiz yargı işlerinin çözümü için, özel bir yasa ile, ayrı bir yargılama yöntemi oluşturulmalıdır.

– Malî, idarî ve özellikle de akademik özerklilere mutlaka sahip kılınması zorunluluğu bulunan Türkiye Adalet Akademisi Başkanlığı, Adalet Bakanlığı'nın ilgili bir idarî birimi olmaktan çıkarılmalı; bu Başkanlık, Plân döneminde, başta hâkim-savcı-avukat ve noterleri seçip, yetiştirmek olmak üzere, hukuk uygulamaları için her düzeyde gerekli uzman hukukçuların meslek içi eğitimlerini sağlamak amacıyla, idarî, malî ve akademik açılardan özerk bir üst düzey organ olarak yapılandırılmalıdır.

5.2. Kurumsal Düzenlemeler

– Anayasa Mahkemesi'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde, üyelerinin belirlenmesi, kuruluşu ve işleyişi ile görev ve yetki alanlarını düzenlemeye yönelik gerekli anayasal ve yasal değişikliklere gidilecektir.

– Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, bağımsız ve özerk yapıya kavuşturulmak amacıyla, malî özerkliği için ayrı bir bütçeye sahip kılınmasını, kendisine ait yeterli personelin istihdamında, bina ve teknik donanımlarının temini ile birlikte bütçesinin hazırlanmasında, tahsis ve yönetiminde Yüksek Kurul'un katılımını sağlayan kurumsal değişiklikler gerçekleştirilecektir.

- Hâkim ve savcıların mesleki hak, yetki ve ödevlerinin kurumsal ve işlevsel ayrımı göz önüne alınarak yukarıdaki ilkeler muvacehesinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ikiye bölünmesi gözden ırak tutulmamalıdır.

– Hâkimlik ve savcılık mesleğine mensup olanların meslekî birlikler oluşturabilmesinin yolu açılarak, Türkiye Cumhuriyeti Hâkimler Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti Savcılar Birliği adları altında meslek oluşumlarının teminine yönelik hukuksal alt zemin yaratılacaktır.

– Cumhurbaşkanı'nın Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeliklerine atama yapma yetkisinin kullanımında değişiklik yapılarak bu yetki ya doğrudan doğruya Yüksek Kurul Başkanlığı'na bırakılacak ya da hâkim ve savcıların belirleyecekleri adaylar arasından Cumhurbaşkanı atama yapabilme yollarından birisi yönünde düzenlemeye gidilecektir.

– Yargı organlarının aşırı iş yükünü azaltmak amacıyla, yargı alanları itibariyle muhtelif pek çok davanın çözümünde alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ile ilgili tüm kurum ve kurulların (tahkim ve hakem heyetleri dışında, çeşitli alanlara özgü kamu denetçiliği, arabuluculuk, uzlaşma kurulları gibi), hukukumuzda etkin bir biçimde işletilmesine yönelik kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

– İdarî yargı alanında, gerçek anlamıyla istinaf (üst yargı denetimi) mahkemesi işlevini gerçekleştirebilmesi ve özellikle de Danıştay'ın mevcut aşırı iş yükünü azaltmak amacıyla, Bölge Adliye Mahkemelerinin kurulması ve örgütlenmesi ile çalışma usul ve esaslarına ilişkin 5235 sayılı

Kanundaki yasal düzenlemeye paralel bir biçimde, Bölge İdare Mahkemelerinin yeniden görev ve yetki alanları belirlemeye yönelik kurumsal değişiklikler yapılacaktır.

– Ceza ve infaz kurumlarının yönetiminde yetki karmaşası ve çift başlı yönetime yol açan adli ve idarî kolluk birimleri tamamen birbirinden ayrılarak; doğrudan Cumhuriyet Başsavcılıklarına bağlı olmak üzere, güvenlik hizmeti veren bir adli kolluk biriminin oluşturulması amacıyla gerekli kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

– Adalet ve güvenlik hizmetlerinde her aşamada ortak etkinlikler temelinde bir işbirliği ve koordinasyon sağlanacak; polis ve jandarmanın statüsü ile işleyişi de Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirilmek suretiyle, başta yolsuzluklar ve uyuşturucu madde ticareti ile mücadele olmak üzere tüm organize suçlar (kara para aklama, kadın ve çocuk ticareti gibi) karşısında, cezaî ve hukuksal (sivil) konularda adli işbirliği düzeni oluşturulacaktır. Bu amaçla, Avrupa Birliği ile üyelik görüşmeleri sürecinde, AB para biriminin (Avro'nun) ve malî çıkarlarının ceza hukuku alanında korunması konularında Topluluk müktesebatının kabulü ve uygulanması sağlanacaktır.

– Adalet binalarında hizmet veren savcılık, adli kolluk, adli tıp ve adli bilim birimleri, çağdaş ülkelerin ileri standart düzeylerine getirilmek hedefiyle, yeniden yapılandırılarak, adli tıp ve adli bilimler (Adli Psikoloji, Adli Psikiyatri ve Kriminoloji gibi) alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin tümünden yararlanılmasına olanak verecek biçimde, güçlü ve özerk bir işleyişe sahip modern kurumsal yapılara kavuşturulacaktır.

– Yardımcı adalet personelinin hizmet standardını yükseltmek amacıyla, Adalet meslek liseleri ya Adalet Bakanlığı'ndan Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilecek ya da meslek liseleri uygulama programlarının dışına çıkarılacak; üniversitelerin Hukuk Fakültelerine bağlı olan Adalet Meslek Yüksekokulları dört yıllık lisans eğitimi veren ve öğrencilerin de yüksekokulun son yılında adliyelerde staj yapma zorunluluğu getiren bir yapıya getirilmesine yönelik hukuksal ve kurumsal değişiklikler yapılacaktır.

– Toplum suçu eğilimi gösteren çocuklardan koruma önlemleri alınacak kurumlar çağdaş eğitim ve ıslah kurumları kurulacaktır.

5.3. Malî Kaynaklar

Merkezî yönetim bütçesinden yargı ve adalet hizmetleri için gerekli ve yeterli ölçülerde malî kaynak özgülmemektedir. Türkiye'de, 1990'lı yıllardan itibaren bütçeden adalet hizmetlerine ayrılan pay (2003–2005 yıllarında %1 civarında olmak üzere) genellikle bütçenin %1'inin altındadır.

Yine, genel bütçe içinde yargıya ayrılan pay, 2005 yılı için %1.01 olarak öngörülmüştür ki, bu durum, geçmiş yıllarda da olduğu gibi, kişi başına düşen mahkemeler bütçesi ile adli yardım miktarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Buna karşılık, AB üyesi ülkeler ve ekonomik açıdan gelişmiş diğer ülkelerde ulusal bütçelerden yargı ve adalet hizmetlerine ayrılan pay, yıllık olarak %3 - %5 civarlarında olmasına rağmen, bu oranın son yıllarda Türkiye’de istikrarlı biçimde %1’in altında tutulması oldukça düşündürücüdür.

5.4. İnsan Kaynakları

Adalet hizmetleri ve yargı alanında görev yapan hâkim, savcı, avukat ve noterler ile diğer yardımcı adalet personelinin niteliğinde, uygulamada önemli bazı sorunlarla karşılaşmaktadır.

Hâkim, savcı ve avukatların bir kısmı, analitik-metodolojik hukuksal düşünce ve yargılama gücüne yeterince kavuşamamış oldukları gözlemlenmektedir. Bu olumsuz durumun en temel nedeni, genel olarak, hukuk eğitimi ve öğretiminde olması gereken düzeye ulaşılamamış olmasıdır. Özellikle, hâkim bağlamında yaşanan insan kaynakları sorununu giderebilmek amacıyla, 2005 yılında Yüksek Öğretim Kurulu’nun hukuk fakültelerinin beş yıla çıkartılması yönündeki ilke kararından da hareketle, hukuk fakültelerindeki lisans eğitimi ve eğitiminde ilk yılın bilimsel hazırlık sınıfı haline getirilmesi sağlanmalı ve bu ilk sınıfın müfredatında Mantık, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, Genel Matematik, İstatistik, Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Metodoloji, Davranış Bilimleri, Makro-Mikro İktisat, Antropoloji, Etik ve Normatif Bilimlere Giriş derslerinin okutulması ve bu derslerde başarısız olanların birinci sınıfa devam etmelerini engelleyici düzenlemeler yapılmalıdır. Lisans eğitiminin 4. ve/veya 5. sınıflarında ise, öğrencilere teorik ve pratik bilgilerini bir arada kullanıp, geliştirme yetilerini kazandırmaya yönelik uygulamalar, Adalet Komisyonu Başkanlıkları ve Avukatlık Staj Eğitim Merkezleri ile de işbirliği dahilinde daha etkin ve yoğun kur-pratik dersleri biçiminde yürütülebilmelidir.

Yargı organlarında istihdam edilen yardımcı adalet hizmetleri personelinin önemli bir kısmı, hizmet kalitesinin gerektirdiği niteliklerden yoksun bulunmaktadır. Bu olumsuz durumun temel nedeni, söz konusu personelde gerekli mesleki eğitim aşamalarından geçmiş olma koşulunun aranmamış olmasıdır. Yargı hizmetlerinin kaliteli sunumu açısından kilit bir konumda bulunmaları nedeniyle yardımcı adalet personeli olarak istihdam olunacak kişilerde, özel bir mesleki eğitim koşulu, memuriyete atanmalarında bir önkoşul haline getirilmelidir. Daha açık bir anlatımla, yargı birimlerine atanacak olan yazı işleri müdürleri, zabıt kâtipleri, mübaşir, ceza infaz kurumlarındaki cezaevi müdür, ikinci müdür, infaz koruma baş memuru ve memuru ile icra ve iflas dairelerine atanacak icra-iflas müdürü, müdür yardımcısı ve memur kadrolarına atanacaklarda mutlaka adalet yüksekokulu veya adalet meslek lisesi mezuniyeti koşulunun getirilmesi yerinde olacaktır.

Ayrıca, özellikle Çocuk ve Aile Mahkemeleri gibi uzmanlık mahkemelerinde adli tabip, psikiyatr, psikolog, sosyolog ve sosyal çalışmacı gibi uzman kadrolarına Adalet Bakanlığı tarafından acilen atama işlemlerinin gerçekleştirilmesi, bu mahkemelerin kuruluş amacı ve işleyiş biçimi bakımından gerekli insan kaynağını temin açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

5.5. Diğer

– Adalet hizmetlerinde kalite açısından, alınması gerekli önlemlerin başında, yargı organlarında çalışan hâkim ve savcı diğer yardımcı adalet personelinin maaş durumlarının yükseltilmesi gelmektedir. Günümüzde, birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve savcı ile birinci sınıf hâkim ve savcılarının dışındaki diğer tüm adalet personelinin almış olduğu ücret yoksulluk sınırının altındadır. Bu personelin kendilerini adalet hizmetlerine adayabilmeleri ve yolsuzluk savlarını önleyebilmek açısından yargı birimlerinde çalışan personelin maaşı hızlı bir biçimde uygun bir seviyeye çıkarılmalıdır.

– Ceza ve infaz kurumlarında geleneksel koğuş sisteminin uygulanması, fiziksel mekân yetersizliği gerekçesiyle hükümlü ve tutukluların aynı yerde tek bir koğuşa alınmaları, buralarda bir suç alt kültürü oluşmasına yol açmakta ve infaz sisteminden beklenen amaca ulaşamamaktadır. Bu nedenle, taşradaki firar olaylarının olduğu küçük çaplı ve güvenliksiz hapisaneler kapatılacak; ceza ve infaz kurumlarında koğuş sisteminden, güvenli modern-çağcıl ceza ve tutuk evlerinde uygulanan oda sistemine geçilecek; özellikle de, suç tipleri ve suçlu kişilikleri itibariyle, hükümlü ve tutukların ayrı ayrı binalarda korunup, yerleştirilmeleri sağlanacaktır.

– İdarî Yargılama Usulü Kanunu'ndan idare hukuku ve idarî yargılama tekniğine ters bir biçimde Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu'na yapılan bazı yollamalardan gerekli görülenler çıkartılarak, idarî yargının kendi işleyiş tarzına uygun düşecek biçimde İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nda özgün düzenlemeler yapılacaktır.

– Cezaî ve hukukî uyuşmazlıklarda adli işbirliği ve iki dereceli yargılama düzenine geçişi hızlandırmak amacıyla, Bölge Adliye Mahkemeleri'nin kuruluşu ve işleyişi için Adalet Bakanlığı'na verilen kadrolara (4000 hâkim-savcı ve 6500 mahkeme-savcılık idare personeli) atanma işlemlerine gecikilmeksizin başlanarak 2007 yılı Haziran ayına kadar tüm kadro atamaları tamamlanacaktır.

– Yargılama makamında görevli bütün hâkimlere yönelik olarak, usul ekonomisi ve özel yargılama yöntemleri konularında, Türkiye Adalet Akademisi bünyesinde özel bir "Yargılama Usulleri Eğitim Programı" düzenlenmeli ve uygulamada sorun yaratan bazı önemli usulî konularda periyodik dönemler halinde hizmet içi eğitim sertifika programları düzenlenecektir.

– Modern ve çağdaş infaz rejiminin gereklerine uygun yerel ve bölgesel ölçeklerde güvenli cezaevleri yapımına olanak sağlayacak malî kaynaklar mutlaka yaratılacaktır. Bu çalışmalar çerçevesinde, fiziksel yapıları ve kapasiteleri itibariyle yetersiz bulunan küçük cezaevleri kapatılacak; birden çok merkeze hizmet verebilecek tam donanımlı bölgesel cezaevleri yapılacaktır. Ayrıca, infaz hizmetleri sorumluluğunun geniş kapsamlı ve ciddî oluşu nedeniyle, yasal sorumluluk sadece Adalet Bakanlığı üzerinde bırakılmayarak, diğer kamu kurum ve kuruluşlar ile özellikle, Eğitim, Sağlık ve İçişleri Bakanlıklarının da aktif katılımları sağlanacaktır. Bu bağlamda, yüksek güvenli sağlık kurumlarında tıp ve sağlık hizmetleri vermeye yönelik, bölgesel tıbbî cezaevleri kurulacaktır.

– Cezaevlerinin iç ve dış yönetimi ile denetimi, kademeli olarak Adalet Bakanlığı'na devredilecektir. Bu süreçte, dış koruma ve güvenlik ile ilgili personelin ifa ettiği görevler de “*adli görev*” olarak kabul edilecek; ayrıca, gelişmiş ülkelerin modern ceza-infaz sistemleri de gözetilmek suretiyle, Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün kuruluş yapısı ve örgütlenme biçimi itibariyle, yine, Adalet Bakanlığı'na bağlı bir kuruluş olarak (Emniyet Genel Müdürlüğü gibi) örgütsel yapısı ve görevlerini düzenleyen özel bir yasal düzenleme yapılacaktır.

– Adli kolluk kurumunun kurulması ve cezaevlerinin dış koruması görevinin Adalet Bakanlığı'na yerine getirilmesine ilişkin yapılacak değişiklik çalışmaları çerçevesinde, Jandarma Genel Komutanlığı'nın 2803 Sayılı Kanun ve diğer ilgili mevzuatla kendisine verilen kolluk görevlerini yerine getirmesinde herhangi bir zafiyete yol açmayacak şekilde düzenlemeler yapılacaktır.

6. SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Ulusal yargı reformunun başarılı olabilmesinin temel ön koşulu, sürekli bir çaba içerisine girilmesi ve kararlı biçimde yeni bir takım önlem ve politikaların oluşturulmasıdır. Sağlıklı ve çağcıl bir adalet ve yargı reformunun gerçekleştirilebilmesi amacıyla, her şeyden önce, siyasal iradenin bunu sahiplenmesi, sistemli ve kararlı bir şekilde bu çabayı sürdürmesi zorunludur. Bu amaçla, bir “*Yargı Reformu Konseyi*” oluşturulmalı ve 21. yüzyılın beklentilerine uygun olarak söz konusu Konsey, yargı sisteminin işleyişini güçlendirmeye yönelik çözüm önerilerinde bulunmalıdır. Bu süreçte, Konsey'in karşılaştırmalı hukuk sistemlerinden yararlanması yargı reformunun başarılı olabilmesi açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Bu bakımdan, aşağıda mevcut durum analizindeki gelişme eksenleri bazında oluşturulan matrislerin Dokuzuncu Kalkınma Plânı'nda yer alması öngörülecek temel yansımalar, yargı ve adalet hizmetleri alanında tüm önlem ve politikaları kapsamadığı; öncelikle, alınması gereken bir dizi temel uygulama stratejilerine işaret edildiği, unutulmamalıdır.

6.1. Temel Amaç ve Politikalar ile Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri Bazında Tasnifi (Matris I-II)

Adalet hizmetleri alanında, gelişme eksenleri etrafında ortaya konulmuş temel amaç ve politikalar ile öncelik ve tedbirleri gerçekleştirmeye yönelik olmak üzere, uygulama stratejilerini gösteren matrisler aşağıda yer almaktadır. Bu tasnif çerçevesinde; “*Yargı alanları*” bakımından yapılmış olan ilk matriste; uygulama stratejileri, bütünü ilgilendiren genel ve her bir yargı alanı için özel olarak gösterilmiştir. Diğer matris şeklinde ise, “*Adalet hizmetleri*” alanını oluşturan tüm hizmet birimleri esas alınmak suretiyle, her bir adalet hizmetini ilgilendirenler özellikle insan kaynakları ekseninde belirlenmeye çalışılmıştır. Bu analitik yaklaşıma göre, matrisler aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

MATRİS I: ‘Yargı Alanları’ Bağlamında

Uygulama Stratejileri	Genel	Anayasa Yargısı	Adli Yargı	İdarî Yargı	Askerî Yargı
<i>Hukuksal Düzenlemeler</i>	<p>1-Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun geniş tabanlı temsil ve katılımcılık esasına dayalı; tam bağımsız ve özerk işlemesine yönelik gerekli anayasal ve yasal değişikliklerin yapılması;</p> <p>2-Anayasa’da yasal hâkim ilkesi yanında, bağımsız ve teminatlı olan hâkim anlamına gelen doğal hâkim ilkesinin de yer alması;</p> <p>3-Yüksek yargı organı üyelerinin seçimine ilişkin hâkim bağımsızlığı ve</p>	<p>1-Yüce Di-van kurumu-nun yeniden düzenlenmesi</p> <p>2-Anayasa yargısını engelleyen sınırlamalarla , yasalardaki tüm yargısal denetim kısıtlamaların ın kaldırılması;</p> <p>3-Anayasanın 90. maddesi gereğince, kişilere ulusal hukuk düzeni içerisinde tüm iç hukuk yollarının</p>	<p>1-Çekişmesiz yargı işlerini düzenleyen ayrı bir düzenleme-n yapılması;</p> <p>2-Hukuk Usulü Muhakemeler i Kanunu dışında maddî hukuka ait mevzuattaki usul hükümlerinin ayıklanması.</p>	<p>1-Genel idarî usul yasasının çıkarılması;</p> <p>2İdarî yargı usulünün işle-yişinin kendine özgü kurum ve kurallara tâbi tutulması;</p> <p>3-Yürütmeyi durdurma kararları için, gerekçeli olarak ve idarî işlem veya eylemde sadece hukuka aykırılık koşulunun aranmasının Anayasa’da ve yasada belirtilmesi;</p> <p>4-Vergi yargı-</p>	<p>1-Sivillerin askerî yargıda yargılan-malarının önüne geçilmesi;</p> <p>2-Askerî ceza yargılama usulü ile ceza yargı-laması yasası; Askerî idarî yar-gılama usulü ile genel idarî yargı-lama usulü yasası arasında gerekli paralelliği sağ-layan düzenle-melerin yapıl-ması;</p> <p>3-Askerî Disiplin Âmirliklerince özgürlüğü bağ-la-yıcı ceza karar-ları verilebilme-sinin önlenmesi.</p>

	<p>bağımsızlığı ve teminatına aykırı her türlü yöntemin terk edilmesi;</p> <p>4-Mahkemelerin kurulabilmesi için gerekli nesnel ölçütlerin yasada açıkça belirtilmesi;</p> <p>5-Yargılama usullerini düzenleyen yasaların anlaşılır, basit ve yalın hale getirilmeleri;</p> <p>6- Bilirkişilik kumu ile ilgili olarak yargılamanın her alanında, objektif esaslara dayalı bir denetimli liste usulüne geçilmesi;</p> <p>7-Hâkim kararı bulunmadan tek başına adli sicil kayıtlarının hak yoksunluğuna yol açmasının engellenmesi, her türlü hak yoksunluğunun ancak gerekçeli hâkim kararına bağlanması.</p>	<p>açılması ve bu konuda gerekli mekanizmalar kurulacaktır..</p>		<p>sında, dava açma süresinin 60 güne çıkarılması;</p>	
<p><i>Kurumsal Düzenlemeler</i></p>	<p>1-Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Hâkimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu olarak ikiye ayrılıp; bu iki kurulun birbirleri ile işlevsel bağlarının kesilmesi;</p>	<p>1-Anayasa Mahkemesi teşkilatının yeniden yapılandırılmasının sağlanması</p>	<p>1-Adli Mahkemelerin örgütlenmesinde sulh/asliye mahkemeleri ayrımının kaldırılarak, genel görevli mahkemeler –uzmanlık mahkemeleri</p>	<p>1-Bölge İdare Mahkemelerinin Bölge Adliye Mahkemelerine paralel biçimde, bir istinaf mahkemesi niteliği ve işlevine kavuşturulması;</p> <p>2-Ombudsman ve diğer bütün</p>	<p>1-Askerî hâkim ve Savcılara özgü bağımsız ve özerk çalışan Askerî Yargı Yüksek Kurulu'nun kurulması;</p> <p>2-Askerî mahkemelerin kuruluşu, oluşumu ve işleyişinde, yargı bağımsızlığı te</p>

	<p>2-Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurullarının, geniş tabanlı temsil ve katılımcılık esasından hareketle, bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşacak biçimde yapılandırılmaları;</p> <p>3-Teftiş Kurulu'nun Adalet Bakanlığı'ndan tamamen ayrılıp, doğrudan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurullarına bağlanması;</p> <p>4-Hâkimler Yüksek Kurulu'nun adlî yargı ve idarî yargı kurulları biçiminde ayrı ayrı çalışması esasının benimsenmesi</p> <p>5-Türkiye Adalet Akademisi'nin bilimsel ve idarî açıdan bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturulması;</p> <p>6-Ağır ceza mahkemeleri hariç tüm ilk derece mahkemelerinin tek hâkimli hale getirilmesi;</p> <p>7-Tüm adlî hizmet ve yargı binalarının teknik ve fiziksel alt yapı eksikliklerinin giderilmesi;</p> <p>8- Bir "Ulusal Yargı Reformu</p>		<p>ayrımının temel alınması;</p>	<p>ve diğer bütün alternatif çözümleri ile ilgili kurumsal yapıların oluşturulması;</p> <p>3-İdarî uyuşmazlıkları çözmekle yetkili özel yetkili tahkim kurullarının yeniden düzenlenmesi.</p>	<p>bağımsızlığı, teminatı ve yansızlığına gölge düşmesini önleyecek kurumsal düzenlemelere gidilmesi;</p> <p>3-Askeri disiplin mahkemelerinin kaldırılarak, görev ve yetkilerinin Askeri Ceza Mahkemelerine devredilmesi</p> <p>4-Askerî mahkeme binalarının askerî hizmet alanları dışına çıkarılması suretiyle, ilgililerin rahatlıkla girebilecekleri ve duruşmaları takip edebilecekleri fiziksel mekânların düzenlenmesi konusunda gerekli tedbirlerin alınması;</p> <p>5-Askeri Yüksek İdarî Mahkemesi'nde subay üyelerin yer almasının önüne geçilerek hâkim sınıfından üyelere yer verilmesi,</p> <p>6Askerî mahkemelerde subay üyelerin çıkarılarak, sadece hâkim sınıfından üyelerin görevlendirilmesi;</p> <p>7-Askerî Disiplin Âmirliklerinin kararlarına karşı</p>
--	---	--	----------------------------------	--	--

	<i>Konseyi</i> 'nin kurulması;				yolunun açılması.
<i>Mali Kaynaklar</i>	<p>1-Merkezî yönetim bütçesinden yargı organlarına ve adalet hizmetlerine Anayasa'da yer alan güçler ayrılığı ilkesine uygun olarak pay ayrılması, bütçelerin doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulması ve bunun kullanımında Maliye Bakanlığı denetiminin kaldırılması,</p> <p>2-Yargıya bütçeden ayrılan payın plân hedeflerine uygun olarak periyodik artırılması.</p>	----- -----	----- -----	----- -----	<p>1-Askerî Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi bütçesinin Milli Savunma Bakanlığı bütçesi içinden çıkarılarak Yargıtay ve Danıştay bütçelerinde olduğu gibi ayrı bütçelerinin olması.</p>
<i>İnsan Kaynakları</i>	<p>1-Adalet Bakanlığı dışındaki diğer tüm idarî kurum ve kuruluşlarda hâkim ve savcılarının geçici ya da sürekli yetkilerle görevlendirilmelerine son verilmesi;</p> <p>2-Hukuk fakültesi öğrenim süresinin beş yıla çıkartılması;</p> <p>3-Hukuk stajına giriş ve bitirme aşamaları için ayrı</p>	-----	<p>1-Çekişmesiz yargı işlerinde görevli ve yetkili olacak bir 'Yargı Memurluğu' statüsünün oluşturulması</p>	<p>1-İdarî yargıda hâkim ve savcı olabilmek için hukuk fakültesi mezuniyeti koşulunun aranması;</p>	-----

	ayrı merkezî sınav sisteminin uygulanması.				
--	--	--	--	--	--

MATRİS II: ‘Adalet Hizmetleri’ Bağlamında

Uygulama Stratejileri	Genel	Hâkimlik	Savcılık	Avukatlık	Noterlik	Diğer
<i>Hukuksal Düzenlemeler</i>	<p>1-Yargı Etiği Yasasının çıkarılması;</p> <p>2-Yardımcı adalet personeli için staj ve meslek içi sürekli eğitim programları için gerekli mevzuatın oluşturulması;</p> <p>3-Çağcıl bir adlî yardım sistemi için gerekli mevzuatın oluşturulması;</p>	<p>1-Askerî hâkimlikte askeri hâkimler arasındaki meslek kademelerinin kabul edilerek rütbe esasından ayrılması ve idari sicil sisteminden vazgeçilmesi;</p> <p>2Birinci sınıf askeri hâkimler için sadece mesleki sicil verilmesi</p>	<p>1-Askerî savcılıkta; askeri savcılar arasındaki meslek kademelerinin temel alınıp, rütbe esasından ayrılması ve idarî sicil sisteminden vazgeçilmesi;</p> <p>2-Birinci sınıf askeri savcılar için sadece meslekî sicil verilebilmesi;</p> <p>3-Savcıların kamu davası açma ya da açmama yetkisinin genişletilmesi</p>	<p>1-Hukuk Fakültesi mezunu olmayan çeşitli meslek mensuplarına tanınan hukuk müşavirliği ve avukatlık yapma hakkının kaldırılması;</p> <p>2-Arabuluculuk ve uzlaştırma konularında avukatlık yetkilerinin genişletilmesi.</p>	<p>1-Noterlerin hukuksal sorumluluğunda sorumluluk esasının yasa ile yeniden düzenlenmesi;</p> <p>2-Taşınmaz devrine yönelik sözleşmeleri düzenleme yetkisinin noterlere yasa ile tanınması.</p>	<p>1-Hâkim ve savcı dışındaki adalet personelinin seçiminde sadece Hukuk Fakültesi, Adalet Meslek Yüksekokulları ve meslek yüksek okullarının adalet bölümleri ile adalet meslek liselerinden mezuniyet koşulunun yasa ile getirilmesi;</p>
<i>Kurumsal Düzenlemeler</i>	<p>1-Adlî Tıp Kurumu'nun bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturulması;</p> <p>2-Adlî Tıp Kurumunun özel</p>	<p>1-Hâkimler Meslek Birliği kurumunun kurulması;</p> <p>2-Hâkimlerin sadece</p>	<p>1-Savcılar Meslek Birliği kurumunun kurulması;</p> <p>2-Savcılarının sadece</p>	<p>1-Adalet Bakanlığının avukatlar ve Türkiye Barolar Birliği üzerinde</p>	<p>1-Adalet Bakanlığının noterler ve Türkiye Noterler Birliği üzerinde</p>	<p>1-Adliye binalarında modern bilişim hizmetleri de dahil ayrı bir ”Adli</p>

	<p>rumunun, özellikle tıp fakültesi bulunan illerde, Kurum merkezine paralel donanımlarda taşra örgütlerinin oluşturulması;</p> <p>3-Ceza İnfaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülerin, bireysel özellikleri ve suçlarının niteliklerine göre ayrı ayrı mekânlara yerleştirilmesi;</p> <p>4Hükümlülerin etkin ve verimli çalıştırılmaları esasının getirilmesi;</p> <p>5-Ceza infaz kurumlarında koğu sistemi terkedilip, tamamen oda sistemine geçilmesi;</p> <p>6-İşyurtlarının etkin ve dengeli üretimler yapan işyerleri haline dönüştürülmesi.</p> <p>7-Toplumu suç eğilimi gösteren çocuklardan koruma önlemleri alınacak kurumlar çağdaş eğitim ve ıslah kurumları kurulacaktır.</p>	<p>sadece Hâkimler Yüksek Kurulu'na bağlanması.</p>	<p>sadece Savcılar Yüksek Kurulu'na bağlanması;</p> <p>3-Danıştay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesin de savcılık kurumunun, yasa sözcülüğüne dönüştürülmesi, ancak daha etkin hale getirilmesi;</p> <p>4-Duruşma salonlarında iddia ve savunmanın eşit konumlandırılmaları</p>	<p>vesayet yetkisinin kaldırılması;</p> <p>2-Kamuda hukuk müşavirliği makamı için avukat olmayanların görevlendirilememesi;</p> <p>3- Kamudaki hukuk müşavirlikleri ve hazine avukatlıklarının daha etkin ve geniş yetkilerle donatılması.</p>	<p>vesayet yetkisinin kaldırılması;</p> <p>2-Türkiye Noterler Birliği bünyesinde bir meslek içi eğitim merkezinin kurulması;</p> <p>3- e-Noterlik kurumunun oluşturulup, işleyişinin yaygınlaştırılması.</p>	<p><i>Tebligat ve Bilgi İşlem Servisleri</i>” kurulması;</p> <p>2-Ceza ve infaz hizmetleri alanında ‘Tıbbî Cezaevi’ adı altında, yüksek güvenlikli sağlık kurumlarının kurulması.</p>
--	--	---	---	--	--	--

<i>Mali Kaynaklar</i>	1Düşük maaşlı yargı mensupları ile adalet personeli maaşlarının mali güvence sağlayacak düzeylere kadar yükseltilmesi;	-----	-----	-----	-----	-----
<i>İnsan Kaynakları</i>	-----	-----	-----	-----	1-Noterliğe atanmada en az yaş sınırının 35 olarak belirlenmesi; 2- 4.sınıf noterliklere adliye memurlarının atanması uygulamasından vazgeçilmesi.	1-Yardımcı adalet personelinin sadece, Hukuk Fakültesi, Adalet Yüksekokulu, Meslek Yüksek Okullarının adalet bölümü ve Adalet Meslek Lisesi mezunları arasında seçilmesi.

Yukarıda yer alan ilgili bölüm başlıkları altında yapılan ayrıntılı açıklamalardan, Türk yargısının ihmal edilemeyecek derecede ciddi yapısal ve fonksiyonel sorunlarla karşı karşıya kaldığı açıkça anlaşılmaktadır. Yargının örgütlenmesi, yapısı ve işleyişini ilgilendiren bu temel sorunların oldukça derin ve kapsamlı olması nedeniyle, bu sorunları gidermeye yönelik olarak alınacak önlemlerin de o ölçüde geniş kapsamlı ve köklü çözümler içermesi gerekmektedir. Bir başka anlatımla, yargının mevcut sorunlarını çözmek amacıyla alınacak sığ, yüzeysel ve yapay çözümler getirmek yerine; temelli, gerçekçi, derin ve oldukça geniş kapsamlı çözümlere başvurulması gereği kaçınılmazdır.

6.2. Dokuzuncu Kalkınma Plânı Açısından Temel Yansımalar

Dokuzuncu Kalkınma Plânı'na hazırlık döneminde Adalet Hizmetleri Özel İhtisas Komisyonu, çalışmalar sürecinde ileri sürülen görüş ve düşünceler ile birlikte yapılabilecek genel değerlendirmeler ışığında; özellikle, GZTF analizi çerçevesinde mevcut durum ekseninde saptanan ortak ve temel hususlar aşağıdaki biçimdedir:

- Hukuk devleti ilkesi ile hukuka bağlılık ve hukukun üstünlüğü esasları tüm kurum ve kurallarıyla birlikte yaşama geçirilememiştir.
 - Adil yargılanma hakkının gerekleri tam olarak karşılanamamıştır.
 - Yargı birliği oluşturulamamıştır. Keza, yargı düzenlerinin çok olması, özel hukuk ve kamu hukuku alanında içtihat birliğinin sağlanmasında güçlükler yaratmış ve sonuçta, yüksek mahkemeler arasında açık içtihat aykırılıkları görülmüştür.
 - Yargıda bağımsızlık ve yansızlık tam olarak sağlanamamıştır.
 - Yargılama süreçlerinin yavaş işlemesi nedeniyle ortalama dava sürelerinin uzunluğu; yargıya merkezi yönetim bütçesinden ayrılan kamusal kaynakların yetersizliği; insan kaynakları sorunu ve adli hizmet birimlerindeki teknik ve fiziksel altyapı eksiklikleri yargının etkin, güvenilir, verimli ve kaliteli bir şekilde işlemlerini engellemektedir.
 - Yargı etiği kurallarını kapsayan bir yasal düzenlemenin bulunmaması yolsuzluklarla mücadelede önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.
 - Mahkemeler arasında yaygın bir biçimde görev uyuşmazlıkları olgusu gözlemlenmektedir.
 - Yargılama düzeninde iddia makamı ile savunma güçleri arasında eşitlik kurulamamıştır.
 - Cumhuriyet Savcılığı etkin ve verimli bir biçimde çalışmamaktadır.
 - Hukuk fakültelerindeki eğitim-öğretimin mevcut ortalama düzeyi, mezunlarına metodolojik ve analitik düşünme yetisini kazandırmaktan uzaktır.
 - Yargının yolsuzluklarla etkin mücadele vermesinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır.
 - Hukuk kurallarından sadece sosyal düzenin korunması amacıyla yararlanılmaktadır.
 - Mağdur hakları korumasız bırakılmıştır.
 - Suçsuzlukları sabitleşen kişilerin hakları yeterince korunamamaktadır.
 - Adli yardım hizmetleri çağcıl gereksinimlerin gerisinde kalmıştır.

- Hükümlülerin bir bölümü gerektiği biçimde istihdam edilememektedir.
- Koşu sistemi cezaların infazından beklenen amaçlara hizmet etmekten uzaktır.
- Toplum suçu eğilimi gösteren çocuklardan koruma önlemleri alınacak kurumlar çağdaş eğitim ve ıslah kurumları kuruması gerekmektedir.
- Hâkim ve savcılarının büyük bir çoğunluğu ile diğer adalet personelinin mevcut maaşları yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır.

• Yukarıda mevcut durumun saptanmasından ve analitik çözümlmelerden sonra, yargı ve adalet hizmetleri alanına özgü ortak temel amaç, ilke ve politikaların, Plânın “*Adalet Hizmetleri*” bölümüne aşağıdaki biçimlerde yansıtılması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır:

– Hukuka bağlılık ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gerekli bütün temel kavram, kurum ve kurallarıyla birlikte yaşama geçirilecektir.

– Adalet Bakanlığı, adaletin yönetiminde değil, adalete lojistik destek hizmetlerinde bulunacaktır.

– Adalet Bakanlığı, teşkilâtı yeniden örgütlendirilerek, adalet yönetimi ya da kamu yönetimi alanında uzman ve profesyonel bir personel yapısına kavuşturulacak; hâkim ve savcılarının ise Adalet Bakanlığı dışındaki, Başbakanlık dâhil diğer kamu yönetim kurum ve kuruluşlarında çalıştırılmaları yolu kapatılacaktır.

– Merkezî yönetim bütçesinden yargı ve adalet hizmetlerine ayrılan malî paylar çok düşük kaldığından, yıllık payın yüzde karşılığı, Dokuzuncu Kalkınma Plânı’nın uygulamaya gireceği 2007 yılından itibaren periyodik biçimde her yıl arttırılacaktır.

– Türkiye Adalet Akademisi, bilimsel-akademik, malî ve idarî açılardan Adalet Bakanlığı’ndan ayrılıp, tamamen bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturulacaktır.

– Yargı organlarının tam bağımsız ve tarafsız hale getirilmesine yönelik olarak gerekli tüm hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

– Adalet hizmetlerinde gerçek adalete ulaşma yolunda adil, hızlı ve etkin sonuçlar almayı sağlayıcı köklü hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

– Yargının, yolsuzluklarla etkin mücadelesi önündeki tüm engeller kaldırılacaktır.

– Hâkimlere belirli bir alanda uzmanlık eğitimi verilmeden, o alanda uzmanlık mahkemeleri kurulamayacaktır.

– Yargı ile ilgili düzenlemelerin yapılmasında, kişilere sağlanan temel hukuksal ve yasal güvenceleri zedelememek suretiyle, hakkaniyete (somut olay adaletine) ulaşma temel hedef olarak göz önünde bulundurulacaktır.

– Pozitif hukuk kurallarının, sadece kişileri koruyan sosyal koruma normları olarak değil, aynı zamanda sosyal hukuk düzeninin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve daha ileri düzeylere götürülebilmesinin bir aracı olması sağlanacaktır.

– Hukuk düzeninin, yargı kararlarına herkesin gerçek anlamda uymalarını sağlayıcı; yargılamanın hak aramayı yöreklendirici; hakkını arayanı tatmin edici ve haksız olduğunu bilerek yasal boşlukları kullanmak suretiyle, haksız ve dürüst olmayan davranışlar sonucunda uyuşmazlık çıkaranları caydırıcı bir niteliğe kavuşturulması sağlanacaktır.

– İdarî yargılama; hukuk yargılama usulünden ayrı bir biçimde, idare hukuku ve idarî yargılama usulünün özgün kurum ve kurallarına uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

– Yargı organlarındaki mevcut aşırı iş yükünü azaltmak amacıyla, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını işleten yönetsel düzenekler oluşturulacaktır.

– Türk hukukunun Avrupa Birliği hukuku ile mevzuat uyumu ve bütünleşmesi süreci, bu dönemi sonu itibariyle tamamlanacaktır.

– Yargı sisteminin gerekli tüm modern araç ve gereçlerle donanımı ve takviyesi yapılacak; hukuk ve adalet hizmetlerinde, adlî tıp, adlî bilimler ve teknolojide ortaya çıkan değişimlerden en üst düzeyde yararlanılacaktır. Aynı amaçla, bilimsel ve teknik alandaki gelişmelerle uyumlu olarak, halka sunulan adalet hizmetlerinin kalitesi sürekli ve kararlı bir biçimde arttırılacaktır. Ayrıca, bu bağlamda, bilişim teknolojileri ve özellikle internet hukukundan kaynaklanan sorunlar, ilgili hukuk alanlarındaki temel kavram, kurum ve kuralları ihlal etmeden süratle hukuksal çözüme kavuşturulacaktır.

– Hukuk kurallarının, sosyal korumanın yanı sıra, sosyal düzenin değiştirilmesi ve geliştirilmesinin bir aracı olması sağlanacaktır.

– Suç delillerini izleme, toplama ve değerlendirmede polis ve jandarma ile savcının birlikte çalışmaları yerine, ayrı ayrı çalışma düzenleri içerisinde görev yapmaları, ceza kovuşturma ve soruşturmalarının adalet hizmetlerinin etkinliğini güçleştirdiğinden ortak çalışma esası benimsenecektir.

– Sabıka kayıtlarının her türlü hak yoksunlukları doğurması engellenecek; ortada, ayrı bir gerekçeli hâkim kararı olmaksızın, medenî haklar ile kamu haklarından kısıtlamalara gidilemeyecektir.

– Uluslararası normlara uygun çağcıl ve modern infaz sistemi, bütün ceza ve infaz kurumlarında uygulanacaktır.

– Hükümlülerin tamamını kapsayan bir zorunlu çalıştırma sistemine geçilecektir.

– Belirli bölgelerde yüksek güvenliqli sağlık kurumları biçiminde tıbbî cezaevleri kurulacaktır.

- Toplum suç eğilimi gösteren çocuklardan koruma önlemleri alınacak kurumlar ağdaş eğitim ve ıslah kurumları kurulacaktır.

– Adli Tıp Kurumu, bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturulacaktır.

– Suç soruşturması ve kovuşturmalarında, Cumhuriyet savcısı ile polis ve jandarma güçleri arasında, birlikte çalışma esasına her aşamada ve düzeyde uyulacaktır.

• Yukarıda sıralanan ortak temel amaç, ilke ve politikalar dışında; ayrıca, aşağıdaki hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin de Dokuzuncu Kalkınma Plni’nda yer almasının uygun ve yerinde olacağı kabul edilmiştir:

– Yargı mensuplarının tamamını kapsayan bir Yargı Etiği Kanunu ıkarılacaktır.

– Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi yelikleri, idare, vergi ve bölge idare mahkemeleri ile askerî ceza mahkemelerinde hâkimlik görevi için, sadece hukuk fakültesi mezunlarının atanabilmesini öngören yasal değişiklikler yapılacaktır.

– Yargı rgtn düzenlemeye yönelik temel bir yasa çıkarılacak ve özellikle, adli yargı alanında mevcut sulh-asliye mahkemeleri ayırımı kaldırılmak suretiyle, genel görevli mahkemeler-özel yetkili uzmanlık mahkemeleri uygulaması esas alınacaktır.

– Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun’da gerekli değişikliğe gidilerek, Adalet bakanlığı st düzey bürokratlarının Bölge Adliye Mahkemeleri Başkanlığı ya da Başsavcılığı görevlerine atanmalarını engelleyen ve bir coğrafi bölgede her dereceden mahkemenin kurulabilmesi için gerekli maddi koşullar ve objektif ltleri yasada gösterilecektir.

– Adli Tıp Kurumu önce, kamu hukuku tüzel kişiliğini haiz bir biçimde bağımsız ve özerk bir yapıya kavuşturulacak ve daha sonra da, ülkenin tıp fakültesi bulunan yerlerinde, merkezdeki teknik hizmet donanımlarına paralel biçimde hizmet sunabilmeye elverişli, taşra örgütlerinin kurulması yoluna gidilecektir.

– ekişmesiz yargı işlerinin üzümünü düzenleyen özel bir yasal düzenleme yapılacaktır.

– Asker olmayan kişilerin barış zamanlarında askeri mahkemelerde yargılanmalarını engelleyen hukuksal düzenlemeler yapılacaktır.

– Askeri disiplin mahkemelerinin mahkeme olma niteliği kaldırılarak, disiplin kovuşturması ve yargılaması yapan askeri kurullara dönüştürülmesi sağlanacaktır.

– Bilirkişilik kurumu yeniden düzenlenerek, sadece özel ve teknik alanlarda uzman bilirkişilerin belirlenmesi amacıyla, denetimli listeleme esası getirilecek; bu suretle, bilirkişi seçiminde ve denetiminde tamamen objektif ve bilimsel ltler uygulanacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- *Avrupa Komisyonu Türkiye 2005 İlerleme Raporu*, Gayri Resmi Tercüme, Brüksel 9 Kasım 2005 (http://www.mfa.gov.tr/NR/rdonlyres/4175572C-1552-478D-A44C419993B33372/0/2005_ilerleme.pdf).
- *Criminal Justice in Japan*, Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (UNAFEI) yayını. (Basım tarihi belirsiz).
- *Federal Statistical Office Germany*, 07.01.2005 (<http://www.destatis.de/basis/e/recht/recht3.htm>)
- *Justice in Japan Supreme Court of Japan*, Edited and Published by the General Secretariat of the Supreme Court of Japan, 2003.
- JOUTSEN, Matti /LAHTI, Raima : *FINLAND Criminal Justice Systems in Europe and North America* (HEUNİ; European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nation), Helsinki 1997.
- *2002 Avrupa Yargı Sistemleri*, Avrupa Konseyi Avrupa Etkin Yargı Komisyonu (CEPEJ), (Tercüme eden: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimi Dr. Ömer Faruk Altınbaş), Strasburg 10 Aralık 2004.
- *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Noterliğin Sorunları*, Noterlik Hukuku Sempozyumu:VI, NOTEV (Noterlik Hukuku Araştırma Enstitüsü) Yayını, Ankara 2001.
- *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi*, İstişari Ziyaret Raporu 13 Haziran- 22 Haziran 2005, Hazırlayanlar: Kjell Bjornberg/ Ross Cranston, Avrupa Birliği Komisyonu Brüksel (Tercümesi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimleri).
- *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi*, İstişari Ziyaret Raporu 11-19 Temmuz 2004, Hazırlayanlar: Kjell Bjornberg/Paul Richmond, Avrupa Birliği Komisyonu Brüksel (Tercümesi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimleri).
- *Türkiye Cumhuriyetinde Yargı Sisteminin İşleyişi*, İstişari Ziyaret Raporu 28 Eylül-10 Ekim 2003, Hazırlayanlar: Kjell Bjornberg/Paul Richmond, Avrupa Birliği Komisyonu Brüksel (Tercümesi: T.C. Adalet Bakanlığı Avrupa Genel Müdürlüğü Tetkik Hâkimleri).
- DEMİRAĞ, Fahrettin: *Hukuk Devleti Adil Yargılanma Hakkı ve Askeri Yargı*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), Sayı 59, Temmuz-Ağustos 2005, 116–197
- DURSUN, Hasan : *Türk Yargısında Davaların Uzamasının Nedenleri ve Çözüm Önerileri*, Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara 1994.
- ----- : *Adli Birimlerde Görülen Yolsuzluklar ve Alınması Gereken Karşı Önlemler*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi Sayı.61 Kasım-Aralık 2005, 374–421.
- ----- : *Kamuda Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Uygulamasında Elde Edilen Faydalar*, Yıl: 76, Mart 2004, Sayı: 442, 47–75.

– *Adalet İstatistikleri Yıllıkları*, T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000-2004.

– *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku Açısından*, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Yayın No. TÜSİAD-T/2003/12-369, Ankara, Aralık-2003.

– *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni*, DPT Yayını, Ankara 2004.

– *Yargı Etiği ve Yargı Bağımsızlığı Konusunda Uluslararası Belgeler*, Ankara, Eylül-2004
(<http://www.abgm.adalet.gov.tr/yetik.pdf>)

– SAGLIO, Alain. *French Justice Statistics An Overview*, Courier des Statistiques, English series. No.7, 2001.

– *Yargılama Düzeninde Kalite*, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Erdoğan TEZİÇ/ Prof. Dr. Yıldızhan YAYLA / Prof. Dr. Köksal BAYRAKTAR / Prof. Dr. Erdener YURTCAN / Prof. Dr. Selçuk ÖZTEK / Prof. Dr. Süheyl BATUM / Prof. Dr. Necmi YÜZBAŞIOĞLU), Türk Sanayici ve İşadamları Derneği Yayın No. TÜSİAD-T/98-11/237, Ankara, Kasım-1998.

TABLolar

Tablo 1– 2000-2004 Hukuk Mahkemelerinde Ortalama Yargılama Süresi (Gün karşılıkları)

Tablo 2– 2000-2004 Ceza Mahkemelerinde Ortalama Yargılama Süresi(Gün karşılıkları)

Tablo 3– 2000-2004 Hukuk Mahkemelerine Gelen ve Çıkan Dava Sayıları ile İş Yükleri

Tablo 4– 2000-2004 Ceza Mahkemelerine Gelen ve Çıkan Dava Sayıları ve İş Yükleri

Tablo 5– 2000-2004 Ceza Mahkemelerinde Sanıkların Haklarında Verilen Karar Türlerinin
% Oransal Dağılımı

Tablo 6 – Adalet Bakanlığı bünyesindeki mevcut uzman kadroları

Tablo 7 – Ülkelerin Nüfus Oranlarına Göre Mahkeme Sayıları

Tablo 8 – Kamu Harcamalarından Kişi Başına Düşen Mahkemeler Bütçesi ve Adli Yardımlar

Tablo 9 – Her bir 20.000 kişiye düşen hâkim sayıları

Tablo 10– Avro Bazında Kişi Başına Düşen Mahkeme Bütçesi ve Adli Yardım Tutarı

Tablo 11– Her 100.000 Kişiye Düşen Hâkim ve Diğer Yargı Personeli Sayısı